

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

НІКОЛАЄНКО Любов Сергіївна

УДК 81'44 (811.111 + 811.161.2): 81'373.611

**МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА
АКСІОЛОГІЧНО МАРКОВАНИХ КОМПОЗИТНИХ НОМІНАЦІЙ
В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Спеціальність 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Науковий керівник –
доктор філологічних наук, професор
Стишов Олександр Анатолійович

КИЇВ – 2009

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. Екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники творення аксіологічно маркованих композитних номінацій у неблизькоспоріднених мовах.....	12
1.1. Способи і джерела творення складних слів у неблизькоспоріднених мовах.....	12
1.1.1. Словоскладання й основокладання як продуктивні способи творення складних слів в англійській і українській мовах.....	20
1.1.2. Композиційний спосіб творення нових слів у системах традиційного словотворення англійської та української мов	29
1.2. Джерела мотиваційних процесів творення композитних номінацій англійської та української мов.....	36
1.2.1. Мотивація аксіологічного компонента значення в семантичній структурі композитних номінацій.....	41
1.2.2. Функціонально-прагматична мотивація творення аксіологічно маркованих композитних номінацій.....	44
1.3. Методика зіставлення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської та української мов.....	48
Висновки до розділу 1	57
РОЗДІЛ 2. Типи дериваційної мотивації аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах.....	60
2.1. Словотвірно-семантична мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської та української мов	60
2.2. Морфологічна мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах.....	65
2.3. Лексична мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах.....	76

2.4. Фонетична мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській мові.....	82
2.5. Валентнісна мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської та української мов.....	84
Висновки до розділу 2	100
РОЗДІЛ 3. Концептуалізація аксіологічних смислів у семантичній структурі композитних номінацій англійської і української мов.....	105
3.1. Критерії визначення оцінного значення аксіологічно маркованих композитних номінацій.....	105
3.2. Функціонально-стильовий компонент оцінного значення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов.....	108
3.3. Експресивно-стилістичний компонент оцінного значення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов.....	115
3.4. Меліоративне, пейоративне та полісемантичне оцінне значення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов.....	120
3.4.1. Англійські та українські аксіологічно марковані композитні номінації за оцінкою власного "я" та міжособистісних стосунків з "іншими".....	121
3.4.2. Англійські та українські аксіологічно марковані композитні номінації за оцінкою власних уподобань, життєвої позиції та поведінки людини.....	129
3.4.2.1. Англійські та українські пейоративні аксіологічно марковані композитні номінації на позначення надмірного емоційного стану людини.....	131
3.4.2.2. Англійські та українські пейоративні аксіологічно	

марковані композитні номінації на позначення вад характеру і негативної поведінки людини.....	135
3.4.2.3. Полісемантичні аксіологічно марковані композитні номінації на позначення емоційного стану, вад характеру, негативної поведінки людини та ставлення до її професійних навичок в англійській і українській мовах	140
3.4.3. Аксіологічно марковані композитні номінації за оцінкою мовленнєвої поведінки людини в англійській і українській мовах...	143
3.5. Аксіологічно марковані композитні дієслова з семантикою позитивного / негативного ставлення людини до власних і чужих дій, почуттів, станів в англійській і українській мовах.....	147
3.6. Аксіологічно марковані композитні прикметники / іменники з семантикою позитивної / негативної оцінки якості об'єктів та суб'єктів в англійській і українській мовах	150
3.6.1. Аксіологічно марковані композитні іменники / прикметники з позитивною / негативною семантизацією концептів ДОСВІД, РОЗУМ в англійській і українській мовах.....	150
3.6.2. Аксіологічно марковані композитні прикметники / іменники з позитивною семантизацією морально-етичних концептів ДОБРО, БЛАГО в англійській і українській мовах.....	156
3.6.3. Англійські та українські аксіологічно марковані композитні прикметники / іменники з негативною семантизацією морально-етичних концептів ЗЛО, ГРІХ	162
3.7. Аксіологічно марковані композитні номінації з позитивною семантизацією якісних характеристик артефактів в англійській і українській мовах.....	164
Висновки до розділу 3	166
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	206

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

амер.	американський варіант англійської мови
англ.	англійська мова
АМКН	аксіологічно марковані композитні номінації
грам.	граматичне
діал.	діалектне
жарг.	жаргонне
жарт.-ірон.	жартівливо-іронічне
жрм.	жаргонізована розмовна мова
знач.	значення
зневажл.	зневажливе
ім.	іменник
іст.	історичне
ірон.	іронічне
крим.	кримінальний жаргон
КВ	коефіцієнт валентності
лайл.	лайливе
ЛСВ	лексико-семантичний варіант
мол.	молодіжне
перен.	переносне
піднес.	піднесене
ПКАМ	полівалентний компонент англійської мови
ПКУМ	полівалентний компонент української мови
рел. / церк.	релігійне / церковне
розм.	розмовне
сл.	сленг
студ.	студентське
укр.	українська мова
уроч.	урочисте

ВСТУП

Сучасна лінгвоаксіологія [2, 6, 30, 36, 49, 57, 111, 98, 127, 153, 163, 195] тісно пов'язана з практикою міжкультурного спілкування, зорієнтована на вивчення тих мовних явищ, що відбивають особливості ціннісного сприйняття дійсності представниками різних етносів [126, 243, 262]. Окрему сферу лінгвоаксіології становить вивчення оцінно-емоційних компонентів семантики тих мовних одиниць, які здатні передавати всі особливості стереотипів мовленнєвої поведінки комунікантів під час міжкультурного спілкування [20, 37, 47, 87, 89, 108, 194, 228, 251, 257, 263 та ін.].

Аксіологічне смислоутворення як самостійний напрям теорії номінації загалом [8, 14, 111, 206] і теорії неології зокрема [4, 66, 69, 158, 211, 250] залишається потужним джерелом поповнення лексичного складу мов, особливо внаслідок словотворчого потенціалу [5, 22, 74, 78, 187]. Останнім часом аксіологічний словотвір [9, 25, 52] і передусім композитологія [48, 55, 106, 110, 147, 156] спрямовані на виявлення змін у семантичній структурі мовних одиниць як первинного, так і вторинного знакопозначення. Ця проблема надзвичайно актуальна в зіставно-типологічному аспекті, адже для ефективності міжкультурних контактів необхідними є глибокі знання не лише мовного фонду одиниць прямої номінації контактуючих мов, а й ті культурні смисли, яких вони набули внаслідок переосмислення первинного значення під впливом як внутрішньомовних, так і позамовних факторів [7, 46, 113, 132, 191].

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена її спрямуванням на вивчення процесів вторинної номінації, а також необхідністю комплексного аналізу експресивного маркування тих словотвірних номінацій, що зазнають варіювання лексичного та морфемного складу в соціально орієнтованому спілкуванні, відображаючи національно-специфічні стереотипи мовленнєвої поведінки та аксіологічні настанови носіїв англійської й української мов. Такими словотвірними номінаціями є аксіологічно марковані композити англійської й української мов, зіставно-типологічне і порівняльно-історичне

дослідження яких дає змогу простежити спільні й відмінні тенденції у концептуалізації мовних картин світу представниками англомовного й українського соціумів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до держбюджетної теми Міністерства освіти і науки України № 0102U001457 “Слов'янське і балканське мовознавство: мова в етнокультурному та діяхронічному аспектах” (тема затверджена вченою радою Київського національного лінгвістичного університету, протокол № 6 від 31 січня 2005 року). Тему дисертації затверджено вченою радою КНЛУ, протокол № 4 від 28 листопада 2005 року; перезатверджено спеціалізованою вченою радою К 26.053.15 НПУ імені М. П. Драгоманова, протокол № 5 від 14 квітня 2009 р. на підставі витягу з протоколу № 5 від 18 грудня 2008 року Засідання бюро Наукової ради “Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності” НАН України.

Метою дослідження є визначення мотиваційної основи творення аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах шляхом зіставлення зовнішньої і внутрішньої форм цих одиниць.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- визначити екстралінгвальні й інтралінгвальні фактори творення аксіологічно маркованих композитних номінацій у неблизькоспоріднених мовах;
- виявити характер мотиваційних відношень компонентів у семантичній структурі аксіологічно маркованих композитних номінацій;
- розробити методику зіставлення аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах;
- встановити типи дериваційної мотивації аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах;
- проаналізувати спільні та відмінні аспекти розвитку меліоративного, пейоративного та полісемантичного оцінного значення у семантичній структурі аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і

української мов;

– зіставити специфіку концептуалізації аксіологічних смислів у семантичній структурі досліджуваних одиниць.

Об’єкт дослідження становлять лексикографічно засвідчені аксіологічно марковані композитні номінації англійської і української мов.

Предметом дослідження є словотвірна, фонетична, морфологічна і лексична мотивації творення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов.

Джерельною базою дисертації є матеріали тлумачних словників англійської мови: *New Webster’s Dictionary and Thesaurus of the English Language*, *The New Bantam English Dictionary* (E. B. Williams), *The Longman Register of New Words* (J. Ayto), *Bloomsbury Dictionary of New Words* (J. Green), *Thesaurus of American Slang* (R. L. Chapman), *Dictionary of Modern Slang* (T. Thorne), *The Oxford Dictionary of New Words* (E. Knowles, J. Elliot) і української мови: *Словник української мови в 11 томах* (за ред. І. К. Білодіда), *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (за ред. В. Т. Бусела); двомовних словників: *Новый большой англо-русский словарь в 3-х томах* (Ю. Д. Апресян, Э. М. Медникова, А. В. Петрова и др.), *Великий англо-український словник* (М. В. Адамчик), *Англо-український словник у 2-х томах* (М. І. Балла), *Англо-український словник* (під загал. керівн. Є. І. Гороть); етимологічні словники англійської мови: *The Oxford Dictionary of English Etymology* (C. Onion), *The Barnhart Dictionary of Etymology* (R. Barnhart); *Український жаргон. Словник* (Леся Ставицька). Фактичний матеріал дисертації становить 8213 аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської та української мов (6592 од. – англійської та 1621 од. – української).

Вибір аксіологічно маркованих композитів англійської й української мов зумовлений тим, що зіставні конотативно-оцінні характеристики такого типу інновацій ще не були предметом уваги лінгвістів.

Специфіка теми, завдань і матеріалу дисертації зумовили комплексний

підхід до вибору **методів дослідження**: зіставно-типологічного, словотвірного моделювання, дистрибутивного аналізу, компонентного аналізу, концептуального аналізу, прийому внутрішньої реконструкції та елементів кількісних підрахунків.

Зіставно-типологічний метод дав змогу проаналізувати зовнішню та внутрішню форми аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах. Метод словотвірного моделювання сприяв виявленню спільних і відмінних моделей творення аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах; дистрибутивний аналіз – визначенню характеру продуктивності морфологічних моделей зіставляваних одиниць, компонентний – семної специфіки меліоративної / пейоративної оцінки, а також функціональних і прагматичних особливостей аксіологічних змін у семантичній структурі композитів англійської й української мов, а концептуальний аналіз – семантизації морально-етичних концептів у структурі аксіологічно маркованих композитних номінацій; прийом внутрішньої реконструкції застосовано для визначення фонетичної мотивації аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській мові; елементи кількісних підрахунків дозволили встановити продуктивні формули валентності зіставляваних одиниць.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше визначено тенденцію до активності аксіологічно маркованого іменникового композитного словотворення в англійській мові і до прикметникового – в українській; встановлено: 1) типи дериваційної мотивації аксіологічно маркованих композитних номінацій: словотвірної, морфологічної й лексичної мотивації, спільні для обох мов, і фонетичної, характерної для англійської мови; 2) спільні (юкстапозиція в обох мовах) та відмінні (композиція в українській мові) способи творення досліджуваних номінацій; 3) спільну тематичну групу аксіологічно маркованих композитних номінацій “Ставлення до способу життя” з її семантичними підгрупами: за оцінкою власного “я” та міжособистісних стосунків з “іншими”, за оцінкою

власних уподобань та життєвої позиції, за оцінкою мовленнєвої поведінки.

Теоретичне значення дисертації пов'язане з поглибленням положень теорії вторинної номінації в аспекті визначення змін у семантичній структурі аксіологічно модифікованих композитних одиниць, з розробкою теоретичних концепцій, присвячених вивченню взаємодії мови й соціуму в діапазоні мовних і культурних стереотипів поведінки представників різних етносів. Динамічні характеристики аксіологічних компонентів композитних номінацій відображують тенденції у ціннісному ставленні мовних колективів до навколишньої дійсності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в зіставно-типологічних дослідженнях із проблем дериваційної мотивації, аксіологічного словотворення, а також у процесі підготовки спецкурсів та спецсеминарів з міжкультурної комунікації, у викладанні навчальних дисциплін: “Лексикологія англійської мови”, “Стилістика англійської мови”, “Сучасна українська літературна мова” (розділи “Лексика”, “Словотвір”, “Морфологія”), “Порівняльна типологія англійської та української мов”. Опрацьований фактичний матеріал може бути застосований при укладанні словника аксіологічно маркованих композитів неблизькоспоріднених мов.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на *чотирьох* міжнародних науково-практичних конференціях: “Міжкультурна лінгвістика та формування іншомовної комунікативної компетенції” (Київ, 2006 р.), “Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2007 р.), “Словотвірні можливості англійської і української мов на сучасному етапі їхнього розвитку” (Київ, 2007 р.), “Актуальні проблеми германської філології” (Чернівці, 2008 р.); на *трьох* всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця” (Київ, 2006 р.), “Мови у відкритому суспільстві” (Чернігів, 2006 р.), “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2008 р.), а також на щорічних науково-

практичних конференціях Київського національного лінгвістичного університету: “Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики у контексті євроінтеграції” (Київ, 2006 р.), “Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві” (Київ, 2007 р.), “Психолого-педагогічні проблеми освіти і виховання в умовах глобалізації та інтеграції освітніх процесів” (Київ, 2007 р.), “Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій” (Київ, 2008 р.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження відображено в 7 наукових статтях (2,5 др. арк.), опублікованих у провідних фахових виданнях, 6 із яких затверджено ВАК України, та 3 тезах доповідей (0,5 др. арк.) на наукових конференціях. Усі публікації є одноосібними. Загальний обсяг публікацій – 3 др. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (264 позиції, з яких 42 – іноземними мовами), списку використаних лексикографічних джерел (41 позиція). Повний обсяг дисертації – 209 сторінок, основний зміст викладено на 178 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ТА ІНТРАЛІНГВАЛЬНІ ЧИННИКИ ТВОРЕННЯ АКСІОЛОГІЧНО МАРКОВАНИХ КОМПОЗИТНИХ НОМІНАЦІЙ У НЕБЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВАХ

1.1. Способи і джерела творення складних слів у сучасній лінгвістиці

Розвиток кожної мови значною мірою зумовлений динамікою її словотвірної системи, продуктивністю нових словотвірних моделей слів [22, 68, 74, 78, 187] та іншими факторами словотворчого процесу. Для відображення, відтворення й закріплення нових ідей і понять мова загалом і лексика зокрема змушені перебудовуватися, поповнюватися новими одиницями [158, с. 141]. Стрімке збільшення кількості нових слів і необхідність їх опису зумовили виокремлення особливої сфери лексикології – неології – науки про неологізми.

Теорія неології є актуальною сферою сучасних лінгвістичних досліджень [4, 66, 69, 158, 211, 250], оскільки, наприклад, лише в англійській мові, за даними В. І. Заботкіної [65, с. 13], у середньому за рік з'являється понад 800 нових слів, а за січень 2002 року редколегією словника "Collins Gem English Pocket Dictionary" було зареєстровано 140 неологізмів [236, с. 9]. Такі показники ставлять перед ученими завдання не тільки фіксувати нові слова, а й досліджувати їх із позицій діяльнісного підходу до мови [77], джерела якого сягають концепції В. фон Гумбольдта [53]. Згідно з його ідеями, і дотепер ще залишаються актуальними такі питання, як: виявлення шляхів пізнання нових слів і значень, аналіз чинників їх виникнення відповідно до прагматичних потреб людини й соціуму, вивчення моделей їх творення, розроблення принципів ставлення до них (прийняття / неприйняття) різних соціо професійних, вікових та інших груп, лексикографічне опрацювання нових слів із позначками прагматичних

обмежень щодо вживання в різних ситуаціях спілкування з урахуванням соціальної диференціації мови [65, с. 13-14; 38, с. 37; 158, с. 118-128].

У процесі розв'язання названих вище проблем лінгвісти обговорюють питання з'ясування мотиваційної основи виникнення лексичних інновацій, зокрема таких її аспектів, як: 1) прагматичні потреби в появі нових слів, 2) необхідність лексичної фіксації певних фрагментів людського досвіду, 3) зміни в діяльнісному досвіді людини, які сприяли виникненню нового слова, 4) авторство нових слів та умови їх творення, 5) мовні механізми творення нового слова, 6) вихідний морфемний, модельний, лексичний фонд, 7) процеси включення нового слова в лексичну систему, 8) механізм адаптації нового слова [81, с. 3-16, 38].

У спеціальній літературі існують численні тлумачення поняття *неологізм*, що ґрунтуються на різних критеріях, які узагальнено В. Г. Згурською [75, с. 44] таким чином: 1) *денотативний*, згідно з яким неологізми трактуються як новоутворення, що з'являються в мові для позначення нового предмета чи поняття; 2) *темпоральний*, за яким неологізми тлумачаться як нові слова, що з'явилися в мові недавно; 3) *структурний*, який не задає визначеної структури новоутворення: терміном *неологізм* позначається будь-яке нове слово – просте, похідне, складне або стале словосполучення; 4) *лексикографічний*, за яким неологізм – це нове слово, яке не ввійшло до загальноновживаного словника; 5) *суб'єктивний*: неологізмом є слово, яке сприймається як нове в свідомості носіїв мови тощо. Найбільш поширена типологія нових слів – їх поділ на *неологізми* й *оказіоналізми* (М. В. Белозьоров [22], Ю. А. Зацний [72], О. В. Кисельова [91], В. В. Лопатін [123], О. В. Ребрій [165], Т. Г. Юрченко [220] та ін.). При цьому ми згодні з Ю. А. Зацним у тому, що фактично всі нові одиниці починають своє життя як *оказіональні*, оскільки виникають саме в конкретному випадку мовлення [72; 67].

Дослідники стверджують [158, с. 141; 65, с. 14], що поява нового слова є наслідком суперечок двох тенденцій – розвитку мови та її збереження. Це

зумовлено тим, що "в мові існує досить сильна тенденція перебувати в стані комунікативної придатності" [158, с. 141], оскільки мова являє собою "цілісну єдність сталого й рухомого, стійкого й мінливого, ... статички й динаміки" [117, с. 10]. Жодна нова наука не в змозі існувати без неологізмів та нових інтерпретацій уже наявних у мові слів. Нові знання потребують нових термінів і концепцій. Процес людського пізнання, досвід людини в зовнішньому світі – необмежені, тому кількість нових назв об'єктів реальної дійсності збільшується з геометричною прогресією [12, с. 27].

Найбільш загальним терміном, яким позначають нове слово, є *інновація* [225, с. 17]. Інновації як об'єкт дослідження неології традиційно класифікують як *неологізми* (усталені новоутворення) й *оказіоналізми* (мовленнєві новоутворення), іншими словами, нові слова, що виникають як мовленнєві одиниці, маючи okazіональний характер та відбиваючи інформацію, релевантну для певних мовців у певній соціокомунікативній ситуації [165, с. 137]. Звідси, розуміємо термін *лексична інновація* як гіперонім щодо *неологізму* й *оказіоналізму*, а останні два терміни як еквоніми, що розмежовуються за системним критерієм згідно з дихотомією "мова – мовлення".

Неологізм як лінгвістичне явище має розглядатися в різних аспектах: часовому (синхронному), географічному, соціальному і комунікативному. Неологізм, стверджує А. Рей, – це "...одиниця словникового складу, слово, елемент слова або фраза, значення якої передбачає ефективне функціонування в специфічній моделі комунікації і яка не мала ні матеріальної, ні лінгвістичної форми на попередньому етапі розвитку словникового складу мови. Ця новизна, яка спостерігається у відношенні до точного й емпіричного визначення словникового складу, відповідає, звичайно, специфічним почуттям мовця. Згідно з обраною моделлю словника, неологізм буде розглянуто як такий, що належить мові загалом, або тільки одній з її особливих сфер використання, або як притаманний предметно-специфічному використанню, що може бути спеціальним або

загальним" [255, с. 77].

Неологізми – це знаки креативного процесу, "...новий відносний продукт, який постає з унікальності індивідуума, з одного боку, та подій, людей, обставин життя, – з іншого" [203, с. 34].

У теорії неології і дотепер не існує однозначного погляду щодо критеріїв віднесення тієї чи іншої словникової одиниці до неологізмів. При аналізі поняття "неологізм" є очевидними дві позиції. Суть першої зводиться до того, що термін *неологізм* коректний для так званих новотворів, що виникли у повній відповідності до наявних у мові словотвірних моделей, слів чи словосполучень і позначають нове, раніше невідоме, неіснуюче поняття, предмет, галузь науки, рід занять, професію тощо [13, с. 17]. Прихильники другої точки зору [204, с. 218-236; 158, с. 141] щодо природи неологізму впевнені в тому, що поява нового слова не завжди пов'язана з безпосередніми потребами суспільства в новому позначенні. Неологізми, що з'являються на периферії мовної системи, певний час перебувають у її розпорядженні і лише поступово найбільш відповідні структурним вимогам мови переміщуються до центру мовної системи, до основного словникового фонду. Новотвори з'являються, як правило, у мові науки, техніки, культури, політики.

Щоб переконатися в цьому, варто простежити етапи творення нового слова з лінгвістичних позицій, тобто з позицій теорії номінації.

Теорія номінації розвивалася насамперед у напрямі пояснення процесу від речі до її позначення, від предметного світу – до називання окремих його фрагментів. У цьому полягає сутність *ономазіологічного підходу до вивчення мови*, який, за словами Г. А. Уфимцевої, "розглядає змістову сторону мовних одиниць з погляду предметної спрямованості, тобто співвіднесення з позамовним предметним рядом як засобом позначення, найменування останнього" [221, с. 19].

Натомість у мовознавстві тривалий час обстоювали тезу про довільність, випадковість вибору мотивуючої ознаки в акті номінації. І лише

наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. основні положення теорії акад. Б. О. Серебренникова [174] про випадковість вибору мотивуючої ознаки як основи найменування предмета або явища почали підлягати ревізії [див., наприклад, 180, с. 60-61; 30, с. 15-17 та ін.]. Зокрема, Ю. С. Степанов наполягає на необхідності перегляду цієї тези в світлі нових культурно-філософських підходів до осмислення мови. На його думку, "випадковість вибору мотивуючої ознаки, що береться за основу найменування в межах семантичного культурного ряду концептуалізованої сфери, далеко не випадкова: ... ознака первинного найменування (а також і подальшого перенесення імені, тобто вторинного найменування) є випадковою в тому разі, коли розглядаються розрізнені приклади поза тими семантичними рядами, до яких вони належать" [180, с. 61].

Щоправда, із таким досить категоричним судженням теж важко погодитися. Системний підхід до вивчення семантичної вмотивованості знака через образ, що лежить у його основі, виявить "строкату картину", особливо в рамках міжмовного дослідження [47, с. 64]. Інша річ – словотвірна вмотивованість. Тут варто погодитися з Т. І. Вендіною в тому, що саме словотвір дає ключі до розуміння внутрішньої форми слова, відкриваючи можливості для ономасіологічного аналізу в плані виявлення національно-культурної специфіки мовних одиниць, які ще чекають на своє дослідження, а стійка повторюваність мотивуючої ознаки в різних видах номінації свідчить проти довільності, а тим більше випадковості її вибору [див.: 31, с. 43].

До того ж вивчення внутрішньої форми слова як продукту розумової діяльності людини дає змогу простежити форми "переходу" дійсності в мислення (пор., відоме гумбольдтівське визначення слова: "Слово – не еквівалент чуттєво сприйманого предмета, а еквівалент того, як він був осмислений мовленнєтворчим актом у конкретний момент винаходу слова; саме тут головне джерело різноманітних найменувань для одного й того ж предмета. По суті, мова презентує нам не самі предмети, а лише поняття про

них..." [53, с. 103]). Ці слова В. фон Гумбольдта, на думку Т. В. Гончарової, свідчать про те, що існує сфера мовної номінації, у якій внутрішня форма функціонує не тільки як дериваційна пам'ять слова, але й як асоціативно-образний засіб. Це сфера, в якій відбувається формування експресивно маркованих значень слів [52, с. 47].

Останнім часом акцент роблять на функціонально-прагматичному аспекті нових слів і значень, на врахуванні соціологічних факторів [див.: 66], де в центрі уваги знаходиться взаємозв'язок мови й середи її функціонування, ті внутрішні закономірності, яким підкоряється вибір й адекватне використання лексичної одиниці в конкретному комунікативному аспекті. Прагматику при цьому розуміють як науку, "що вивчає мову з погляду людини, яка її використовує, в аспекті вибору мовних одиниць, обмежень щодо їх використання в соціумі та ефективному впливі на учасників комунікації" [239, с. 240].

Відправник повідомлення обирає з наявного лексичного репертуару те, що найкраще відобразить його думки й почуття. Якщо в лексиконі відправника такого слова немає, він видозмінює активно вживану номінацію, створюючи в такий спосіб нову лексичну одиницю.

Критерії неологізму, з одного боку, є довільними, з іншого, – об'єктивними. Необхідне також науково обґрунтоване розроблення принципів ставлення до нової лексики (прийняття чи неприйняття її) в різних соціо професійних групах і їх впливу на словотворчі процеси в певному мовному колективі. Останнє, у свою чергу, зумовлює зв'язок словотворчих процесів з функціонально-стилістичним розмежуванням мови [128, с. 18], який дозволяє виявити соціальні та прагматичні фактори словотворчих процесів. Підсумовуючи, зазначимо, що у найсучасніших дослідженнях семантики похідних та складних слів [200; 203] усе частіше простежується тенденція вийти за рамки самого слова як одиниці мовної системи, що пояснюється потребою зрозуміти, як функціонують ці слова в мовленні і на якій основі, яким є механізм формування семантики нового слова. Це

сприяло появі нових сфер номінації. Розвиток номінативної функції мови простежується не тільки в розширенні й оновленні поняттєвої сфери найменування, але й у зміні способів номінації.

Отже, актуальним на сьогодні залишається вивчення питання про процеси творення нових слів на базі наявних моделей. І в цих процесах іменування об'єктів і явищ навколишньої дійсності першочергова роль належить людині. Насамперед у структурі акту номінації виявляється складне переплетіння інтенцій мовця і його особистісних смислів, тобто індивідуальне смислове завдання мовця [111, с. 4; 158, с. 141]. Людина, яка є творцем нового слова, прагне до індивідуалізації й оригінальності. З часом слово проходить декілька стадій соціалізації (сприйняття його в суспільстві) і лексикалізації (закріплення його в мовній системі). Спершу слово сприймається посередниками-реципієнтами, які поширюють його в соціумі, далі воно фіксується в періодичній пресі. Наступна стадія соціалізації – прийняття слова широкими масами носіїв мови, слідом іде процес лексикалізації, а згодом – набуття навичок адекватного вживання нового слова, тобто набуття комунікативно-прагматичної компетенції носіями мови [158, с. 141].

Процеси соціалізації і лексикалізації неологізмів зумовлені як зовнішньомовними, так і внутрішньомовними чинниками. Як українські [172; 173; 135 та ін.], так і зарубіжні [99; 241; 205 та ін.] дослідники наголошують на взаємозалежності та постійній взаємодії цих чинників, адже мова не може функціонувати і розвиватися поза соціумом.

Серед зовнішніх чинників творення складних слів необхідно виділити передусім суспільно-історичні (глобалізаційні впливи, зміни в структурі англійського і українського соціумів, демократизація всіх галузей суспільного життя), географічні (міграційні процеси різних груп населення), демографічні (зміни і значне розширення кількісного та якісного складу учасників комунікації), соціолінгвістичні (необхідність, доцільність, практичні потреби мовців), культурні (підвищений інтерес мовців до мовних

проблем, активність і творчість у використанні ресурсів та можливостей мов; пошуки нових засобів вираження) аспекти.

До інтралінгвальних факторів появи складних номінацій, пов'язаних із функціонуванням мови в певному середовищі, зокрема і з мовними контактами та інтерференцією, варто зарахувати принцип економії мовної енергії, мовних засобів, тенденцію до надання переваги більш експресивним мовним формам, а також тенденцію до змін за аналогією.

У зв'язку з цим особливо перспективним є дослідження словоскладання як способу утворення нових лексичних одиниць, його закономірностей у неблизькоспоріднених мовах, передусім в англійській та українській, адже саме складні слова найяскравіше відображають гнучкість і динамічність лексико-семантичних систем цих мов, їхні тенденції до обґрунтованої (вмотивованої) економичності й виразності.

Поява нових умов в екстралінгвістичному просторі, нові відносини між комунікантами вимагають відповідних змін у мові, які відображали б навколишню реальність та внутрішній світ мовця, адже саме лексичний склад є тим ярусом мови, якому притаманні постійні зміни, що пояснюються нагальними когнітивними та комунікативними потребами мовців. Таким чином, з'являються численні нові слова – неологізми, які можна інтерпретувати як лексичні відповідники до змінених комунікативних умов. Серед нової лексики переважають номінації, нові як за формою, так і за змістом. Аналіз нових номінативних одиниць за способом творення засвідчив, що в мові останніх десятиліть переважають морфологічні неологізми, тобто одиниці, утворені за зразками, які вже існують у мовній системі. Між типом номінативної одиниці й способом її творення існує певна кореляція. Семантичні інновації, які поєднують новизну змісту з уже наявною формою, з'являються шляхом зміни значення.

Однак у теорії неології в англійській і українській мовах існує ще багато проблемних сфер дослідження. Це стосується передусім системного аналізу чинників, етапів, механізмів появи нових слів і значень у плані як

екстралінгвістичної (соціолінгвістичної або функціонально-прагматичної віднесеності), так і власне лінгвістичної зумовленості переважно продуктивних моделей у мові.

1.1.1. Словоскладання й основокладання як продуктивні способи творення складних слів в англійській і українській мовах. Розуміння словотворення як джерела не тільки готових назв, але й правил їх творення за певними моделями й схемами у співвідношенні з екстралінгвістичними факторами дозволило значно поглибити уявлення про механізм словотворення за певними принципами й правилами в англійській та українській мовах.

Найпродуктивнішими способами утворення складних слів виступають **словоскладання** і **основокладання**. До менш продуктивних моделей словотворення належать різні види **скорочень**, серед яких важливе місце займають **абревіатури** й **акроніми**. Одним із досить продуктивних можна вважати утворення **телескопних номінацій**, **слів-зливків**, **злиття**. Варто також зазначити про існування можливості **стягнення словосполучення** або **фрази (інкорпорації)** і **конверсії**.

Нові слова, як правило, виникають на базі вже наявних у мові лексичних одиниць і морфем. Слова, створені за наявними словотвірними моделями, не можна вважати повністю новими, оскільки вони складаються з елементів, які вже були в мові. Новизна ж цих слів полягає в особливій комбінації одиниць, попередньо вже відомих мовцєві.

Ступінь продуктивності того чи іншого способу словотворення нової одиниці пов'язаний із певною аналогією, притаманною кожній моделі. Розглянемо докладніше сучасні тенденції традиційних способів творення нових слів в англійській та українській мовах.

Так, аналізуючи активність різних способів словотвору, доцільно зазначити, що підрахунки вчених свідчать про суттєве зростання кількості афіксальних і складних неологізмів [див.: 252, 274]. Зокрема, за допомогою

афіксації і словоскладання за останні десятиліття в англійській мові було утворено понад 65 % усіх лексичних неологізмів [68, с. 165]. Проте ніколи ще в історії англійської мови кількість афіксів не була настільки різноманітною, як сьогодні. За спостереженнями Ю. А. Зацного, в останні роки за допомогою "нових" афіксів і афіксальних елементів (афіксоїдів), словотворчих елементів створена чимала частина дериватів [там само]. В українській мові основним також виступає морфологічний спосіб словотворення, у межах якого високою продуктивністю відзначаються як афіксальні способи словотворення, так і осново- та словоскладання (часто в поєднанні із суфіксальним) [189, с. 123, с. 177, с. 191].

Висока словотвірна активність **афіксації** (способу творення слів за аналогією до вже наявних в англійській мові моделей шляхом додавання до них продуктивних афіксів), за допомогою якої було утворено близько 30% інновацій 80-х – 90-х років ХХ ст. [71, с. 6], пояснюється не лише участю традиційно наявних елементів, але й роллю, яку відіграють у процесі утворення похідних інновацій нові мовні одиниці.

Для правильного розуміння семантики неологізмів, утворених у такий спосіб, необхідно знати найпродуктивніші афікси сучасної англійської мови: **-ed** (*toilet-mouthed, top-seeded, rattle-pated, one-ideaed*), **-er** (*tongster, profit-taker*), **-free** (*germfree, tax-free, smoke-free, virus-free, media-free*), **-ism** (*blue-devilism, heterosexism, fattyism, ageism, synergism*), **-ability** (*degradability, biocompatibility*), **-nik** (*richnik, returnik, refusenik*), **-able** (*survivable*), **-active** (*bioactive*), **-ing** (*union-bashing*), **-ness** (*tackiness*), **post-** (*post-feminism*) тощо.

В утворенні неологізмів беруть активну участь також напівсуфікси (суфіксоїди): **-gate** (*Irangate, oilgate*), **-(un)friendly** (*customer-friendly, job-friendly, instrument-unfriendly*), **-(a)holic** (*chocoholic, phonaholic, spendaholic, carboholic*), **-cracy** (*corpocracy, kleptocracy*), **-crat** (*globocrat, educrat, artocrat*), **-abuse** (*sex-abuse, heroine-abuse, alcohol-abuse*) тощо [68, с. 146-388].

Префіксальні й напівпрефіксальні новоутворення включають переважно форманти латинського походження: **agri-** (*agricrime, agripower*,

agribusiness; agromania), **audio-** (*audiophile audiophilia*), **de-** (*deforestation, dehire, deligitimise*), **Euro-** (*Eurobabble, Eurocrat, euro-dissident*), **mega-** (*megarich, megachurches*), **bio-** (*biodiversity, biosecurity, biopiracy, biowaste*), **narco-** (*narco-corruption, narco-democracy, narco-murders*), **eco-** (*eco-tourism, eco-park, ecodoom*), **techno-** (*technostructure*), **tele-** (*telegenic*) тощо.

Уже на початку нового століття вчені зазначали, що кількість інновацій з елементом **cyber-** не піддається точним підрахункам [73, с. 165]. "Кібернеологізми" з'явилися в 90-ті роки ХХ століття у зв'язку з винятковою роллю Інтернету: *cyberaddiction, cybercrook, cyberguru, cyberhead* тощо. Британський лінгвіст М. Квініон називає "вибух" таких неологізмів "кіберчумою" – *cyberplaque* [252]. У складі неологізмів зі сфери економіки, бізнесу та комп'ютерної лексики також засвідчено такі інтернаціональні продуктивні префікси, як: **hyper-** (*hypercommercialisation, hypercompetitive, hypertext*), **anti-** (*anti-takeover, antidote, antivirus*), **super-** (*supercomputer, superchip, supersoftware, supermall, supermarketer*) та ін.

Інтернаціональні продуктивні афіксальні засоби англійської мови (**-ism, -cracy; extra-, bio-, eco-, Euro-, hyper-, post-, mega-, tele-, de-, narco-**) були запозичені українською мовою і мають у ній повні еквіваленти, наприклад: *дилетантизм, харизматизм, кучмократія, совкізм, екстраактор, екстравидовище, екстраклас, біорізноманіття, біоенергія, екобезпека, екокатастрофа, євроскандал, гіпердефіцит, гіпертекст, гіперціна, посттоталітарний, постчорнобиль, мегабайтний, телебум, теледруг, депровінціалізуватися, наркоділок, наркобанда* тощо [189, с. 338-373].

Активне функціонування будь-якої словотворчої морфеми (префіксів, суфіксів, напівафіксів) у розмовному мовленні, в публіцистиці, в оказіональних конструкціях можна вважати показником її продуктивності.

Необхідно вказати на те, що деякі лінгвісти наполягають на перегляді питання "словотвір" щодо англійської мови, оскільки в ній почали створюватися одиниці, що складаються лише з афіксів або словотворчих елементів перехідного типу, так званих "комбінувальних форм" [68, с. 165].

Схожі утворення стають невіддільною частиною системи словотвору, наприклад, *Euro + crat* [260, с. 60]. Навіть такі позначення, як *www. com* слід, на думку мовознавців, відносити до слів [232, с. 129].

Конверсія теж вважається продуктивним способом англійського словотвору, що підтверджено словниками неологізмів [284; 285; 291; 297; 299] та іншими лексикографічними джерелами [302].

Поширення деяких видів конверсії можна пояснити тим, що "набирає сили" закон економії мовних зусиль – прагнення того, хто говорить, заощаджувати зусилля при користуванні мовою [120, с. 61]. Завдяки цьому відбувається поповнення списку композитів, до яких ми відносимо фразову конверсію, коли складним словом стає фраза *to cut and come again* → *cut-and-come-again*; конверсію словосполучення, коли складним словом (прикметником, рідко дієсловом) стає словосполучення, утворене, як правило, за моделлю A + N *black-bag job*, а також перехід фразового дієслова до категорії іменників *to call down* → *call-down*.

Варто зауважити, що в українській дериватології перевагу надано терміну "морфолого-синтаксичний спосіб словотвору" [155; 175, с. 30-31; 189, с. 176; 201, с. 176 та ін.]. Цей спосіб словотвору, за даними нашого матеріалу, виявлено малопродуктивним в українській мові, хоча поодинокі приклади новоутворень наявні: так, колоквіальне словосполучення *гробові гроші* – "державна допомога людям, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, що в живому народному мовленні прозвано коштами на похорон, тобто на гріб" [189, с. 176] – було скорочено до субстантива *гробові*, що конденсує семантику словосполучення. Субстантивоване утворення *новий* замінило словосполучення *новий українець* у значенні "той, хто дуже швидко, але здебільшого незаконними способами, розбагатів" [там само].

У прикметниковому, як і в іменниковому словотворенні провідним для української мови виступає морфологічний спосіб, у межах якого продуктивним для складних слів є осново- і словоскладання: *волохатобровий, бетонноголовий, славновідомий, штучногарантований*

тощо. Переважна більшість утворена поєднанням основоскладання з суфіксацією: *суржикомовний, щирслов'янський* тощо.

Продуктивними моделями для англійської мови, за спостереженнями Л. Ф. Омельченко, є: 1) a (adv) + P I та 2) n + P I. Про це свідчать численні приклади складних прикметників, що спонтанно виникають у практиці мовленнєвого спілкування: *low-paying* (jobs), *long-suffering* (patients), *far-reaching* (effects), *free-thinking* (individual) тощо [148, с. 71].

За підрахунками О. Д. Мешкова, у сучасній англійській публіцистиці на 4000 слів – приблизно одне складне слово моделі n + P 2 [цит. за: 148, с. 89]. У періодиці сьогодення існує величезна кількість слів, утворених за цією моделлю, але дуже багато таких складних слів не включено до лексикографічних праць, оскільки ще не стали нормативними. У публіцистичних текстах дослідницею Л. Ф. Омельченко було зафіксовано більш ніж 10000 складних прикметників такої моделі, незареєстрованих словниками. Це численні утворення *democratic-controlled Congress*, *monopoly-controlled rights*, *Tory-controlled committee*, *Tory-run Britain*, *nazy-inspired terrorism*, *fascist-inspired violence*, *Senate-passed measures*, *family-operated farms*, *government-supported programmes*, які становлять цінну заміну розгорнутим синтаксичним конструкціям [148, с. 89].

Характерна особливість номінацій *light-complexioned*, *hellion-hearted*, *gentle-eyed* – нетрадиційна можливість вільного їх творення в процесі мовлення. Здатність слова до продуктивного вираження нових думок, позначення нових предметів, створення нових асоціативних зв'язків без порушення взаєморозуміння ґрунтується на здатності людини до асоціативного мислення, що відображає реальну залежність явищ та предметів навколишнього середовища [1, с. 125].

Щодо складних дієслів, то в українській мові вони не відзначаються продуктивністю творення та частотністю вживання. Зареєстровано поодинокі приклади, зокрема в роботі О. А. Стишова: *молитводіяти*, *смыслотворити* тощо [189, с. 201]. Тим часом в англійській мові, навпаки, дієслівна лексика –

одне з основних джерел утворення композитів, зокрема лексико-синтаксичним способом, який передбачає виникнення нових композитів у результаті зрощення в одне слово двох або більше одиниць у процесі їх уживання в мові. Вони з'являються в будь-якому контексті, що має певну емоційну спрямованість. Наприклад, *bullshit* "говорити, писати нещиро чи з перебільшенням; хвалитися; ліниво, безглуздо говорити; проводити час за базіканням; пліткувати"; *backwater* "1) змінити курс судна на протилежний 2) здати свої позиції; змінити свою думку"; *grey-market* "напівзаконно торгувати товарами, яких дуже мало на ринку за дуже низькими цінами"; *mainline* сл. "вводити наркотик внутрішньовенно (*особл. героїн*)"; *hot-dog* сл. "ефектно виконувати складні вправи, трюки і т. п." тощо.

До менш продуктивних моделей словотворення належать різні види **скорочень**, які відбивають тенденцію до раціоналізації мови, до економії мовних зусиль. Незважаючи на те, що скорочення становлять лише незначний процент від усієї кількості неологізмів в обох мовах, їх число постійно зростає. Словотворчі процеси включають в себе не тільки якісні, але й кількісні зміни. Скорочення являє собою процес компресії, де частина оригінального слова відкидається.

Так, в англійській мові, з чотирьох видів скорочення (аббревіатури, акроніми, усічення та злиття) у створенні АМКН переважають **усічення** слів: *butylnitrite* – (*iso*)*butylnitrite* "наркотик", *upmanship* – *one-upmanship* розм. "вміння добиватися переваги, поставити суперника в невідгідний стан і т. п."

Особливість усічення – зниження стилістичного забарвлення і, відповідно, обмежене рамками розмовного мовлення їх використання в мові. Усічення найбільш притаманні різним типам сленгу (шкільного, спортивного, комп'ютерного і т. ін.) [65, с. 36].

Серед скорочень важливе місце займають **аббревіатури й акроніми**. Лише наприкінці XIX – поч. XX ст. вони стали потужним джерелом утворення неологізмів в обох порівнюваних мовах. Частіше за все аббревіації підлягають технічні терміни, назви груп та організацій. Звичайно

новоутворені складноскорочені слова використовуються частіше, ніж самі терміни. На відміну від аббревіатур, акроніми вимовляються як повнозначні слова. Наприклад: *ARC (AIDS-related complex)*, *BSE CRISIS*, *EAP (Employee Assistance Program)*, *HIV (Human Immunodeficiency Virus)*, *HIV disease*; *УНР*, *УВК*, *УПЦ-КП/МП*, *НУ-НС*, *БЮТ*, *За ЄдУ* тощо.

Одним з виявів закону економії мовних засобів можна вважати утворення **телескопних номінацій, слів-зливків, злиття**. В англійській мові вони є більш частотними, ніж в українській.

Злиття – це з'єднання усіченого кореня одного слова з цілим словом або з'єднання двох усічених коренів: *oh-dee (overdose)* розм. "підвищена доза наркотику", *sexploitation, psywar (psychological warfare)* "психологічна війна, психологічний тиск", *taxflation (tax + inflation)* "інфляція, яка викликана підвищенням податків", *psyops амер. військовий жаргон (psychological operations)* "операції в психологічній війні", *street-cred (street credibility)* "авторитет, популярність серед простих, робочих людей" тощо.

Для неологізмів характерне також збільшення кількості одиниць, якими є так звані слова-зливки, які поєднують один усічений елемент і повну форму другого елемента: *hydrolant амер. (hydro + Atlantic)*, *hydropac амер. (hydro + Pacific)*. Найбільш продуктивний тип фінального усічення першого компонента: *frat-rat (fraternity rat)*, *gyp-artist (gypsy artist)*, *con-man (confidence man)*, *sigaretiquette (cigarette + etiquette)*, *medicare (medical + care)*.

Телескопні номінації, як правило, утворюються для позначення нового гібрида: поняття "віртуальна освіта", яке раніше відображали лексеми *cybereducation, e-education* позначається неологізмом *webucation (web + education)*, оскільки, на думку вчених, освіта через Інтернет не поступається за якістю реальній освіті [229, с. 87-88], *pollutician (pollution + politician)* тощо. В українській мові останнім часом широко вживані так звані ефемеризми – слова, за визначенням О. А. Стишова, широко вживані в певні періоди суспільного розвитку, тісно пов'язані з діяльністю окремих політичних діячів, але такі, що з бігом часу не мають перспективи ввійти до

загального фонду мови і вживаються лише у зв'язку з конкретними подіями [186, с. 163]. Усі вони є також okazіональними антропонімами на зразок: *Юштаб* (від *Ющенко* + *штаб*), *бандюкович* (від *бандюк* + *Янукович*), *БЮТва* (від *БЮТ* + *битва*), *кучмономіка* (*Кучма* + *економіка*) тощо. Як слушно зауважують дослідники, цей спосіб словотворення в українській мові виник під впливом російської та англійської мов, здебільшого в утворенні наукових термінів [287, с. 628; 189, с. 164]. Порівняно з англійською мовою, у якій в останні десятиліття активність цього способу неухильно зростає [68, с. 58-59; 149, с. 3-5; 152, с. 138; 3, с. 102], у сучасній українській лінгвальній практиці він є малопродуктивним. Проте в мові української публіцистики другої половини 80-х – 90-х років ХХ ст. учені спостерігають незначну активізацію цього способу, що, на думку О. А. Стишова, зумовлено певними позитивними властивостями телескопізмів як засобів номінації – компактністю та цілісністю оформлення, виразністю і мотивуванням, зокрема яскравістю їхньої внутрішньої форми. Напр.: *парламенталітет* (*парламент* + *менталітет*), *суржикоїнець* (*суржик* + *українець*) тощо [189, с. 164].

Варто також зазначити про існування ще однієї можливості англійського словотворення – **стягнення словосполучення або фрази**, тобто конструкції, що складається із синтаксично зв'язаних між собою лексичних одиниць, які зазнають якісних змін у результаті інтеграції. У сучасній лінгвістиці не існує єдиного терміна для номінації подібних конструкцій. З огляду на їх синтаксичну етимологію, лексикалізовані синтаксичні одиниці називають складними словами з внутрішнім синтаксисом [176, с. 136], зрощеннями [88, с. 25], складними словами, створеними в результаті інтеграції словосполучень [90, с. 5], полікомпонентними лексичними одиницями [93, с. 3], складними словами синтаксичного типу [166, с. 11; 63, с. 33], інкорпорованими словами [121, с. 77], словами-фразами [210, с. 86], синтаксичними композитами, голофрастичними композиткомплексами, композитоїдами, універбатами-реченнями [151, с. 128-129]. Утворення таких

слів, за спостереженнями Ю. А. Зацного, пов'язано з широким використанням в англійській мові "фразових означень": *bumper-to-bumper*, *pound-shillings-and-pence*, *brick-and-mortar* [68]. Названі одиниці являють собою цілі словосполучення чи навіть речення, написані через дефіс (звичайно у препозиції до іменника). Цей вияв мовної економії часто має оказіональну цілісність і експресивне значення, хоча сучасні лексикографічні праці містять чимало подібних утворень: *ticket-of-leave man*, *yellow-dog contract*, *white-collar crime* та ін. Як зазначають учені, частіше узуалізації підлягають складні слова, створені в результаті інтеграції словосполучень для заповнення лакун номінативного характеру і для синтаксичної зручності, наприклад: *a get-rich-quick plan*, *easy-to-use products*, *stay-at-home parents*. Слова-речення, як правило, залишаються оказіональними утвореннями [63, с. 33].

Ці приклади свідчать про те, що в англійській мові існує тенденція до збільшення композиційних семантичних структур, які, у порівнянні з фразою, більш лаконічні. Відомо, що "в основі творення багатьох похідних і складних слів англійської мови лежить позасвідома впевненість у тому, що сказане багатьма чи кількома словами ніколи не буває настільки ж яскравим, переконливим ..., ніколи не передає так повно й глибоко думку, як сказане одним словом" [18, с. 32]. Отже, збільшення багатоконпонентних одиниць, як це не парадоксально, відповідає тенденції до мовної економії. В українській мові серед зрощень домінують прикметникові оказіональні деривати, які здебільшого надають іронічного, сатиричного звучання текстові: *стотисячповторювальний*, *позахутірмихайлівський (народ)* тощо [189, с. 186-187]. Їхня поява зумовлена як пошуком нових засобів стилістичної маркованості, зокрема для підвищення експресії, емоційності, влучності та ін. на тлі стандарту, так й індивідуально-авторськими потребами та вподобаннями [там само].

1.1.2. Композиційний спосіб творення нових слів у системах

традиційного словотворення англійської та української мов.

Зростання продуктивності способу складання в останні два десятиліття характерне не лише для англійської [148, 1-20; 70, с. 20, 41], а й для української мови [95, с. 82-163; 101, с. 104-108; 124, с. 10-11]. За свідченнями дослідників, в англійській мові 60 – 70-х років словоскладання поступалося афіксації, проте вже в 80-х перевершило афіксацію й становило 29,5 % від усього корпусу неологізмів [65, с. 29], а в 80-х – 90-х – 34, 3 %, тобто найбільше серед лексичних неологізмів [71, с. 6]. Не можна погодитися з висновками про те, що в українській мові 80-х – поч. 90-х років ХХ ст. традиційні моделі поєднання основ представлені в новотворенні загальноживаної лексики невеликою кількістю дериватів [34, с. 13], оскільки лише складні іменникові новотвори, за даними О. А. Стишова, становлять 10 % від усіх інноваційних утворень [189, с. 144].

Нові складні іменники в українській мові утворюються на основі чотирьох способів словотвору – основоскладання, або композиції (переважно в поєднанні із суфіксацією, зрідка – без неї), словоскладання, яке об'єднує зрощення і юкстапозицію, аббревіації та телескопії, тобто більш складними способами, ніж в англійській: *благобут, великодержава, пустоіндексація; грошодавець, туманопускатель; самсобіпанство, спонсор-жертводавець, народ-богоносець; кучмунізм (Кучма + комунізм)* тощо [189, с. 143-176]. Для словотворення англійської мови як аналітичної за структурою словоскладання розуміється більш однозначно.

Існує чимало теорій, на думку О. Д. Мешкова, які свого часу намагалися пояснити чи, власне, описати процеси творення складних слів, а також сам об'єкт вивчення – складне слово, оскільки воно займає особливе місце в ієрархії лінгвістичних одиниць і повинно описуватися в особливому циклі лінгвістичних дисциплін: у вченні про складне слово – *комполітології* [130, с. 16].

Визначення композитних номінацій є дискусійним, по-перше, через складність самого об'єкта дослідження, по-друге, через наявність багатьох

об'єктів суміжних з цим, по-третє, через різні лінгвістичні погляди та підходи до складного слова, зокрема системно-структурний і функціональний. Завданням першого є встановлення зв'язку готових слів з іншими похідними та непохідними словами в системі, тимчасом, як другого – визначення процесів їхнього творення [171, с. 14].

О. С. Ахманова висловлює думку, що композитна номінація – це слово, яке має у своєму складі не менше двох неафіксальних морфем, тобто морфем, що не вживаються як афікси і виступають як основи (бази) слова [19, с. 230], тимчасом, як О. Єсперсен визначає ці одиниці як об'єднання двох чи більше слів, що можуть функціонувати в ролі одного слова, однієї одиниці [245, р. 134].

Г. Марчанд стверджує, що утворення нових слів відбувається шляхом об'єднання мовних елементів на основі відношень визначальне / зумовлене, що складає синтагму. Якщо на такій основі відбувається об'єднання двох чи більше слів в морфологічне ціле, ми можемо говорити про композит [249, р. 11]. Інший дослідник цієї проблеми, Р. В. Занворт, говорить про те, що в англійській мові, як і в інших германських мовах, є словникові одиниці, які, хоча й сприймаються та вживаються як одне слово, складаються з двох чи більше елементів, кожен з яких може вживатися як окреме слово. Такі словникові одиниці називаються складними словами [264, р. 54].

Л. Ф. Омельченко розуміє під композитами "поліфункціональні синхронно-релевантні узуальні або okazіональні одиниці (прямої або непрямої) номінації, різновиди дериватів, утворені за стандартною моделлю (з двох або більше кореневих морфем), за аналогією, а також шляхом номіналізації, "згущення" (семантичної конденсації) синтаксичних словосполучень" [148, с. 27].

М. Д. Степанова визначила критерії диференціації композитних номінацій та відповідних їм словосполучень, розділивши всі складні слова на цільнооформлені та окремооформлені [182, с. 179]. До цільнооформлених композитів належать складні слова з ознаками:

1) розбіжності семантичної мотивованості композитів та їхнього значення, що не завжди дає можливість трансформувати їх у синтаксичне словосполучення; ця якість пов'язана з "внутрішньою монолітністю" композитів;

2) цілісне позначення композитами того чи іншого предмета;

3) належність більшості цільнооформлених композитів до стійких шарів лексики.

Л. Блумфілд також поділяє усі складні слова на синтаксичні та асинтаксичні. До синтаксичних слів належать такі, в яких порядок слідування компонентів збігається з порядком слів у синтаксичних словосполученнях; до асинтаксичних слів належать такі, в яких компоненти перебувають у комбінаціях, неможливих з погляду синтаксису даної мови [27, с. 252].

Вивчивши різні визначення складних слів, можна підсумувати, що композитна номінація – це номінативне ціле, яке складається з двох чи більше основ та є цільнооформленим. Цільнооформлення – це неможливість розділення на частини композитів і розміщення між ними інших елементів мови. Це поняття ґрунтується на зовнішніх та внутрішніх ознаках композитів.

До зовнішніх ознак, за О. Д. Мешковим [131, с. 177-179] належать:

– фонетична ознака (наявність об'єднувального наголосу в композитній номінації, на відміну від рівних наголосів у членах словосполучення);

– орфографічна ознака (одні й ті самі одиниці можуть бути написаними по-різному: окремо, через дефіс, разом);

– морфологічна ознака (морфологічна єдність, на відміну від словосполучення).

До внутрішніх ознак цільнооформлення належать:

– характер сполучуваності (виділена з потоку мовлення будь-яка послідовність лексичних одиниць, що складає одну синтагму, може бути або композитом, або словосполученням);

– порядок слідування компонентів складного слова і порядок слів у словоскладанні (для деяких типів композитних номінацій, на відміну від словосполучення, показником цільнооформлення може слугувати зворотний порядок розташування компонентів);

– відсутність службових елементів у композитах (крім фразових поєднань);

– характер синтаксичних зв'язків (компоненти композитів не можуть вступати в самостійні синтаксичні зв'язки).

У свою чергу, І. В. Арнольд [13, с. 71-72] поділяє композити на три типи:

1) які складаються з простих основ: *frogskin*; 2) в яких хоча б один з компонентів є похідною основою: *chain-smoker*; 3) в яких хоча б один компонент є складним словом: *twopenny-halfpenny*.

Існує й інша класифікація композитів [26, с. 142-144], у якій, з огляду на відношення між основами, композити поділяються на 2 класи: сурядні (копулятивні чи аддитивні) та підрядні (детермінативні).

У сурядних АМКН дві основи однаково важливі в семантичному плані: *girl-friend*, *fighter-bomber* тощо.

Сурядні АМКН, у свою чергу, поділяються на 2 групи:

1) редуплікативні, що утворені шляхом повторення основи: *goody-goody*, *fifty-fifty*, *pooh-pooh* тощо;

2) утворені шляхом злиття римованих подвійних форм, які або мають однакові початкові приголосні, але різні голосні, або римуються за допомогою зміни початкової приголосної: *clap-trap*, *zig-zag* тощо.

У підрядних композитах компоненти не рівнозначні ані в структурному, ані в семантичному відношеннях. Головний компонент, яким, як правило, є друга основа, що визначає частину мови всієї одиниці: прикметники – *stone-deaf*, *age-long*, іменники – *backache*, *fill-belly*, *armpit*.

З погляду способів творення, тобто поєднання компонентів у композитну номінацію, останні класифікуються так:

1) слова, утворені простим зіставленням компонентів у певній послідовності, яка є показником їхньої семантичної значимості і морфологічної єдності: *house-dove, ill-bred*.

Залежно від послідовності слідування компонентів підрядні композити поділяються на:

– асинтаксичні, в яких порядок основ протилежний тому порядку, в якому мотивуючі слова можуть сполучатися за синтаксичними правилами англійської мови: *red-hot, pale-blue*;

– синтаксичні, компоненти яких розташовуються в такому ж порядку, як і слова у вільних сполученнях, побудованих за правилами синтаксису англійської мови: *madman, bad-mouth*.

2) слова, основи яких поєднані елементом – сполучними голосними (-o) чи (-i) та приголосною (-s-), що є ознаками словоскладання: *cockscorb, hellicat, marksman* тощо.

Саме тут актуалізується питання щодо розмежування складнопохідних і власне складних номінацій.

Ще одна проблема виникає при диференціації понять "складного" та "складнопохідного" (парасинтетичного) слова.

На думку О. С. Кубрякової, уточнення поняття композитної номінації як структурної одиниці, отриманої в результаті словоскладання, привело до необхідності розмежування категорії похідних, що походять від синтаксичних комплексів, від афіксальних похідних [114, с. 62]. Опозиція "складне слово / складнопохідне слово" перебуває повністю в рамках словотвірного аналізу, протиставленого морфологічному, і може бути сформульована як "морфологічно-складне слово / дериваційно-складне слово". Таке протиставлення пояснюється різницею між морфологічним і словотвірним аналізом [131, с. 76]. Серед ознак, на основі яких постулюють складні / складнопохідні номінативи, необхідно виділити ступінь їх похідності, що визначається механізмами утворення слів за допомогою аплікативної генеративної моделі.

Композити в англійській мові можна поділити на власне складні, під якими розуміються композити, та складнопохідні. За основу в цій диференціації береться останній акт деривації:

складнопохідні слова: (основа слова + основа слова) + афікс;

власне складні слова: основа слова + (основа слова + афікс).

Фактично, маємо справу з одними й тими самими формотворчими процесами, оскільки основна специфіка афікса – це природа цього маркера. Аналізуючи природу афікса як мовного елемента, Є. Я. Мороховська стверджує, що більш доцільним і тим, що відповідає етимології терміна *афікс*, можна буде вважати визначення афікса як форманта, який прикріплений до основи одиниці і знаходиться внаслідок цього в контактному положенні з нею [133, с. 86-87]. Але основним у поділі складних слів на складнопохідні та власне складні є останній акт дериваційного механізму, тобто, якщо в першому випадку додається афікс до вже сформованого повноцінного складного слова, яке може вживатися і без цього афікса, то це будуть складнопохідні лексеми, на противагу яким у власне складних словах афікс може додаватися лише до другого компонента структури [111, с. 17].

Усі складнопохідні слова є підрядними і залежно від типу вільних словосполучень, що лежать в їх основі, а також від використовуваних дериваційних засобів поділяються на дві групи [26, с. 144]:

1) складнопохідні прикметники, утворені за допомогою високопродуктивного ад'єктивного суфікса *-ed*, що додається до основи, утвореної від атрибутивних сполучень: *acid-tongued*, *cold-hearted*, *dim-witted*, *empty-pated* тощо;

2) складнопохідні іменники, утворені головним чином шляхом конверсії від основ, побудованих на базі атрибутивних змінних словосполучень: *narrow-mindedness*, *open-heartedness*, *noble-mindedness*, *large-heartedness* тощо.

Складнопохідні іменники можуть утворюватися як за допомогою

моделей, у яких взаємодіють словоскладання і суфіксація, так і моделей, у яких взаємодіє словоскладання з конверсією.

Найчастіше використовують моделі, в яких спостерігається складання компонентів різного складу і додавання суфікса *-er*.

Найбільш продуктивною є модель (a+n) + *-er*: *about-towner, bitter-ender, false-coiner*.

Інша модель (n+n) + *-er*: *tiptopper, headliner, lifestyler, sandbagger*.

Модель (num+n) + *-er* з першим компонентом, представленим числівником: *first-footer, one-liner, first-rater, three-decker*.

Досить продуктивні моделі (v + cj + v) + *er*: *grunt-and-groaner, hue-and-crier*; (a + adv) + *er*: *all-arounder* амер. (*all-rounder* англ.), *far-outer, all-outer*; (a + n) + *ism*: *white-featherism, blue-stockingsism, gentlemanism*.

Отже, порівнюючи власне складні-композиції та складнопохідні лексеми, Л. К. Крайняк [105, с. 18] зазначає, що вони відрізняються такими структурними особливостями:

– складні слова мають у своєму складі не менше двох компонентів-корелятивів, тоді як складнопохідні мають у своєму складі лише один складний повноцінний компонент;

– наявність у лексичній основі складного слова факультативного дериваційного афікса, а у складнопохідного слова – обов'язкової наявності дериваційного суфікса;

– ідентифікуючи формулу утворення складних слів-композицій, можемо зобразити її так: проста лексична основа + проста лексична основа;

– щодо складнопохідного слова, то воно виражається за допомогою такої моделі: складна лексична основа + дериваційний афікс.

Композиціям найбільш притаманне переосмислення, адже воно формує той безпосередній контекст, у якому його компоненти впливають один на одного [там само]. Як справедливо стверджує О. А. Дюжикова, значення композицій, як і простих дериватів, мотивоване значенням інших слів, на основі яких вони формуються, але лише з тією різницею, що, на

відміну від похідних, вони створюються на базі не одного, а двох слів, тобто мають дві мотивуючі основи [60, с. 16].

1.2. Джерела мотиваційних процесів творення композитних номінацій англійської та української мов

Проблема мотивації в лінгвістиці, незважаючи на значну кількість наукових праць, де досліджується це явище в ракурсі словотвору та теорії номінації [див.: 40; 42; 44; 76; 97; 112; 203; 217; 222], охоплює кілька складних і остаточно не вирішених питань. На думку О. О. Селіванової, ключовими словами дефініцій мотивації обрані процес, результат або явище [169, с. 157]. Поряд із мотивацією в лінгвістиці функціонують терміни *мотивованість, мотивування, мотивізація*, що, звичайно, ототожнюються з мотивацією. Проте поява дублетів потребує їх розмежування з огляду на ключові слова дефініції [там само]. Так, мотивацією, мотивуванням є процес, "одна зі сторін процесу деривації, особливою формою функціонування слова (дериваційно-мотиваційний процес)" [43, с. 3]. Мотивованість розглядається в цьому випадку як результат такого процесу з огляду на внутрішню форму як засіб мотивації [92, с. 77].

Семантична структура композитів безпосередньо пов'язана з проблемою їхньої мотивованості, під якою М. Д. Степанова розуміє умовну характеристику позначуваного предмета чи явища, що впливає зі значення і співвідношення його складових частин; мотивованість, як правило, не збігається з предметним значенням слова, але частково пояснює його [181, с. 105-107].

Відношення словотвірної мотивації є одним із моментів з'ясування зумовленості однієї мовної одиниці іншою у формальному та семантичному аспектах. Для визначення семантичної структури композитів першочергового значення набуває поняття структурної мотивованості, тобто структурно-сміслового взаємодія частин композита. Оскільки така взаємодія зумовлюється

значенням, семантикою частин, то структурно-сміслова мотивація – це і є структурно-семантичне значення слова [105, с. 144].

Виконання номінативної функції похідними словами, вторинними одиницями мови, що є об'єктами вивчення словотворення, відбувається не безпосередньо, а за допомогою первинних мовних одиниць, що лежать в їх основі [238, р. 86]. Первинне слово та похідне слово співвідносяться як мотивуюче та мотивоване. Отже, під мотивацією в дослідженні розуміємо раціональність зв'язку між позначальним і позначуваним, наступність нових одиниць щодо попередніх, які представлені в мотивуючій базі перших.

Засобом процесу мотивації є не значення слова, а найменування, тобто його внутрішня форма, яку можна інтерпретувати як основу мотивованості [178, с. 9-14; 125, с. 138]. Значення, безпосередньо мотивоване значенням дериватора, є прямим значенням похідного чи переносним значенням дериватора. Відмінність між прямим та переносним значенням похідного базується саме на характеристиці мотивації цих значень, тобто пряме значення похідного мотивоване значенням основи, а переносне значення мотивоване власне цим прямим значенням. Щодо мотивованості внутрішньої форми слова, то можна виділити такі її аспекти: морфологічний та семантичний. Морфологічна мотивованість визначається словотвірною моделлю лексичної одиниці, а семантична – це результат взаємовідношення між словотвірними формами і основою, між новим та попереднім значенням. Відмінність між морфологічною і семантичною мотивацією особливо чітко простежується в композитах, де структурні особливості відступають на задній план, а визначальну роль відіграє саме "семантичне читання" взаємозв'язків між словами й елементами [92, с. 102].

Поняття мотивованості композита, за Т. В. Гончаровою, слід розуміти як типову умовну характеристику предмета або явища, яка обґрунтовується значенням і співвідношенням структурних компонентів. Так, мотивованість композита *blacklister* детермінується значенням ядра *blacklist* і моделлю віддієслівного субстантива з конкретно-предметним значенням дійової

особи, що передається формантом *-er* [50, с. 54].

Т. В. Гончарова [51, с. 54] зауважує, що відмінність морфемного і словотвірного аналізу (таку відмінність обґрунтував свого часу Л. Блумфілд [27, с. 245], виокремлюючи похідні від словосполучень і похідні від складних слів) виявляється при визначенні структури номінацій на зразок *railroader*, *blacklister*, *free-wheeler* тощо. При дослідженні дериваційної історії згаданих утворень необхідно звертати увагу на їхню мотивованість, яка зумовлюється їх словотвірною моделлю. Значення композитів мотивується семантичними обсягами відповідних твірних основ.

Виходячи з обсягу мотивованості внутрішнього мікроконтексту композитної номінації, можна виділити одиниці з 1) повною мотивованістю, 2) частковою мотивованістю та 3) нульовою мотивованістю.

Повну мотивованість мають композити з яскраво вираженою, прозорою внутрішньою формою, які Н. М. Раєвська називає *self-explaining compounds*, оскільки їхнє значення базується на буквальному змісті компонентів [цит. за: 245, р. 38], наприклад: *sky-blue*, *foot-pump*, *tea-taster*.

Часткова мотивованість властива тим композитам, у яких комбінація повнослівних основ є десигнацією одного об'єкта, тобто співвідноситься з одним денотатом. Ступінь семантичного синтезу в таких одиницях значно вищий, ніж у попередньої групи, адже ці композитні лексеми будуються на базі не лише однієї чи двох твірних основ, а й на основі фразеологічних зворотів, тобто тих основ, що підлягають лексикалізації, наприклад: *a handbag*, *handcuffs*, *a castle-builder*.

Нульова мотивація характерна для композитних номінацій, в яких жодна основа, що складає їхню внутрішню форму, не відображається в значенні цілого композитного комплексу. Це так звані лексикалізовані або фразеологічні одиниці (у цьому випадку жодна основа, що складає внутрішню форму композита, не відображається у значенні цілого композитного комплексу). Вони не допускають жодних трансформацій на рівні синтаксису для ідентифікації їхнього семного складу [148, с. 237]. Такі

складні номінації називаються ще *енциклопедичними композитами*, наприклад: *fiddle-sticks* – "1. смичок 2. *жарт*. дрібниця, нісенітниця" [279 (I), с. 756].

Беручи за основу ступінь мотивованості, за М. Д. Степановою [183, с. 58, 59], виділяємо три групи композитів в англійській мові, показавши цим семантичне співвідношення між компонентами цих груп складних слів.

До першої групи належать слова, повністю переосмислені, з мотивацією або зовсім затемненою, або такою, що лише віддалено нагадує нам значення слова: *go-fever*, *speak-easy*. У таких слів внутрішня валентність зовсім не простежується або існує поза значенням композитної номінації. Мотивація цих композитних номінацій сягає фразеологічних зрощень, які мають ідіоматичний характер.

До другої групи належать композитні номінації, які зовсім не мають переосмислення і дублюють словосполучення. Це переважно контекстуально-оказіональні слова, наприклад: *do-it-yourself*.

До третьої групи належать ті, які не є ідіоматичними сполученнями слів, але все ж таки виявляють зсув значення, порівняно з відповідними словосполученнями, наприклад: *touch-me-not*.

У зв'язку з цим О. А. Дюжикова слушно зауважує [60, с. 51], що композити є найвигіднішим об'єктом для вираження прихованого порівняння, внаслідок якого відбувається "семантична" взаємодія компонентів, що дуже часто приводить до переосмислення і є вдалим підґрунтям для розвитку метафори.

Основним фактором, що визначає формування статусу ідіоматичних дериватів у похідних номінативів, є мотивація їхніми вторинними значеннями, а рисою, що вирізняє ідіоматичні деривати, є полісемантичність їхньої семантичної структури [60, с. 239]. Важливий наслідок цього процесу – повна втрата мотивованості. Неможливість вивести значення цілого мовного утворення із сукупності значення його частин може бути названа ідіоматичністю даного мовного утворення.

Спробуємо розглянути мотивацію слова – те, як і з чого формується семантика нового імені в процесі утворення.

Д. Болінджер наголошує, що слова утворюються не для того, щоб вилучати значення з їхніх елементів, а потім зіставляти для отримання нового смислу. Все починається саме з нового значення, а мовець шукає найкращий спосіб його позначення [230, р. 109].

Л. Б. Коржева [102, с. 105-108] визначає три типи мотивації:

1) експліцитний тип мотивації, заснований на конкретизації компонента за однією ознакою, вираженою першим компонентом: *attack-dog*, *bubble-umbrella*;

2) лексикалізований тип мотивації, при якій відношення встановлюються між цілою сукупністю одиниць. Відношення між цими одиницями можуть бути досить складними, багатоплановими, і тільки частина з них відображається в композиті: *airspace*, *air-hall*.

Особливою підгрупою в ряді композитів, створених лексикалізованою мотивацією, можна виділити такі, що утворені за конкретним лексичним зразком, слова-прототипу. В більшості випадків одиниці цього типу відображають ту специфіку, яка була притаманною їхньому зразку: *air-broker*, *voice-print*;

3) імпліцитна, або ідіоматична мотивація. Це слова, побудовані, як правило, на основі непрямой мотивації, що є частиною деякої розгорнутої конструкції й іноді має фразеологічний характер: *flashpack*.

Сучасні дослідження семантики складного слова ґрунтуються в основному на таких важливих положеннях:

– лексичний склад композитних номінацій виявляється засобами синтаксичної перифрази;

– синтаксичні чи семантичні взаємозв'язки, що лежать в основі різних класів номінативних композитів, мають кінцеве число і визначені шляхом аналізу всього корпусу лексикалізованих складних форм мови;

– механізм творення композитів, заснованих на будь-якому з цих

взаємозв'язків, є продуктивним;

– композити, як і інші складні номінації, здатні до розширення власної семантичної структури в аспекті переосмислення значення, набуття конотативної семантики, зокрема й ціннісного компонента.

Прагнення охарактеризувати явище найповніше семантично і водночас найбільш стисло лексично викликає необхідність появи композитних утворень. Це пов'язано з тим, що композитам, порівняно з іншими складними утвореннями, притаманні більша поняттєва місткість, емоційно-оцінна виразність, стилістична гнучкість та семантична багатогранність.

1.2.1. Мотивація аксіологічного компонента значення в семантичній структурі композитних номінацій. Аксіологічні настанови в площині духовної культури орієнтовані на реконструкцію соціальних структур за допомогою мовних і мовленнєвих засобів [25, с. 57-61]. З огляду на це актуальним є вивчення відображення ціннісно-маркованого компонента семантики в тих мовних одиницях і "культурних скриптах", які демонструють дотримання / недотримання морально-етичних цінностей соціуму та містять мотиви добра й схвалення, злочину й покарання, осуду за порушення усталених норм тощо [52, с. 6].

Такі марковані номінації потребують передусім глибокого аналізу з філософських позицій аксіології – "вчення про природу цінностей, їх місце в соціумі та про структуру ціннісного світу, тобто про зв'язки різних цінностей між собою, соціальними і культурними факторами, а також структурою особистості" [289, с. 36].

Аксіологія має досить різноаспектний категоріальний апарат: *інтерес, значущість, цінність, ціннісна предметність, ціннісні уявлення, ціннісне судження, ціннісна орієнтація, ціннісна настанова, цінності-норми, цінності-об'єкти, оцінка* [52, с. 7].

Цінності існують як універсальні, тобто загальнолюдські, соціальні (цінності певних соціальних груп, суспільств), так й індивідуальні [9, с. 22],

утворюючи певну систему реагування на дійсність, яку індивід використовує в процесі оцінювання. Особистісні цінності – індивідуальне відбиття групових або універсальних цінностей, які розрізняються інтерпретацією їх змісту та розміщенням акцентів [там само].

Усі види цінностей – етичні, естетичні, релігійні тощо виражаються в мові через поняття оцінки. В основі ж усіх оцінних значень, які формують оцінне судження, лежить аксіологічне значення, яке закріплюється в семантиці слова, зокрема на словотвірному рівні, фіксується в лексикографічних джерелах як узуально вживаний аксіологічний засіб мови на противагу мовленнєвій оцінці, яка реалізується в умовах контексту в певних мовленнєвих актах [9, с. 28]. На відміну від "параметричних оцінок" (коли суб'єкт оцінює ті властивості об'єктивної дійсності, які підлягають виміру методами точних наук), аксіологічна оцінка є засобом вираження судження про певну значущість, цінність предметів та явищ, що визначає їх відповідність чи невідповідність настановам, інтересам, потребам мовця та виражає його ціннісне ставлення [9, с. 27]. Таким чином, аксіологічна оцінка реалізується за допомогою мовних одиниць у єдності їхньої граматичної структури, форми та змісту [52, с. 15].

Структура аксіологічної оцінки має певну шкалу реагування, яка передбачає переміщення в бік позитивної або негативної зони, залежно від ставлення суб'єкта до об'єкта оцінки та властивостей самого об'єкта [там само].

Т. М. Антонченко виділяє основні типи і напрями змін аксіологічного значення в семантичній структурі англійської мови: амеліорація і пейорація (індукування аксіологічного значення), а також енантіосемія (поляризація (реверсія знака) аксіологічного значення) [10, с. 7-9].

Різноманітний характер аксіологічних змін пояснюється складністю і багатоаспектністю структури аксіологічного значення, його мовної та мовленнєвої реалізації, а також досвіду ціннісної діяльності індивіда та соціуму.

Увага лінгвістів до проблем вивчення оцінних номінацій, за спостереженнями Т. В. Гончарової, "зумовлена входженням у спектр семантичного аналізу принципово нового – когнітивного – підходу, що дозволило зорієнтувати дослідження в цій сфері на розкриття механізмів мовних явищ у їхньому тісному зв'язку з мисленням і реальністю" [50, с. 4-5].

Спостереження над мовним матеріалом свідчать про взаємодію семантичних і когнітивних процесів, при цьому останні є пріоритетними. Під семантичними процесами розуміють процеси вербалізації, що виражають відношення "знак – референт". Когнітивні процеси відбуваються в мозку людини при відображенні процесів і явищ реальної дійсності та їхній концептуалізації. У результаті цього створюються концептуальні структури, що несуть певне знання, яке іноді виходить поза межі чистої семантики. Знання, відбите концептуальними структурами, ширше за значення. Таким чином, когнітивна парадигма наукового знання, що дозволяє описати зв'язок мови з пізнавальними процесами, є найбільш оптимальним підходом до опису такого комунікативно значущого угруповання лексичних одиниць, як оцінний тезаурус мови.

Когнітивний ракурс вивчення оцінної семантики мовного знака "диктується сучасною функціональною парадигмою і дозволяє по-новому осмислити таксономію різних груп номінативних одиниць, особливо тих, лінгвістичний статус яких у мовній категоризації і дотепер є дискусійним" [50, с. 4-5].

Саме такою групою слів, на нашу думку, є **аксіологічно марковані композитні номінації** (далі АМКН). Необхідність дослідження АМКН пов'язана з тенденціями розвитку експресивного забарвлення лексем і постійного варіювання лексичного складу для реалізації оцінно-прагматичного компонента їх змісту в соціально-орієнтованому спілкуванні. Тому Л. Ф. Омельченко пропонує студіювати композити насамперед у живому розмовному мовленні [148, с. 27]. Зміни в зовнішньому середовищі

(природі, суспільстві, людській свідомості) відображаються в структурі та семантиці композитів, що змінюються відповідно до специфіки, яка залежить від внутрішніх і зовнішніх факторів, зумовленої характером елементів цих одиниць, їх внутрішньою взаємодією. Зовнішній вплив здійснюється через внутрішні особливості композитів [там само].

1.2.2. Функціонально-прагматична мотивація творення аксіологічно маркованих композитних номінацій. Поступова зміна пріоритетів у бік аналізу ментальних і мовленнєвих процесів породження композитів розширює коло проблематики вчення про складне слово. В аспекті сучасного підходу до лексичної номінації (О. С. Кубрякова, В. М. Телія, З. А. Харитончик та ін.) дослідження в галузі композитології передбачають аналіз тих моделей, на основі яких розкриваються глибинні механізми утворення й функціонування складного слова [55, с. 1].

На думку О. А. Стишова, останніми роками в українському словотворенні продуктивність композиції помітно зростає. І це не випадково: складні слова – найбільш економний спосіб номінації. Вони є свідченням дії в мові закону економії лінгвальної енергії, що надзвичайно важливо для сучасних мас-медіа, у яких він має прагматичний характер – через високу вартість ефірного часу і друкованого рядка. Ще одним важливим чинником, який сприяв активному творенню складних слів, став пошук на тлі раціонального стандарту нових засобів лексичної виразності. Це сприяло появі як загальноживаних слів (*відеозал*), так і творенню складних найменувань оказіонального характеру (*нафтохалєвник*). У відповідному контексті маркованість таких одиниць помітно зростає. Їх семантична компактність забезпечує виконання не лише номінативної, а й експресивно-оцінної, характерологічної функції. Стилістична маркованість складних слів зростає також у разі зіткнення різних за семантикою, стильовою належністю і структурою складників [189, с. 143-165].

Системні авторські композити за своєю структурою відповідають як продуктивним моделям будь-якої мови, так і закономірностям їхнього заповнення. Чимало таких утворень порушують правила семантичного узгодження, а тому в мові функціонують нетривалий час. Різноманітність словотворчої бази, звичайно, позитивно впливає на прогнозованість утворення значної кількості слів цього типу, розвитку моделі загалом.

Л. Ф. Омельченко, досліджуючи такі утворення в англійській мові, зазначає, що "для того, щоб нові композити ввійшли до складу узуальної лексики, потрібні сприятливі умови, які допоможуть цьому процесу" [148, с. 67]. Такими умовами вона вважає: 1) повну відсутність слова на позначення певного поняття, 2) незадовільність якості того слова, що є в мові (немилозвучність, громіздкість структури і т. ін.), 3) лінгвістичну перевагу запропонованої інновації над попереднім способом номінації, 4) сприятливу суспільну думку щодо запропонованої інновації, 5) "активне вживання" у ЗМІ [там само].

Окрім цих умов, можна додати й те, що поява синхронно-релевантних композитів зумовлена потребами всіх функціональних сфер спілкування, яким необхідні лексичні поповнення не тільки інформативно-комунікативними, а й емоційно-експресивними одиницями. Це й побутові слова, науково-технічні терміни, публіцистична лексика, різноманітні образні оказіоналізми, жаргонізми, сленгізми тощо.

З усього зазначеного вище випливає висновок, що при дослідженні мотивації нових слів та їх значень, у тому числі й аксіологічно маркованих композитних номінацій, окрім суто лінгвістичних факторів, особливої ваги набувають функціонально-прагматичні чинники. Сама поява нового аксіологічного композита продиктована прагматичними потребами. Відправник повідомлення вибирає з наявного лексичного репертуару те, що якнайкраще виражає його думки й почуття. Якщо в лексиконі відправника такого слова немає, він видозмінює наявні одиниці або створює нові [111]. Як справедливо зауважує С. М. Єнікєєва, "нові лексичні одиниці

створюються в процесі мовлення як здійснення мовцем свого комунікативного наміру, а не як одиниці, завчасно заплановані мовцем для розширення й поповнення лексики" [64, с. 86]. З огляду на це, можна говорити про тісний зв'язок між активними номінативними процесами і прагматикою. Очевидно, тому поява в слові нового лексико-семантичного варіанта у вимірах комунікативно-прагматичної парадигми може розцінюватися як результат прагматичної варіативності слова. Під останньою В. І. Заботкіна розуміє варіювання його вживання в різних ситуаціях спілкування залежно від соціального, територіального, національного, вікового й інших статусів учасників комунікації [65, с. 49]. Одна й та ж лексема по-різному реалізується в однотипних ситуаціях представниками різних верств носіїв мови. Через уживання слова в неадекватній для його значення ситуації (контексті) носієм іншої соціо професійної групи воно набуває нового відтінку значення і з часом стає його окремим ЛСВ. З іншого боку, будь-яка новизна семантична породжує новизну прагматичну. Новий ЛСВ слова розширює прагматику всієї лексеми, адже розширюється й одночасно обмежується спектр ситуацій і контекстів її вживання. Нова одиниця семантичної деривації, зумовлена прагматичною варіативністю, породжує подальшу прагматичну новизну всієї лексеми загалом [там само].

Найуживанішою багатокomпонентною моделлю аксіологічно маркованих композитних номінацій у англійській мові є утворення зі словом *line* (за даними В. І. Заботкіної), що перебувають на межі складних слів і словосполучень: *straight-line responsibility* – "пряма відповідальність"; *dotted-line responsibility* – "відповідальність на двох"; *bottom-line* "остаточний"; *top-of-the-line* – "найкращий" (обмежено американським варіантом, у британському варіанті вживається *top-of-the-market*). Аналізована модель обмежена у вживанні ситуаціями неформального спілкування представниками ділових кіл [65, с. 31].

Таке ж прагматичне обмеження властиве і для аксіологічних композитних утворень на зразок *coolhunters* – "фахівці з маркетингу, що

постійно спілкуються із сучасною молоддю, вивчаючи їхні вимоги, які враховуються при розробці нових товарів", *coolhunting* як подібна тактика маркетингу [237, с. 95; 73, с. 53], *dirty-white-collar* "загальна назва-характеристика корумпованого підприємця або бізнесмена, діяльність якого виходить за рамки закону".

Зібраний нами фактичний матеріал дає підстави твердити, що композитні номінації з аксіологічною семантикою здебільшого вживаються в неформальному спілкуванні й характерні для американського варіанта, наприклад: *to nickel-and-dime* "пріділяти чимало уваги дрібницям", *quick-and-dirty* – "бар, де можна швидко перекусити".

Підвищеною продуктивністю в розвитку аксіологічної семантики відзначаються також прикметники й дієслова, утворені за допомогою часток і прислівників: *laid-back* – "розслаблений", *buttoned-down* – "консервативний, традиційний", *spaced-out* – "який перебуває під впливом наркотиків", *turned-on* – "схвильований", *tapped-out* – "безгрошовий", уживання яких також обмежено ситуацією неформального спілкування.

Як видно з наведених прикладів, композитні номінації більше, аніж інші новотвори, мають стилістичну позначку "сленг". Такі номінативні одиниці демонструють тенденцію до багатоконпонентних комбінацій, наприклад, із трьох компонентів: *point-in-time* – "конкретна година". Пор., стягнення *middle-of-the-road* характерне для поп-музики, що залучає широку аудиторію. Ця одиниця розвинула ще одне аксіологічне значення – "поміркований" (у політиці).

Серед новоутворень спостерігається тенденція до збільшення телескопійних номінацій на зразок *culturnomics* (culture + economics), що вживаються на позначення нового гібрида і становлять дослідницький інтерес як для розширення мотиваційних положень теорії номінації, так і для визначення нових процесів сучасного словотворення. Телескопні номінації так само, як і композити, відбивають тенденцію до універбалізації й раціоналізації мови, демонструють різний ступінь розчленованості й

мотивованості. При цьому цей ступінь нижчий, аніж у композитах, що пояснюється наявністю прихованих усічених складників. Такі новотвори актуалізуються в ЗМІ та рекламі. Через нетрадиційність своїх форм вони справляють значний прагматичний ефект на адресата.

1.3. Методика зіставлення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської та української мов

Комплексна методика дослідження АМКН англійської і української мов передбачає розгляд цих мовних і мовленнєвих одиниць у декілька етапів. Спершу шляхом суцільної вибірки з лексикографічних джерел англійської і української мов були відібрані АМКН англійської і української мов, у семантиці яких експліцитно чи імпліцитно зафіксовано аксіологічне значення.

У нашому дослідженні ми, слідом за Т. М. Антонченко [9, с. 11], користувалися лексикографічними критеріями для виявлення аксіологічно маркованого компонента в структурі АМКН обох порівнюваних мов. Такими лексикографічними критеріями є:

– критерій словникової позначки (*derog., as a term of contempt, an expression of abuse; лайл., жарг., евф., зневажл., ірон., ірон.-зневажл., жарт.-ірон., несхвальн., жрм., фам., крим., нарк., вульг.* – для негативної оцінки; *apprec., a term of approval, with affectionate connotations / affectionate form of address, as a term of endearment; поет., уроч.* – для позитивної оцінки);

– критерій індикатора оцінки, який міститься в самому лексикографічному тлумаченні значення слова, а саме індикаторів, що вказують на позитивно / негативно оцінювані ознаки й спосіб дії, які притаманні референту та викликають певне судження суб'єкта про їх цінність, бажаність / небажаність, корисність / шкідливість, відповідність / невідповідність етичним, естетичним та іншим нормам, прийнятим в англійському і українському соціумах;

– критерій маркера емоційності (індикатори, що позначають лише емотивно-оцінне (позитивне / негативне) почуття-ставлення, емоції та переживання, пов'язані з ними: почуття задоволення, захоплення, бажання або зневагу, презирство, відразу, обурення, ненависть й т. ін.), тобто емотивна сема 'emotion', 'feeling'.

За вихідні, основні індикатори оцінки нами прийнято оцінні предикати *good / добре* і *bad / погане*, позитивне й негативне значення яких не викликає сумніву. Інші предикати ми будемо відносити до групи індикаторів оцінки, якщо їх можна методом редукції звести до семи *good / добре* або *bad / погане* у разі їх належності до так званої групи власне оцінних предикатів (Н. Д. Арутюнова, О. М. Вольф, В. М. Телія).

За допомогою методики кількісних підрахунків ми отримали 6592 одиниць в англійській мові та 1621 – в українській і підтвердили думку вчених (М. П. Кочерган) про значно менший арсенал складних слів з аксіологічним маркуванням в українській мові, порівняно з англійською [104, с. 154].

На другому етапі аналізу зіставлення здійснено за критерієм способу словотворення. На думку З. А. Харитончик, визначення подібностей і відмінностей у способах словотворення, тобто у встановленні того, наскільки розвинутими чи нерозвинутими в порівнюваних мовах є процеси словоскладання, основокладання та власне композиції з подальшим порівнянням їхніх моделей є одним з перших етапів зіставного словотвірного аналізу [206, с. 112]. Саме в такий спосіб, на думку М. П. Кочергана [104, с. 145], здійснювалися зіставні дослідження.

Зіставлявані англійська й українська мови характеризуються тенденцією до творення складних аксіологічних найменувань-комполітів переважно способами складання двох слів (юкстапозиція в обох мовах) або основ (композиція в українській мові), що входять до складу вторинної основи – основи складного слова. Нами засвідчено, що найпродуктивнішими словотвірними моделями аксіологічно маркованих комполітних номінацій в

англійській мові виступають іменникова модель N + N (1809 АМКН), прикметникова A + N (273 АМКН), дієслівна N + V (218 АМКН), прислівникова A + N (21 АМКН), водночас як в українській – іменникова N + V (126 АМКН), прикметникова A + N (288 АМКН), дієслівна N + V (18 АМКН), прислівникова ADV + ADV (13 АМКН).

З урахуванням способу словотворення було визначено три типи словотвірної мотивації АМКН в зіставляваних мовах: 1) морфологічна, 2) лексична мотивація запозичень, 3) фонетична, що притаманна лише англійській мові.

Найчисленнішим типом є морфологічні аксіологічно марковані композити, утворені за моделями, що існують у мовних системах англійської й української мов, а також за участі морфем, наявних у кожній з них. Зіставлення способів словотворення в обох мовах дозволило нам розкрити специфіку "техніки" словотворення в порівнюваних мовах, установити продуктивність наявних способів.

До другого типу аксіологічно маркованих композитних номінацій належать численні запозичення, які часто відрізняються фонетичною дистрибуцією, не характерною для порівнюваних мов, а також нетиповим морфологічним членуванням і відсутністю мотивації. Аналіз лексичної мотивації запозичень потребував етимологічного аналізу за даними лексикографічних джерел мов-донорів: *kowtow kum*. "1) низький уклін, уклін до землі; 2) вираження улесливості, підлесливості". За даними китайсько-російського словника маємо: 磕头 (ketou) : "кланятися в ноги; кланятися до землі" [298, с. 508]: 磕 (ke) : 1) стукатися; битися; 2) вибити; виколотити [298, с. 508] і 头 (tou) : голова [298, с. 910]. *hausfrau* "1) домашня господарка, особливо зразкова; 2) "квочка", жінка, яка живе лише інтересами своєї сім'ї" [278 (II), с. 116]. За словниковими даними німецько-російського словника маємо аксіологічно нейтральне значення "домогосподарка" [270 (I), с. 605]; слова *Schadenfreude* "зловтіха" [278 (III), с. 156] і *Weltschmerz* "вельтшмерц, світова скорбота" [278 (III), с. 707] у перекладному словнику мають ідентичні

значення [270 (II), с. 289, с. 586] тощо. Цей аналіз дозволив упевнитися в тому, що ці слова справді є АМКН.

Оскільки у словотвірній моделі **фонетичних композитів** наявна унікальна конфігурація з окремих звуків, то, зважаючи на необхідність дослідження мотиваційних зв'язків, які лежать в основі значень слів, ми звернулися до етимологічного аналізу: так, іменник *clink-clank* за даними перекладного словника, означає: "1. 1) *звуконаслідування* дзинь-дзинь 2) дзвін, послідовність звуків, що дзвенять; 2. жонгливання словами; безглузді співзвуччя" [278 (I): 391]. За етимологічними даними маємо лише окремі частини слова, але, на нашу думку, цієї інформації цілком вистачить для того, щоб побачити історичне минуле слова. *Clink*¹ означає утворення різкого металічного звука. У XIV ст. його вживає Чосер. Припускають, що походить від середньоголландського *klinken* "дзвеніти, дзвонити, брязкати" і є відповідником до старонімецького *chlanch* (німецьке *klang*); пор. з *clang* [304, р. 182]. *Clank* означає звук, який виникає при стиці важких металів разом. Із XVII ст. імітує утворення за аналогією до середньоголландського *klank* [304, р. 179].

На основі мовного матеріалу визначено національно-специфічні та спільні риси у способах вербалізації АМКН.

Різноаспектний опис мовних одиниць із аксіологічною семантикою в сучасних дослідженнях [8, 15, 23, 45, 55, 79, 159, 163, 164, 177 та ін.] спрямовано, як правило, на розкриття специфіки стилістичних, модальних, експресивних, когнітивно-прагматичних та дискурсивних характеристик оцінних засобів. Майже в усіх цих наукових розвідках простежується тенденція до "глобалізації" мовного вираження оцінної діяльності. Крім того, не завжди диференційовано поняття *оцінки* й *суб'єктивної модальності*, спричинені недостатньо чітким розумінням "ставлення мовця до предмета мовлення" і "цілісного ставлення". Останнє, на думку Т. В. Маркелової [127, с. 12], "зумовлено не тільки індивідуально-прагматичною інтерпретацією позначуваного, але й з визначенням його місця за шкалою цінностей, що

відбиває властиве для кожного мовного соціуму співвідношення мовних і позамовних знань про "позитивне / негативне". Мовна семантична інтерпретація поняттєвого змісту оцінки передусім передбачає аспекти поєднання денотативних і конотативних компонентів значення, а також імпліцитних і експліцитних змістових компонентів.

Як відомо, ціннісні судження орієнтуються на певний стандарт, а процес оцінювання відбувається на основі зіставлення того параметра, що кваліфікується, з "еталоном" або нормою певної якості. Зрозуміло, що оцінний компонент не завжди можна чітко визначити в позитивному чи негативному плані. Наявні відтінки значення ускладнюють однозначність судження про знак оцінки та ступінь оцінної кваліфікації. У таких ситуаціях велику роль відіграють мотивація, спрямованість, класифікатори, засоби інтенсифікації та деінтенсифікації оцінки – факультативні елементи структури оцінки. Зокрема, мотивація безпосередньо пов'язана з асоціативними механізмами мислення і принципом антропометричності. Під останнім в аксіології розуміють здатність оцінки вказувати на відповідність чи невідповідність реальної дійсності та інтересів людини [52, с. 16].

Для визначення аксіологічного значення композитних номінацій необхідно встановити характер його мотивації через взаємодію концептуальної й аксіологічної картин світу англійського й українського соціумів.

Багатокомпонентна структура оцінної семантики досліджуваних композитів – суб'єкт оцінки, об'єкт оцінки, підстава оцінки і її характер – складається з інтегральних і диференційних сем, що формують їх сигніфікативно-денотативне значення. Крім того, оцінна сема сигніфіката композитної номінації зумовлена як фоновим значенням, так і набутим новим конотативним значенням. Саме конотацію розглядають як додаткову інформацію до сигніфікативно-денотативного значення, як сукупність семантичних нашарувань, що включають власне *аксіологічний субкомпонент* із його складниками – *емоційним, етично-естетичним, експресивним* [див.

98, с. 182-187]. Загалом же характер конотації залежить від ситуативно-психологічних, соціолінгвальних та історико-культурних причин.

Аксіологічний субкомпонент конотації з його складниками в лексичному значенні композитів виступають здебільшого разом, але іноді можуть перебувати в різних комбінаціях один з одним.

Аксіологічний субкомпонент реалізується через визначення позитивної / негативної оцінки в семантиці композитів і виступає ядром у їхньому конотативному полі. Цей субкомпонент має соціолінгвістичну природу. Так, скажімо, у різних цивілізаціях аксіологічні опозиційні поняття *добра / зла, гарного / поганого* розуміють неоднаково. Члени одного суспільства розцінюють одне й те ж явище індивідуально, хоч існує загальноприйнятий погляд, згідно з яким позитивна / негативна оцінка входить до структури значення аксіологічно маркованих одиниць [див.: 21, с. 212]. У структурі лексичного значення композитів *аксіологічний субкомпонент* є інтегральним і безпосередньо залежить від обґрунтованої оцінки, від об'єктивних і суб'єктивних чинників, умов спілкування, соціального статусу комунікантів тощо.

До ядра конотативного поля аксіологічного субкомпонента складних номінацій ближче розташовується *емоційний компонент*, під яким ми розуміємо експліцитне вираження в семантиці композитів почуттів і емоцій. Це пояснюється тим, що оцінка людиною якогось явища супроводжується емоційним ставленням і певними переживаннями, а також реакцією на позитивні та негативні дії.

З *емоційним компонентом* тісно пов'язаний *етично-естетичний*, оскільки в основу факту оцінювання покладено принцип антропометричності, тобто порівняння сутностей "відповідно до власне людського масштабу знань, а також із системою національно-культурних цінностей і стереотипів" [192, с. 40]. На відміну від національно-культурних цінностей і стереотипів, що можуть із плином часу мінятися, поняття міри й норми, що їх регулюють, залишаються непорушними. Адже міра – показник

норми. Так, О. М. Вольф говорила про те, що всі оцінні смисли орієнтовані на норму, що "припускає рівновагу ознак, які перебувають на шкалі, і співвідноситься зі стереотипними уявленнями про середній ступінь ознаки, яким повинен володіти даний об'єкт" [36, с. 55]. Іншими словами, порушення міри й норми спричиняє зміну якості як позитивну, так і негативну. Н. Д. Арутюнова з цього приводу слушно зауважує, що оцінна семантика по-різному фіксує все, що виходить за рамки норми [17, с. 234].

Продемонструємо на прикладах композитних номінацій англійської й української мов семантичні механізми формування в них аксіологічного субкомпонента з його складниками – емоційними й етичними.

Загальна і часткова оцінки – це два основні види аксіологічних значень у мові. Значення *хороший і поганий* характеризують об'єкт більш дифузно, більш розпливчасто, ніж часткові оцінки. Міркуючи про лексему *good*, З. Вендлер писав, що "якість найвищої міри" (*goodness*) наче стоїть далі від об'єкта, ніж інші якості, водночас решта становить сам об'єкт, *good* характеризує вже готовий об'єкт, так би мовити ззовні" [32, с. 531]. Розглядаючи сполучуваність *good* із різними класифікаторами залежно від їхньої функціональності й призначення, З. Вендлер підкреслює, що семантичний вміст номінації *хороша людина* є інтерпарадигмальним і виходить за межі лінгвістичних описів [32, с. 554].

Так, у словосполученні *хороша людина* класифікатор *людина* насамперед вказує на етичні оцінки – *добра, порядна*, тобто позитивні етичні оцінки, що відповідають моральним нормам, разом із позитивною емоційною оцінкою *приємна* і позитивними раціональними оцінками (нормативною, утилітарною і телеологічною). Таким чином, загальна оцінка словосполучення *хороша людина* формується з комбінації позитивних оцінок – етичної, емоційної та однієї з раціональних.

Аналізуючи англійські агентиви з формантом *-er*, Т. В. Гончарова демонструє, як семантизується інтегроване аксіологічне значення в композитних номінаціях на зразок: *good-doer, good-looker, good-timer*. У

першій номінації *good-doer* маємо суто етичну оцінку, у другій *good-looker* – переважає емоційна, а в третій *good-timer* – обидві разом зі знаком мінус [51, с. 32, 33].

Говорячи про семантику загальної оцінки концепту *поганий* стосовно людини, в номінаціях на зразок англ. *far-outer* спостерігаємо таку ж полісемантичність самого сигніфіката, хоча, як і в оцінці концепту *гарний*, переважає етична оцінка, але тільки зі знаком мінус – "людина, яка не визнає традиційних цінностей; людина, що мислить своєрідно". Моделювання загальної негативної оцінки відбувається за комбінації негативних оцінок, переважно етичної та емоційної. Семантику соціальної й моральної потвори означає також номінативна одиниця на зразок англ. *wrong-doer*. Негативна оцінка концепту *поганий* на позначення того, хто порушує етичну норму, розщеплюється в номінативних одиницях переважно зі значенням "грішник": англ. *wrong-doer* / укр. *богохульник, лиходій*. Гріх як порушення релігійно-моральних підвалин руйнує закони добра і гармонії, тому він є страшним, тобто таким, що робить людину моральною потворою. Отже, загальне значення опозиції *хороший / поганий* як в англійській мові, так і в українській має соціокультурні підстави, інтерпретовані соціумом – суб'єктом оцінки.

Наступний, *естетичний компонент* оцінки, експліцитно простежуємо як у формі, так і в семантиці композитних номінацій: англ. *mellisonant arch*. "солодкозвучний" / укр. *благозвучний*, адже поняття краси, привабливості є конститuentами естетичного смаку в різних культурах, хоч і не завжди з позитивною оцінкою.

Експресивний компонент оцінки наявний в утвореннях на зразок англ. *doomwatcher* "песимістична людина" або англ. *doomsayer* – "той, хто пророкує нещастя, загибель". У цьому разі асоціації стимулюють негативну сенсорну та емоційну оцінку, пов'язані з переживанням людини безвихідного становища, відсутності надій у першій номінації й з попередженням про ймовірне горе, втрату – у другій. Експресивність виступає тут як ступінь інтенсивності вираження емоційного компонента в аксіологічному значенні

композитів. Експресивний компонент, як правило, декодується в словникових дефініціях за допомогою інтенсивів, тобто лексичних одиниць, що виражають високий ступінь вияву ознаки, порівняно з нормою. В ролі інтенсивів у нашому матеріалі виступають самі лексичні складники композитних одиниць, що містять сему інтенсивності або мають у своєму значенні підсилювальний елемент. Інтенсифікатор у цих прикладах є імпліцитним, розщепленим через семантизацію концепту *doom* – букв. "рок, доля, фатум".

Проаналізовані приклади свідчать про те, що у вираженні аксіологічного значення беруть участь як знаки-десигнатори, так і знаки-форматори. Предикатний тип значення, що включає сему ціннісного ставлення суб'єкта до об'єкта, орієнтований на відрив від конкретних властивостей предметів, на вираження суб'єктивного ставлення і тому не є функцією референції, а залежить від змінних величин – соціонормативних: англ. *highborn* – "знатного походження" / укр. *високородний*; естетичних: англ. *ever-being* – *піднес.* "вічний, одвічний, безсмертний" / укр. *вічнопам'ятний*; прагматичних: англ. *high-performance* – *tex.* "високоєфективний" / укр. *високоєфективний* тощо.

З урахуванням домінантного емоційного, етичного, експресивного та ін. компонента в семантичній структурі аксіологічного субкомпонента композитних номінацій, важливе значення має імпліцитний / експліцитний константний побутово-оцінний предикат (*гарний, поганий, корисний, приємний, необхідний, придатний* і т. ін.), інваріантне значення якого "бути оціненим позитивно або негативно" з будь-якого погляду. Варто тільки підкреслити можливість оцінки предмета, об'єкта з погляду його звичайності, відповідності нормі або відхилення від неї в той чи інший бік.

Підсумовуючи, варто сказати, що аксіологічно марковані композити поєднують у своїй семантиці назву об'єкта оцінки, мотивуючу ознаку та вираження суб'єктивного ставлення мовця до об'єкта оцінки й дають оцінну характеристику особі (за її політичною діяльністю, соціальним становищем

чи походженням, поведінковими характеристиками, здібностями, професією, національністю та територіальною належністю) чи суспільству (за характером суспільних взаємин людей і державних угруповань та суспільних процесів). Метафорична аксіологічна номінація полягає у повторному найменуванні, при якому виникає нове значення чи відтінок значення, що є аксіологічним позначенням об'єкта номінації та вираженням емоційно-оцінного ставлення суб'єкта. Головним чинником, який зумовлює метафоричну аксіологічну номінацію, є дія механізму вторинних відчуттів із їх стереотипністю, експресивністю, оцінністю, аналогіями, відбитими через життєдіяльність людини. За допомогою метафоричної аксіологічної номінації моделюються певні соціальні типи та еталони поведінки людини, оцінюється (позитивно або негативно) як зовнішність людини, так і її внутрішні якості. При цьому негативні лексеми переважають над позитивними, що пов'язано з тенденцією мови фіксувати відхилення від норми в негативний бік, а позитивно марковані лексеми сприймаються як нормативні. Отже, негативна оцінка кількісно превалює над позитивною у зв'язку з психологічними особливостями людського мислення.

Висновки до розділу 1

Під мотивацією в дослідженні розуміємо раціональність зв'язку між позначальним і позначуваним, наступність нових одиниць щодо попередніх, які представлені в мотивуючій базі перших. Мотиваційні відношення в мові простежуються, як правило, при виникненні новотворів, які збагачують лексичний склад мови і, таким чином, підтверджують динамічну природу мови.

Зміни діяльнісного досвіду людини сприяють появі нових та розширенню наявних фрагментів картини світу, які, у свою чергу, потребують фіксації в "мовній карті світу". Зміна картини світу свідчить про появу нових слів, які з часом проходять усі стадії соціалізації і лексикалізації, тобто прийняття їх у суспільстві. Поява нового АМКН зумовлена

прагматичними інтенціями мовця: з наявного в його тезаурусі лексичного матеріалу він обирає мовні одиниці або утворює нові для отримання бажаного перлокутивного ефекту.

Розуміння словотворення як джерела не тільки готових назв, але й правил їх творення за певними моделями і схемами у співвідношенні з екстралінгвістичними факторами продемонструвало його прагматичні й когнітивні можливості.

Нові слова реалізують свою мотиваційну силу шляхом набуття новою лексемою різних відтінків значення, передусім аксіологічних.

Аксіологічна проблематика в мові сягає загальнофілософських позицій, оскільки природна мова – носій і реалізатор цінностей, якими послуговується суспільство. Когнітивний ракурс вивчення аксіологічної семантики мовного знака продиктовано сучасною функціональною парадигмою, яка дозволяє повному осмислити таксономію різних груп номінативних одиниць, особливо тих, лінгвістичний статус яких у мовній категоризації і дотепер є дискусійним. Саме такими одиницями виступають аксіологічно марковані композитні номінації.

Прагматично-когнітивна природа складних одиниць зумовлює їхню нову таксономію як *аксіологічно маркованих композитних номінацій*.

Аксіологічне значення композитних одиниць реалізується в єдності їх граматичної структури, форми та змісту. Поняття мотивованості композита в дослідженні розуміємо як типову умовну характеристику предмета або явища, яка обґрунтована значенням і співвідношенням структурних компонентів.

Виходячи з обсягу мотивованості внутрішнього мікроконтексту АМКН, у роботі виокремлено одиниці з 1) повною мотивованістю / лексикалізованою; 2) частковою мотивованістю / експліцитною; 3) нульовою мотивованістю / імпліцитною, або ідіоматичною.

Оскільки залишається дискусійним розмежування власне складних слів-композитів і складнопохідних слів, слідом за Л. Блумфілдом,

пропонуємо ідентифіковану формулу утворення *власне складних слів-комполитів*: проста лексична основа + (проста лексична основа + афікс) і формула *складнопохідних слів*: складна лексична основа + дериваційний афікс.

За своєю будовою, семантикою і функціями власне складні слова-комполити відповідають таким же утворенням в українській мові, пропонуємо застосовувати термін *комполит*, запроваджений германістами, і до подібних утворень української мови.

Системні авторські комполити за своєю структурою відповідають як продуктивним моделям англійської й української мов, так і закономірностям їх заповнення. Вони утворюються переважно на базі вільних словосполучень способами осново- і словоскладання.

У досліджуваних англійській й українській мовах спостерігаємо тенденцію до збільшення комполитних семантичних одиниць. Нові комполитні одиниці – результат прагматичної діяльності людини, а тому мають яскраво виражену аксіологічну маркованість, переосмислену семантику компонентів, з яких вони складаються.

РОЗДІЛ 2

ТИПИ ДЕРИВАЦІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ

АКСІОЛОГІЧНО МАРКОВАНИХ КОМПОЗИТНИХ НОМІНАЦІЙ

В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Словотвірно-семантична мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах

У сучасній лінгвістиці композитний спосіб утворення слів продовжує бути актуальним [див.: 223, 233, 247, 249, 17, 48, 95, 146, 148, 156 та ін.], розвиваючись і збагачуючись новими одиницями та моделями їх творення. Досить значній кількості мовних одиниць, утворених шляхом словоскладання та парасинтезу (творення слів комбінованим шляхом), притаманне яскраве аксіологічне забарвлення. Зокрема, лексико-семантичний фонд сучасних англійської й української мов мають значний потенціал функціонально-структурних одиниць із аксіологічною семантикою, які потребують комплексного аналізу в аспекті їх словотвірно-семантичного моделювання.

Загалом поняття *модель* сучасні словники визначають як "конструкцію, структуру, зразок, за яким побудовано певну одиницю мови з одиниць нижчого рівня" [287, с. 368]. Дослідниця О. О. Селіванова визначає термін *моделювання* як "загальнонауковий метод, сукупність способів ідеалізації й абстрагування, аналізу й синтезу, формування гіпотези з метою мисленнєвого, формалізованого та спрощеного представлення об'єктів (оригіналів) дослідження й вивчення на підставі цього представлення відповідних явищ, ознак, процесів, зв'язків, установлення закономірностей існування й функціонування об'єктів" [280, с. 385]. Вона слушно зауважує, що в лінгвістичній семантиці застосовується моделювання інтерпретації значення за допомогою визначення елементарних складників, зв'язків між ними [там само].

Дослідження словотвірних моделей є надзвичайно важливим для студіювання сучасного словотворення. Як відзначав О. І. Смирницький, "вивчення сучасного словотворення – це вивчення сучасних словотвірних моделей з урахуванням їхньої продуктивності в даний час" [176, с. 65]. Питання словотвірного моделювання та продуктивності словотвірних моделей активно вивчали О. С. Ахманова, В. К. Зернова, С. М. Єнікєєва, О. С. Кубрякова, О. Д. Мєшков, Л. Ф. Омельченко, М. М. Полюжин, М. Д. Степанова та ін.

В основу нашого дослідження покладено положення М. Д. Степанової про словотвірний аналіз, словотвірне моделювання та запропонована нею ж класифікація словотвірних моделей [183]. Під словотвірним аналізом розуміють бінарне членування похідних основ слів на максимальні словотворчі компоненти. Щодо словотвірного моделювання, то, за М. Д. Степановою, воно являє собою "особливий прийом у методиці дослідження лексики..., що одночасно враховує як структуру й семантику окремих лексичних одиниць – членів системи, так і систему організації лексики загалом" [183, с. 147]. Ключове поняття моделювання лексики – словотвірна модель – визначається як "стабільна структура, що характеризується узагальненим лексико-категоріальним значенням і має здатність наповнюватися різноманітним лексичним матеріалом" [183, с. 149]. Тобто словотвірна модель – це той зразок, за яким конструюються похідні та твірні основи, і водночас зразок, за яким вони вже сконструйовані [183, с. 161].

Важлива особливість словотвірного аналізу – виділення у складі похідних слів твірних основ та словотворчих елементів. Це має значення через те, що у творенні нового слова враховують твірні основи і словотворчі елементи. Похідні можуть виступати як твірні в наступних актах деривації.

У дослідженні словотворчого моделювання АМКН англійської і української мов ми спираємося на основні словотвірні моделі, виділені М. Д. Степановою на матеріалі німецької лексики, Л. Ф. Омельченко і

М. М. Полюжиним – на матеріалі англійської мови та Н. Ф. Клименко – на матеріалі української мови.

Сучасні англійська і українська мови здебільшого характеризуються тенденцією до творення складних аксіологічних найменувань-комполитів переважно способами складання двох слів (юкстапозиція в обох мовах) або первинних основ (композиція в українській мові), що входять до складу вторинної основи – основи складного слова, що аналізується. Ключове поняття нашої роботи – похідна основа комполитного складного слова. Це дослідження проведено на матеріалі аксіологічно маркованих комполитних номінацій сучасної англійської мови у зіставленні з українською. У результаті обстеження значного корпусу фактичного матеріалу було виявлено найбільш продуктивні словотвірні моделі аксіологічно маркованих комполитних номінацій англійської й української мов. Нами засвідчено, що найпродуктивнішими словотвірними моделями аксіологічно маркованих комполитних номінацій в англійській мові виступають іменникова модель N + N (1809 АМКН), прикметникова A + N (273 АМКН), дієслівна N + V (218 АМКН), прислівникова A + N (21 АМКН), тоді як в українській – іменникова N + V (126 АМКН), прикметникова ADJ + N (288 АМКН), дієслівна N + V (18 АМКН), прислівникова ADV + ADV (13 АМКН).

Говорячи про основи, які входять до складу комполита, слідом за П. В. Царьовим, можемо відзначити, що "при творенні складних слів далеко не всі основи з однаковою легкістю і частотою використовуються як компоненти останнього... . Серед активних основ, за допомогою яких утворюється значна кількість складних слів у сучасній англійській мові, є певна кількість високоактивних основ" [209, с. 41].

На підставі оцінно-мотивуючих високоактивних основ – компонентів АМКН – у дослідженні було виявлено такі їх семантичні моделі:

– **морально-етична** (норми й принципи поведінки): англ. *bad-mouth, blood-guilty, broad-faker, ill-breeding, plain-dealer*; укр. *бабодур, білоручка, блудодій, блюдолиз, великодушний, вертихвіст, високогуманний,*

високоморальний, віроломний, дармоїд, добропристойний, добросовісний, зайдисвіт, лиходій, лоботряс, людоріз, пробийголова, серцеїд, честолюбний, шкуродер;

– **соціально-культурна** (життя, суспільні взаємини): англ. *all-honoured, fast-talk, upper-cruiser, well-to-do*; укр. вельмиповажний, взаємоповага, високоавторитетний, високородний, добросусідський, малоавторитетний, малокультурний, миролюбний, рівноправний, славнозвісний, чинованування, ясновельможний;

– **конфесійна** (віросповідання, релігія): англ. *All-father, black-fast, christian-like, holytide*; укр. Богоматір, Богородиця, Благовіщення, Великдень, великомученик, Водохрещення (Водохреще, Водохрест), Вседержитель, маслосвяття, святвечір, Сороковуст, правовірний, православ'я;

– **естетична** (форми прекрасного): англ. *ever-being, everburning*; укр. високомистецький, високохудожній, вічнопам'ятний, віршомаз, гидкобридко, дивогляд, живописати, золотоволосий, краснопис, лжемистецтво, мерзосвітний, нуднопис;

– **емотивна** (безпосередні переживання): англ. *camera-shy, deep-felt, glad-hand, high-five*; укр. багатотраждальний, високочутливий, лихопомний, остогиднути, осточортіти, самокартання, тонкосльозий;

– **емпірична** (сприйняття світу через колірні, світові, зорові, дотикові тощо органи чуття): англ. *blue-beat, cold-pig, easychair, high-sounding, sweet-smelling*; укр. благовонний, благозвучний, зловонний, козлетон, красноголосий, милозвучний, повноголосий, різноголосий, солодкозвучний;

– **інтелектуальна** (розумові здібності): англ. *besom-head, clodrate, dimwit, double-dome, fathead, mastermind, master-spirit*; укр. високоерудований, високоінтелектуальний, дубоголовий, дурноверхий, здоровомислячий, малоздібний, міднолобий, пустоголовий, слабоумний;

– **фізична** (зовнішність, стан здоров'я): англ. *barebone, crazy-cat, deaf-mute, dry-bones, slick-chick*; укр. витрішкоокий, гнилозубий, довготелесий, заразнохворий, кособокий, кривотикий, нервовохворий,

рум'янолиций, сивоглавий, слабогрудий, товстозадий;

– **прагматична** (практичні, утилітарні інтереси): англ. *hard-wearing, long-keeping, simple-to-operate, soon-rotting*; укр. *багатоврожайний, багатоплідний, високодохідний, високоефективний, висококласний, високосортний, легкозасвоюваний, малопродатний, низькоякісний, першокласний, пустозерний, п'ятизірковий, свіжонадоєний, чистопробний* та ін.

У семантичній структурі досліджуваних одиниць важко провести якусь межу, тобто не завжди можна чітко визначити належність конкретної АМКН до певної семантичної моделі: напр.: *великорозумний, велемудрий*. Такі композити можна віднести як до інтелектуальної, так і до морально-етичної семантичної моделі. Особливо це простежується в прикладах АМКН, які мають переносне значення: *короткозорий* "1. Який погано бачить на далекій відстані (про очі); низькозорий. // Який має цю ваду зору (про людину). 2. *перен.* Нездатний правильно передбачити, розрахувати; недалекоглядний, непроникливий" [272, с. 87]. На нашу думку, тут фізична й інтелектуальна семантичні моделі поєднуються в структурі полісемантичного слова; *товстопузий розм.* "1. Який має велике, товсте черево, пузо. // *лайл.* Багатий, заможний. // у знач. ім. **товстопузій, товстопузі, лайл.** Про багату, заможну людину. 2. *перен.* З випуклими, широкими боками (про автомобіль, меблі та інші предмети)" [272, с.1458]. У наведеному прикладі можна визначити як фізичну, так і соціально-культурну модель. Ще однією ілюстрацією слугує лексема *чудотвор рідко* "1. *рел.* Той, хто творить чудеса (у 1, 2 знач.). // Святий, який нібито має такий хист. 2. *перен., розм.* Той, хто захоплює, чарує своїм мистецтвом, працею" [272, с. 1608]. У цьому прикладі пов'язані конфесійне й естетичне значення. Яскраво виражено конфесійну й морально-етичну семантику в лексемі *гріхопадіння* "1. За біблійним переказом – порушення першими людьми, Адамом і Євою, завітів, даних їм Богом. 2. *ірон.* Порушення громадських норм моралі, поведінки" [272, с. 262]. В англійській мові наявна інтелектуальна й фізична семантика в лексемах

potato-head амер. сл. "1) дурень; 2) людина з грубими чи невиразними рисами", *loggerhead* "1. йолоп, телепень; 2. непропорційно велика голова". Композит *jumped-up* неспхвал. "1. той, який отримав посаду; той, який вибився в люди; зарозумілий, який задрав носа; 2. амер. розм. зроблений похапцем, збитий нашвидкоруч; халтурний" можна віднести як до морально-етичної, так і до прагматичної семантичної моделі.

Отже, дослідження словотвірних моделей аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської й української мов дозволяє по-новому осмислити їх словотвірну таксономію та характер продуктивності в кожній із зіставляваних мов.

2.2. Морфологічна мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах

Вивчення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської й української мов як у структурному, так і у функціонально-семантичному аспектах передбачає аналіз різних способів творення цих номінацій, закономірностей та особливостей внутрішньої валентності їх компонентів, адже саме цей аналіз є підґрунтям для визначення аксіологічної семантики досліджуваних одиниць. З урахуванням способу творення аксіологічно марковані композити можна класифікувати на:

- 1) морфологічні,
- 2) запозичення,
- 3) фонетичні.

Розглянемо докладніше кожний із типів аксіологічно маркованих композитів.

Найчисленнішим типом є морфологічні аксіологічно марковані композити, утворені за моделями, що існують у мовних системах англійської й української мов, а також за участі морфем, наявних у кожній з них.

Ідеться про такі регулярні словотвірні процеси у структурі

композитної одиниці, як афіксація, основоскладання, словоскладання, і про менш регулярні – телескопію, абревіацію, скорочення та інкорпорацію. Спроба створити таксономію словотворчих засобів була започаткована ще Платоном у його "Кратили". І хоча в ХХ столітті з'явилося кілька нових видів словотвору, все ж таки можна говорити про існування традиційної таксономії словотвору. Однак, незважаючи на традиційність останнього, тривалий час ця сфера мовознавчої науки розвивалася фрагментарно і лише в ХХ ст. здобула свій лінгвістичний статус (див. праці Н. Ф. Клименко, О. С. Кубрякової, Г. Марчанда, О. Д. Мешкова, Л. Ф. Омельченко, М. М. Полюжина, М. Д. Степанової та ін.). Система словотвору, як твердить В. І. Заботкіна, – це результат дії тенденції до типізації [65, с. 22, 23]. На її думку, головною особливістю, яка відрізняє морфологічні композити від фонетичних і від запозичень, є наявність аналогії й типізації в основі їхнього творення [там само].

Афіксальні композити, як правило, утворюються цілком у руслі англійських словотворчих традицій, їхня морфологічна структура й характер мотивації значення зумовлені сформованими знаннями носіїв англійської мови про стандартне складне слово. Тому поява афіксальних композитів свідомо визнається носіями мови тільки тоді, коли вони вбачають певну новизну позначуваного. З цього приводу О. І. Смирницький зауважував: "Суттєва особливість продуктивних афіксів – не їх уживаність, а здатність до творення необмеженої кількості нових слів, зрозумілих для всіх мовців певної мови, і, зокрема, здатність до творення потенційних слів" [176, с. 34].

Складне слово, на відміну від простого, характеризується наявністю семантичної розчленованості й внутрішньої предикації [111, с. 43]. Серед різновидів складних слів найчастотнішими є складнопохідні лексеми й композити. Враховуючи несталий характер критеріїв розрізнення композитів і складнопохідних (парасинтетичних) утворень та неоднотайність поглядів науковців на словотворчу природу лексем згаданого типу, ми, кваліфікуючи лексеми на зразок *left-hander*, *bootlegger* як складнопохідні, слідом за

Л. Блумфілдом, М. М. Полюжиним і Л. Ф. Омельченко, вважаємо, що словотвірна структура похідного – результат ідентифікації останнього дериваційного етапу, тобто кінцевого акту словотворення [156, с. 33].

Складнопохідні (складносуфіксальні) одиниці – це слова, що творяться в процесі одночасного сполучення не менше трьох структурних компонентів: двох або більше кореневих морфем і однієї кінцевої суфіксальної, яка формує весь складний комплекс, наприклад: *tiptopper* – розм. "людина найвищої якості"; *brown-noser* жарг. "підлиза, підлабузник".

Композитні ж одиниці постають унаслідок сполучення двох або більше як повнозначних, так і службових слів, у словотвірній структурі яких можуть бути наявні й афікси, але їхня функція не є власне словотвірною. Складники композитних номінацій, як правило, мотивовані буквального значенням, проте певного смислу вони набувають лише в семантичній структурі такого утворення. Композити на зразок *peace-maker*, *holidaymaker*, *film-maker*, *people-killer* підпорядковуються наявним у зіставляваних мовах моделям. Їм властива семантична прозорість і мотивованість лексичного значення.

Продуктивними морфологічними моделями аксіологічно маркованих композитних номінацій виявилися такі:

1. Моделі композитного словоскладання англійської мови і основа-та словоскладання української:

а) з повнозначних частин мови:

Модель **n + n**: 1810 іменників англійської й 102 – української мови.

Ця модель продуктивна й щодо інших частин мови. У межах дослідженого матеріалу маємо 90 англійських прикметників: *chocolate-box*, *custard-pie*, *lace-curtain*; 8 українських: *блискавконогий*, *іконоликий*, *зорекрилий*, *яйцеголовий*, утворених шляхом основокладання; 39 дієслів: *coat-tail*, *eyeball*, *pigeon-toe*, *window-shop* і жодної моделі в українській мові; по 2 прислівники в обох мовах: *parrot-fashion*, *tiptop*, *волею-неволею* (словоскладання), *силоміць* (основокладання).

Як нам видається, варто ґрунтовніше розглянути лише групу **n + n**

іменників, оскільки вона, за підрахунками, виявилася найбільшою.

Названа модель виявляла високу активність протягом усіх періодів розвитку обох мов й у всіх їх лексичних шарах. Так, за підрахунками О. В. Іванової, в літературному стандарті англійської мови ця модель відображена в 58, 2 % із загальної вибірки в 2576 одиниць, у нестандартній лексиці – в 51 % слів із загальної вибірки в 3260 одиниць [82, с. 65].

Схильність сучасної англійської мови до творення складних іменників саме за моделлю N + N засвідчено ще в 70-х рр. ХХ ст. О. Д. Мешковим [131, с. 208]. Він вважав, що ця модель займає провідне місце у словоскладанні сучасної англійської мови [129, с. 18]. Цю думку поділяє й Л. Ф. Омельченко, яка пише, що серед складних неологізмів загалом мають перевагу лексичні одиниці, що складаються з двох твірних основ N + N [150, с. 38]. Причини поширення досліджуваної моделі, за О. Д. Мешковим, такі: 1) більші можливості для номінації явищ і предметів дійсності; 2) можливість співположення двох іменників при будь-яких відношеннях між предметами дійсності; 3) порівняно з іншими мовами, проста морфологічна будова складного англійського слова [129, с. 18-19].

В англійській мові семантичні відношення між компонентами таких слів настільки численні й дифузні, що спроби деяких лінгвістів дати їх детальну класифікацію за цим критерієм викликали або критику, або зізнання в неможливості це зробити [246, с. 164; 247, с. 118; 249, с. 22; 131, с. 218; 48, с. 118].

Варто зазначити, що, звичайно, в цій моделі англійської мови метафоризовано або один із конститuentів: *top-head* розм. "патлата людина, розтріпа", або навіть обидва компоненти: *eagle-beak* амер. сл. "єврей", *marble-dome* амер. сл. "лиса людина". Остання модель найчисленніша.

До числа АМКН з першим метафоризованим компонентом належить більшість композитів типу бахуврихі моделі **n + n**. Переважна більшість подібних АМКН-бахуврихі мають ітеративний полівалентний складник, що позначає соматизм (тобто є метонімічною лексемою). Семантика подібних

одиниць така: об'єкт, що виражено метонімією, кваліфіковано метафорично за допомогою першого компонента [48, с. 122]: *melon-belly* "пузатий чоловік"; *dipper-mouth* амер. сл. "людина з великим ротом"; *featherbrain* "вітрогін, пуста людина"; *tuffin-face* розм. "невизначне обличчя".

В українській мові названа модель, утворена шляхом основоскладання, представлена такою семантикою: діяч, який виконує дію, виражену другим компонентом, спрямовану на об'єкт, виражений першим складником: *батьковбивець, дітопродавець, ідолотворець*.

Модель, утворену шляхом словоскладання, коли композит кваліфіковано метафорично за допомогою першого або другого конститuenta, також засвідчено серед досліджуваних АМКН української мови: *козир-дівка* розм. "про сміливу, спритну, гостру на язик дівчину" [282 (IV), с. 212]; *мед-вино* нар.-поет. "медовий хмільний напій, виготовлений із бджолиного меду з додаванням запашних цілющих трав" [272, с. 655]; *рай-дерево* "1. Кущ або невелике дерево із зеленувато-жовтою деревиною та дрібними квіточками, зібраними у великі волоті. 2. діал. Бузок" [282 (VIII), с. 441].

Розглянемо іншу продуктивну модель: **а + п:** англ. 576 іменників / укр. 67 іменників.

Ця модель продуктивна й щодо інших частин мови. У межах дослідженого матеріалу маємо 275 англійських прикметників: *bald-pate, fine-tooth, high-class, low-price* і 288 українських: *ясночолій, чорноротий, туполобий, злоокий*; 39 дієслів: *bad-mouth, cold-pig, fat-mouth, ill-treat* і жодної моделі в українській мові; 21 прислівник в англійській мові: *full-pelt, half-steam, skew-whiff*.

Підтримуючи думку дослідника І. А. Гонти [48, с. 128], зауважимо, що ця модель синтаксична, оскільки розташування складників у композиті збігається з розташуванням корелятивних слів у словосполученні: *Bluebeard* = *blue beard*, *crossbones* = *cross bones*. Так, Р. Квірк зараховує до композитів цієї моделі лише ті, які трансформуються як "noun is adjective" [253, с. 1025]:

Brownshirt = the shirt is brown.

Семантика моделі: об'єкт, який позначено другим компонентом, кваліфікується значенням першого компонента. Метафоризованими можуть бути перший, другий чи обидва конституенти [48, с. 129].

Перший метафоризований компонент звичайно мають АМКН: *hardass* (*hardarse*) амер. сл. "1) незговірлива, уперта та / або сувора людина 2) прискіпливий керівник"; *short-eyes* амер. сл. "звідник малолітніх"; *tin-ear* амер. сл. "1) людина, яка не розуміє і не цінує музики; 2) людина, у якої відсутній музичний слух". Метафоризований другий компонент мають композити *crazy-cat* амер. сл. "божевільна людина"; *single-jack* амер. сл. "одноногий, однорукий або одноокий жебрак". Третю групу складають АМКН з повністю метафоризованим номінативним комплексом: *bluestocking* ірон. "1. "синя панчоха", педантка; 2. орн. чоботар, шилодзьобка"; *newmoney* "людина, що недавно розбагатіла", *салогуб* заст., *зневажл.* "міщанин; торговець" [282 (IX), с. 20], *сиволап* *зневажл., заст.* "груба, невихована, неосвічена людина" [282 (XI), с. 155]; *товстосум* розм. "багатир, багатий ділок" [282 (X), с. 168] та ін.

Структурно-семантична особливість деяких АМКН – форма множини: *dead-lights* "очі"; *light-skirts* "легковажна жінка"; *lazybones, lazy-boots* "ледащо" тощо.

Декілька моделей мають елемент римування, який надає словам додаткової експресивності: *dead-head, funny-money, slick-chick, fat-cat*. В українській мові слів цієї моделі з римуванням не засвідчено.

Модель **adv + adv**: англ. *so-so, slightly-tightly, to-and-fro, too-too* / укр. *видимо-невидимо, гідко-бридко, давним-давно, де-де, довго-довго, ледве-ледве, мало-мало, тишком-нишком, часто-густо*.

За моделлю **adv + n**: в англійській мові утворено 3 іменники: *downswing, downtime, neverland*, 11 прикметників: *above-ground, down-home, downscale, downstage* тощо; 2 прислівники: *aboveboard, downhill*. В українській мові ця формула представлена трьома частинами мови:

2 прислівники – *животихом, назадгузь*, 2 іменники – *зверхсила, скороліски* та 2 прикметники – *легковагий, малосилий*.

Модель **num + n**: англ. 16 іменників – *four-eyes, four-flush, one-eye, third(-)hand, two-spot*; / **укр.** 11 іменників – *двобій, однодум, первоначало, первородство, первосвященик, первотвір, першоджерело, першопричина, Сороковуст (сорокоуст)*. Названу формулу в українській мові також представляють 9 прикметників: *дволикий, новухий, одноликий, одноногий, одноокий, однорукій, тисячоустий, чотириокий, шестикрилий*.

Модель **pron/self + n**: англ. 148 іменників – *self-activity, self-applause, self-approval, self-betrayal, self-castigation, self-importance* / **укр.** 63 іменники – *саможертва, всепрощення (усепрощення), самоповага, саморозвиток*.

Модель **v + n**: 220 іменників англ. мови і 34 іменники укр. мови. В українській мові ця формула представлена трьома іменниками: *лежебок розм.* "той, хто не любить працювати, багато лежить, спить; ледар, нероба. // Уживається як лайливе слово" [282 (IV), с. 471]; *лизоблюд зневажл.* "той, хто догоджає кому-небудь; підлабузнюється до когось заради власної вигоди; підлабузник" [282 (IV), с. 484]; *продаус заст.* "жартівлива назва дорослого учня, який уже має вуса" [282 (VIII), с. 166].

Під час аналізу зібраного матеріалу в українській мові, на відміну від англійської, було знайдено 31 іменник формули **v imp. + n**: *бурлиголова, дурилюд, крутивус, обходисвіт, перекотиполе* тощо. При порівняльному аналізі, на нашу думку, цю формулу можна вважати еквівалентною англійській **v + n**, оскільки формула інфінітива в англійській мові спільна з формою наказового способу.

Характерна риса названої словотвірної моделі в англійській мові – значна кількість АМКН з елементом звуконаслідування: *buzzword, chatterbox, ring-tail, clunkhead* тощо.

В англійській мові дана модель виявилася неоднорідною з погляду семантичних відношень між конститuentами-складниками, а також з погляду віднесення її до синтаксичного чи асинтаксичного типу. Згідно з

трансформацією на синтаксичному рівні зазначені АМКН можуть поділятися на декілька підгруп: 1) порядок компонентів у композиті відповідає розташуванню слів у корелятивних синтагмах: *breakpromise* – smb. who breaks the promise, *fill-belly* – smb. who fills the belly; 2) транспозиція слів у корелятивних синтаксичних конструкціях дає підстави зарахувати модель до асинтаксичного підтипу: *piss-pot* – *pot to piss*, *scent-box* – *box to scent*; 3) подвійний тип трансформації у словосполученнях робить дискусійним питання про віднесення подібних слів до синтаксичного чи асинтаксичного типу: *scratch-cat* – *cat which scratches (scratching cat)* жарг. "злючка, зла жінка", *shriek-owl* – *owl which shriek (shrieking owl)* рідко "1. зоол. мала вухаста сова; 2. провісник нещастя".

Названу формулу має також 31 прикметник англійської мови: *cut-price*, *breakneck*, *lack-beard*, *crackjaw*, *split-second*.

Модель **v + pron + adv**: англ. 8 іменників – *hand-me-down*, *reach-me-downs*, *touch-me-not*. В українській мові аксіологічно маркованих композитів, утворених за цією формулою, не засвідчено.

Модель **v + v**: англ. 9 іменників – *look-see*, *make-believe*, *must-be*, *hearsay*, *can-do*, *hotchpotch*. Українська мова має в своєму арсеналі лише один приклад: **v imp. + v**: *жмикрут*.

б) з повнозначних і службових частин мови:

n + cj + n: англ. 7 іменників: *soup-and-fish*, *milk-and-water*, *skin-and-guts*; 29 прикметників: *nickel-and-dime*, *law-and-order*, *life-and-death*, *cat-and-dog*, *cloak-and-dagger*, *cloak-and-sword*, *hole-and-corner*, *hole-and-corner*, *blood-and-guts*; 4 дієслова: *pepper-and-salt*, *run-and-gun*.

v + cj + v: англ. 6 іменників: *touch-and-go*, *give-and-take*, *up-and-down*; 10 прикметників: *do-or-die*, *grunt-and-groan*, *hit-or-miss*.

n + prep + n: англ. 14 іменників: *bed-of-honour*, *good-for-nothing*, *sleight-of-mouth*; 18 прикметників: *man-to-man*, *matter-of-course*, *hand-in-glove*, *hand-in-hand*, *hand-to-mouth*, *head-to-toe*, *heart-to-heart*, *tongue-in-cheek*, *true-to-life*.

В українській мові на матеріалі досліджуваних АМКН таких моделей нами не зафіксовано.

n + prep + art + n: англ. 9 імен.: *back-of-the-book*, *bred-in-the-bone*, *hole-in-the-wall*, *jack-in-the-box*, *Johnny-on-the-spot*, *son(-)of(-)a(-)bitch*, *spur-of-the-moment*, *top-of-the-line*. Цілком зрозуміло, що українській мові така модель не притаманна з причини відсутності артикля.

Натомість українська мова має такі варіанти композитних номінацій: **prep + num + n:** *втришия* (*утришия*), **prep + num + adj:** *втридешева* (*утридешева*), *втридорога* (*утридорога*); **interjection + num + n + suff:** *остогіднути*, *осточортіти*; **prep + pron + n + suff:** *повсякденний*, *потойбічний*; **n + v + adv:** *чортзна-де*, *чортзна-скільки*, *чортзна-як*; **n + v + pron:** *чортзна-хто*, *чортзна-що*; **prep + n + n:** *запанібрата*.

2. Складносуфіксальні моделі:

англ. **n + (v + -er)** – 437 слів / укр. **n + (v + -ець, -ник, -ач)** – 67 слів.

Ця іменникова модель АМКН англійської мови посідає друге місце в кількісному відношенні після корпусу лексем моделі N + N. Учені свідчать про активний процес утворення композитних іменників цієї моделі в сучасній англійській мові [48, с. 124]. Загальну семантику АМКН названої моделі можна сформулювати: діяч, який виконує певну дію, що спрямована на об'єкт, який виражено першим компонентом. Варто зазначити, що під словом "діяч" ми розуміємо як істоту, так і неістоту: *dram-drinker* "п'яниця"; *besom-rider* фолк. "відьма на мітлі"; *crowd-pleaser* "п'єса, що має успіх у публіки"; *ear-catcher* розм. "нав'язлива мелодія"; *доброчинець*, *ідолопоклонник*, *користолюбець*, *людиноненависник*, *честолюбець* та ін.

Регулярними в таких словах є приклади метонімічного й метафоричного переносу [148, с. 54, 57]. Звичайно метафоризованим може бути як перший компонент: *gnat-strainer* підк. "дріб'язкова людина", *срібрюбець* заст. "грошолоб, користолюбець", *хлібодавець* "той, хто годує, утримує кого-небудь", так і другий: *lady-killer* жарт. "сердцеїд", *черевоугодник* "людина, схильна до черевоугодництва" тощо.

Відзначаємо, що серед АМКН аналізованої формули переважають лексеми, в будові яких жоден із компонентів не знаходиться у відношенні прямої номінації до об'єкта, який він позначає, тобто, як правило, метафоризовано цілий комплекс: *castle-builder* "мрійник, фантазер"; *chairwarmer* амер. сл. "дармоїд на казенному місці; нероба, ледар (який отримує платню)"; *кровопивець, пінкознімач, рогоносець* тощо.

англ. **adv** + (**v** + **-er**) – 15 іменників: *long-liver, sharpshooter, latecomer, easy-rider* тощо. / укр. **adv** + (**v** + **-ець, -ник**) – 8 іменників: *борзописець, низькопоклонник, ясновидець* тощо.

англ. **n** (**v** + **-er**) + **adv** – 12 іменників: *higher-up, hanger-on, dropper-in, setter-on* тощо.

англ. **n** (**v** + **-er**) + **n** (**v** + **-er**) – 10 іменників: *wheeler-dealer, whippersnapper, boiler-maker, killer-diller* тощо.

англ. (**v** + **-er**) + (**adv** + **-er**) – 4 іменники: *builder-upper, picker-upper, putter-offer, warmer-upper*.

О. С. Кубрякова [115, с. 284-285] слушно відзначає деякі особливості акту афіксації як допоміжного засобу при словоскладанні: 1) способи мотивації при словоскладанні є більш різноманітними, що пояснюється специфікою поєднання повнозначних одиниць, оскільки всередині одного слова можуть корелювати різноманітні зв'язки між предметами реальної дійсності; 2) формула поєднання елементів в складному слові більш узагальнена і менш конкретна, ніж формула поєднання певного афікса з основою [там само]. Той факт, що слово може бути результатом не одного, а кількох послідовних процесів творення, свідчить про те, що словотворча форма слова визначається останнім актом деривації, а не послідовністю розподілу морфем [131, с. 79].

3. Моделі композитних телескопізмів, скорочень та аббревіатур.

Менш регулярні моделі аксіологічно маркованих композитів англійської й української мов характерні для телескопізмів, скорочень та аббревіації.

Нерозробленість теоретичних аспектів телескопічного способу словотворення знаходить відображення передусім у відсутності чітких меж самого поняття **телескопія**, оскільки наявна велика кількість термінів: "blends", "blendings", "portmanteau words", "clipping-compounds" [227], "portmanteau words, telescoped words" [242], "compound-blends" [223], "складноскорочені слова", "двоелементні складні слова", "приховані композити" [212, с. 141], "телескопічні слова" [148] тощо.

Під **телескопією** розуміємо спосіб словотворення, при якому склеюються початковий елемент одного слова з кінцевим другого. На відміну від аббревіації, яка спирається на словосполучення, телескопія орієнтується на розрізнені слова, між якими існують відношення сурядності і які не є синтагматично пов'язаними [287, с. 680].

n + n: *pollutician* (pollution + politician), *V-Day*, *V-E Day*, *org-man* – амер. сл. (organization man), *gyp-artist* (gypsy artist), *gyp-joint* (gypsy joint), *V-sign*; *скотобус* (скотина + автобус), *совоукр* (совок + українець). В українській мові такі одиниці постали під впливом англійської;

n + a: *ad-lib* (advertisement + liberal);

v + n: *gritch* (witch who grouches), *pullitician* (politician who pulls).

До моделей **скорочень** можна віднести:

a + n: *midcult*; *академзаборгованість*, *бабком жрм.*; *ірон.* "жінки, що мають звичку сидіти біля під'їзду і обговорювати одяг, зовнішність, побут, звички тощо мешканців будинку" [283, с. 41], *блатхата крим.* "конспіративна квартира, місце зустрічі та проживання злочинців" [283, с. 59], *грабармія*, *дурдом*, *політв'язень*, *Святвечір*, *ядозуб*;

n + n: *мордопис мол.*; *ірон.* "обличчя" [283, с. 221], *музбурса мол.* "музичне училище" [283, с. 224], *хохлобакси жрм.*; *жарт.-ірон.* "українські купоно-карбованці, що були в Україні в обігу після скасування радянських рублів до запровадження гривні (2 вересня 1996 р.)" [283, с. 356].

4. Моделі композитних інкорпорацій.

Інкорпорація як різновид морфологічного типу аксіологічно

маркованих композитів характеризується індивідуальними моделями творення для кожної окремої номінації:

v + adv + cj + v + adv: *knock-down-(and-)drag-out*; **n + v + v:** *devil-may-care*; **n + v + n:** *dog-eat-dog*; **v + pron + pron:** *do-it-yourself*; **adv + v + pron + v:** *how-do-you-do = how-d'ye-do*; **v + adv + v + pron:** *step-in-fetch-it*; **a + cj + pron:** *holier-than-thou*; **v + v + v:** *might-have-been*.

Нині, у зв'язку з глобалізацією, подібні одиниці, переважно okazіонального утворення, з'являються і в українській мові.

2.3. Лексична мотивація аксіологічно маркованих композитних запозичень в англійській і українській мовах

До другого типу аксіологічно маркованих композитних номінацій належать численні запозичення, які часто вирізняються фонетичною дистрибуцією, не характерною для порівнюваних мов, а також нетиповим морфологічним членуванням і відсутністю мотивації. Лексичний склад обох мов продовжує збагачуватися внаслідок запозичень. Проте, як зауважує Ю. А. Зацний [73, с. 189], в останнє десятиліття іншомовні надходження в англійську мову становлять не більше 2, 5 %, тобто набагато менше, ніж це було в середні віки та в добу Ренесансу. З мови, що приймає, англійська мова на сучасному етапі її розвитку перетворилася на мову, що віддає. Це пов'язано з тим, що англійська мова набула статусу *lingua franca* (мови спілкування) ХХ століття. Інша ситуація виявляється з українською мовою, в якій, за підрахунками лінгвістів [118, с. 77], 10 % неологізмів і яка останнім часом, навпаки, стала простором для безмежного засилля запозичень, переважно із західноєвропейських мов, особливо з англійської, часом невиправданих і невмотивованих, у тому числі й композитних номінацій.

Хоча ці АМКН і перебувають на периферії лексичної системи, розгляд композитних запозичень є необхідним, адже без цього фрагмента запозиченої лексики неможливо систематизувати весь корпус зібраного лексичного

матеріалу досліджуваних мов.

Сучасний етап розвитку англійської мови значною мірою визначено взаємодією двох основних варіантів – британського й американського. На думку авторів Оксфордського словника американського варіанта, центр англійської мови розміщений у США, тому саме цей варіант мови заслуговує особливої уваги [300, р. XI]. У досліджуваному нами матеріалі серед решти аксіологічно маркованих композитних запозичень маємо 11, 5 % американізмів на зразок: *grandstanding* амер. розм. "хизування; поведінка, розрахована на ефект"; *yes-girl* амер. сл. "дівчина, яка нікому не відмовляє"; *pinch-gut* амер. сл. "скупар, скнара"; *spitpoison* амер. "наклепник, інтриган"; *smear-sheet* амер. "брудна газетка, жовтий аркуш" тощо.

Важливість взаємодії британського й американського варіантів безумовна, але збагачення англійської мови загалом здійснюється і коштом надходжень з інших варіантів. Учені відзначають збільшення кількості запозичень з австралійського і новозеландського варіантів в американському варіанті англійської мови [261, с. 14], саме тому ми звернули увагу на АМКН австралізми, які складають 0,39 % від загальної кількості зібраного матеріалу: *crayfish* австрал. розм. "1. задкувати; 2. відходити, відступати" [267 (I), с. 479]; *neverland* "1. 1) австрал. малонаселена частина Квінсленду; 2) віддалена пустельна місцевість; 2. літературне країна, де збуваються мрії" [267 (II), с. 512] тощо. На думку дослідників, роль національних різновидів у збагаченні англійської мови буде зростати [73, с. 208].

Функціонують також запозичення із шотландського фольклору – маємо 0,51 %: *death-fire* "1. шотл. свічка біля труни покійника; 2. вогнище для страти"; *first-foot* – "перший гість у новому році"; *gutter-blood* шотл. знев. "простолюдин; голота"; *kenspeckle* – "1) той, що впадає в око; яскравий і строкатий; 2) той, який легко розрізнити, помітний" [267 (II), с. 297]; *ne'er-do-weel* шотл. "ледар, ні на що не здатна людина"; *poke-pudding*, (*pock-pudding*) "1. діал. пудинг, зварений у мішечку; 2. шотл. ненажерливий товстун (також вживають як прізвисько англійця)" [267 (II), с. 725]; *red-mad* –

"1. *шотл.* розлючений, знівисний, шалений; 2. *розм.* шалений"; *red-wat* – "закривавлений, заюшений; обагрений кров'ю" [267 (III), с. 48].

Аксіологічно маркована лексика, що обмежена у вживанні британським варіантом, становить 0,09 % у межах досліджуваного матеріалу: *pisshhead* "1) пияк; 2) *амер. сл.* неприємна особа"; *bossy-boots* *розм.* "той, хто постійно всіх повчає у неприємний спосіб, улізлива людина"; *deadleg* "1) квола людина; 2) ледащо; 3) особа, що не виправдовує надій" тощо.

Засвідчено й ірландські запозичення, які становлять 0,07 %: *woodkern* *ірл. іст.* "1) лісний розбійник; 2) розбійницька банда" [267 (III), с. 735]; *moonlighting* "1) *ірл. іст.* знищення посівів і худоби вночі 2) здійснення протизаконних дій уночі; 3) *сл.* робота в двох місцях" [267 (II), с. 471].

Зафіксовано поодинокі приклади вживання канадського варіанта, напр.: *playdown* "повторна, вирішальна партія чи матч (*після нічиї*)"; індійського: *pie-dog* = *pi-dog* = *pye-dog* "бродячий собака, дворняга", *first-chop* *розм.* "першосортний, першого сорту" та південно-африканського: *backveld* "віддалена місцевість, глушина".

Увесь зібраний нами матеріал АМКН національно-територіальних варіантів англійської мови ще раз доводить думку, яку неодноразово висловлювали вчені: поняття "англійська мова" є, фактично, абстракцією, оскільки в реальності вона подана британським, американським, канадським, австралійським і новозеландським національними варіантами [73, с. 4].

Уже в другій половині ХХ ст. спостерігають зміну мов-донорів. Якщо в 70–90 рр. ХХ ст. основною мовою-джерелом залишалася французька, то на зламі століть вона перестала займати перше місце серед основних постачальників інновацій. За даними вчених, за останні два десятиліття французькі слова становлять лише 15,3 % від загальної кількості запозичень [73, с. 189]. Серед досліджуваних нами АМКН слід вказати на наявність 0,28 %: напр.: *amour-propre* "самолюбство; гордість; почуття власної гідності", *bel-esprit* "дотепна людина; тонкий розум", *jolie-laide* "негарна, але дуже мила й чарівна жінка", *laissez-aller* "необмежена свобода, повна

відсутність примушення", *loup-garou* "перевертень" тощо.

Запозичення з німецької мови, що зафіксовані нами серед АМКН в англійській мові, становлять 0, 13 %: *hausfrau* "1) домашня господарка, особливо зразкова; 2) "квочка", жінка, яка живе лише інтересами своєї сім'ї" [267 (II), с. 116]; *Schadenfreude* "зловтіха"; *Weltschmerz* "вельтшмерц, світова скорбота"; *katzenjammer* розм. "1) похмілля; 2) какофонія, сумбурне хаотичне нагромадження звуків; 3) шумний протест; 4) занепокоєння, нервозність" [267 (II), с. 293].

В англійській мові такими новими джерелами для запозичень стають азійські мови: *ashram hindī* "1) ашрам, притулок пустельника; 2) амер. "комуна" хіпі; кубло наркоманів" [267 (I), с. 148]; *kowtow* китайське "1) низький уклін, уклін до землі 2) вираження улесливості, підлесливості"; *gung-ho* китайське розм. "1. палкий; відданий усією душею; 2. 1) легковірний; оптимістично налаштований; 2) повний ентузіазму; фанатичний; 3. простодушний; не здатний мислити критично, емоційний; 4. в грам. знач. вигуку дружно! раз-два, взяли!" [267 (II), с. 88].

Необхідно зазначити наявність проблеми чіткого розмежування при маркуванні запозичень у сучасній вітчизняній перекладній лексикографії. Так, скажімо, прикметник *red-wat, first-foot, rough-spun* та ін. у "Новом большом англо-руском словаре" [287] має позначку *шотл.*, а в "Англо-українському словнику" [273] дана позначка відсутня.

Останнім часом посилюється процес запозичення лексем з англійської в українську мову. Новою тенденцією в українській мові є англо-американські запозичення на зразок *брейн-дрейн, дедлайн, вікенд, андеграунд (андерграунд), пі-ар, ньюсмейкер, хай-тек* тощо. Дослідники називають цей період "американізованим англобумом" [118, с. 77] і нараховують близько 75–80% англіцизмів й американізмів серед усіх запозичень [189, с. 251]. Це було зумовлено такими екстралінгвальними чинниками, як: суспільно-політичні, економічні перетворення в Україні, відкритість та інтеграція в міжнародні й культурні інформаційні сфери. Слід указати також на істотну

роль моди і лінгвальних та естетичних смаків, зокрема намагання мовців використати слова, яким властиве конотативне значення [189, с. 243]. Серед внутрішньомовних чинників виділяємо потребу заповнення мовних лакун і входження в мову тих іншомовних слів, які вже стали загальнопоширеними за браком відповідних лексем у мові-позичальниці.

Оскільки лексична система сучасної української мови перебуває під інтенсивним чужомовним впливом, однією з найактуальніших проблем є потреба в комплексних дослідженнях численних новітніх англійських запозичень [59, с. 137]. Новітні входження підпорядковуються законам фонетики, граматики і словотворення мови-реципієнта і швидко включаються в дериваційні процеси за допомогою українських словотвірних засобів: *бестселер* – *бестселерство*; *піар* – *піарист*, *піарний*, *піарити*; *медіа-піратство*, *мас-медіа*; *кросбредний* тощо. Дослідниця адаптації іншомовних структурних елементів в українській мові Г. М. Зюзькіна вважає, що процес асиміляції може бути настільки глибоким, що іншомовне походження слів не відчувається носіями української мови та виявляється лише за допомогою етимологічного аналізу [80, с. 52]. Наслідком запозичень загалом і композитних номінацій зокрема, які до того ж мають аксіологічну семантику, є не тільки поповнення словникового складу, а й зміна стильового маркування таких одиниць, їхньої внутрішньої структури, розвиток омонімічних відношень. Запозичення сприяють також варіантності лексичних одиниць, почасти зумовлюючи її [84, с. 79]. Інколи запозичуються цілі низки слів, оформлених однотипно: *іміджмейкер*, *нюсмейкер*, *хіт-мейкер*, *плеймейкер* тощо.

Процеси, пов'язані з появою значної кількості запозичень, мають неоднозначні оцінки мовознавців. Так, на думку О. І. Чередниченка, вживання таких одиниць спотворює фонетичну і морфологічну будову мови-реципієнта, руйнує її семантичну мережу. Вчений пояснює це тим, що мові приписується неспроможність фіксувати звичайні поняття, як-от: *гед-лайн* (замість *заголовок*), *спічрайтер* (замість *секретар*), *хай-тек* (замість *сучасні* /

новітні технології) і т. ін. [213, с. 21]. На думку дослідників, запозичувати треба лише тоді, коли мова не має власного лексичного позначення для якогось поняття [157, с. 25], оскільки часто потреби в чужомовних словах зовсім немає, бо існують прекрасні українські відповідники [190, с. 75]. Але в українській мові, за спостереженнями А. Ломовцевої, частотність використання англіцизмів вища, ніж їхніх українських відповідників [122, с. 100].

У досліджуваному матеріалі поруч із зовнішньомовними запозиченнями нами було виявлено також внутрішньомовні запозичення з діалектів – 1,2 %: *головокрут*, що означає запаморочення; *куролан* – людина, яка краде курей; *голоправда* – назва правдивої, щиросердної людини; *доброграй* – означає хорошого музиканта; *легкомисний діал.* "Який діє необачно, бездумно, не розмірковуючи; несерйозний. // Який часто міняє предмет своїх захоплень, уподобань; непостійний. // У якому виявляється нерозсудливість, поверховість. // Який не має глибокого змісту; пустий, беззмістовний" [282 (IV), с. 465].

Окрему групу становлять слова із західноукраїнського регіону – 0,4 %: *благодар* – "доброчинник"; *космогрудий* – "у якого волохаті груди"; *вовкодухий* – "злий" тощо.

В англійській і українській мовах засвідчено багато спільного – обидві індоєвропейські за походженням; обидві свого часу відчували значний вплив іншої мовної спільноти, що домінувала і значною мірою вплинула на склад словника. Водночас англійська мова – глобальна, а українська тільки починає повертатися до свого етносу в багатьох комунікативних сферах. Зібраний нами фактичний матеріал переконливо свідчить про те, що запозичення – одне з найважливіших джерел збагачення словникового складу обох мов, оскільки активізація процесу запозичень пов'язана із загальним процесом європеїзації та інтернаціоналізації лексичного складу багатьох мов. У подальших дослідженнях запозичених новотворів, слідом за Н. Ф. Клименко [94, с. 49], пропонуємо класифікувати їх так: **неозапозичення** (одиниці з

інших мов, що засвоєні мовою-реципієнтом в останні три десятиріччя), **неосемантизми** (нові значення, що з'являються в давно запозичених слів), **новотвори** (нові похідні від запозичень).

2.4. Фонетична мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській мові

У словотворчій моделі **фонетичних композитів** наявна унікальна конфігурація з окремих звуків. Такі слова іноді називаються "штучними" або "винайденими" [167], наприклад: *boo-boo*, *bow-wow*, *coo-coo*, *haw-haw* тощо. На думку В. В. Левицького, фонетична мотивованість заснована на тому, що звукова структура найменування виявляється в тому чи іншому ступені ізоморфною структурі позначуваного об'єкта чи явища [119, с. 297].

Зважаючи на необхідність дослідження мотиваційних зв'язків, які лежать в основі значень слів, звернемося до етимологічного аналізу: іменник *boo-boo*, стилістично маркований як сленг, у перекладному словнику має значення: "1. дурна помилка, "ляп", недогляд"; 2. *дитяче* бо-бо", водночас етимологічний словник дає таке пояснення: (діал.) "мукання, наче коров'яче; також відоме як наслідувальне дієслово у XIX ст." [304, р. 106].

Іменник *bow-wow* має такі значення: "1) гавкіт, собаче гавкання; 2) *дитяче* собака, гав-гав; 3) хвастощі" [278 (I), с. 267], а дослідивши етимологію, отримуємо такі дані: "імітує собачий гавкіт, XVII ст. (*bowgh wawgh*, *bough wough*), раніше *baugh baw* (XV ст.), *baugh* (*waff*, *waugh* (XVI ст.), *baw waw* (XVI ст.). Етимологи простежують генетичний зв'язок англійського *bow-wow* зі словами цілого ряду індоєвропейських мов, а саме: з десловом *baffe* (XV ст.), німецьким *waw waw*, голландським *boubou*, *bafbaf*, західнофламандським *bauwbauw*, латинським *baubārī*, грецьким *baù baù*, французьким *baubau*" [304, р. 111].

Іменник *bugaboo* (*bogey*, *bugbear*) зі значенням "страховище", відомий з XVIII ст. (*buggybow*; раніше *bugboy*, могло бути перекручення), має діалектне

походження; порівняємо з валлійським *bwcibo* "Диявол" (*bwci* "бісеня", *bo* "страховище"), корнуельським *bussaboo* та старофранцузьким ім'ям Диявола *Bugibus*; можливе також кельтське походження цього слова [304, р. 124].

Іменник *clink-clank*, за даними перекладного словника, означає: "1. 1) звуконаслідування дзинь-дзинь; 2) дзвін, послідовність звуків, що дзвенять; 2. жонглювання словами; безглузді співзвуччя" [278 (I), с. 391]. За етимологічними даними маємо лише окремі частини слова, але, на нашу думку, цієї інформації цілком вистачить для того, щоб побачити історичне минуле слова. *Clink*¹ означає утворення різкого металічного звуку. У XIV ст. його вживає Чосер. Припускають, що походить від середньоголландського *klinken* "дзвеніти, дзвонити, брязкати" і є відповідником до старонімецького *chlanch* (німецьке *klang*); пор. з *clang* [304, р. 182]. *Clank* означає звук, який виникає при стиці важких металів разом. Із XVII ст. імітує утворення за аналогією до середньоголландського *klank* [304, р. 179].

Ding-dong "1. той, що дзвенить, дзвінкий; 2. який повторюється монотонно; 3. розм. той, який чергується; 4. напружений, відчайдушний" [278 (I), с. 571]. Дана повторювана форма імітує дзвін дзвона з XVI ст. [304, р. 269].

Наступний іменник *fiddle-faddle* "1. 1) звичайно *pl* дрібниці, дурниці; 2) базікання; нісенітниця; 2. нероба, торохтій; 3. в грам. знач. вигуку нісенітниця!, безглуздя!, дурниця!" [278 (I), с. 756]. Має значення несерйозної розмови чи вчинку з XVI ст. Повторення основане на *fiddle*; можна порівняти з нім. *fickfack* і зневажливими утвореннями, такими, як *flim-flam*, *scimble-skamble* [304, р. 354].

Іменник *haw-haw* "1. грубий регіт; гелгіт; 2. затинання, бурмотіння" [278 (II), с. 119]. Спочатку це було слово *haw* на позначення виразу вагання і сумніву, також відоме як дієслово з XVII ст., повторення *haw-haw* вживається з XIX ст. на позначення шумливого реготу, і подвійна форма зараз має перевагу [304, р. 431].

Розмовне дієслово *heave-ho* "1. кричати "раз-два взяли!"; 2. тягнути з

силою, намагатися зрушити" [278 (II), с. 129], за етимологічними даними, означало крик моряка, який тягнув мотузку. Поява слова датується XIX ст. Цій формі слова передувало *heave and ho, heue and how(e)* у XVI-XVII ст., і раніше *heuelow heuylaw* у XIII-XV ст., котрі асоціювались з *rumbelow*; можливе також поєднання імператива *heave* з *ho* [304, р. 433].

Звуконаслідування *hubble-bubble* означає: "1. примітивний кальян (в якому дим з бульканням проходить крізь воду); 2. булькання; 3. незв'язна розмова; безглузда балаканина" [278 (II), с. 184]. За даними етимологічного словника, маємо вид кальяну, в якому дим береться бульбашками крізь воду в кокосовій шкарлупі (XVII ст.); означає булькаючий звук з XVIII ст. Римований звук з *bubble* [304, р. 450].

До групи фонетичних композитів належать аксіологічно марковані слова, у словотвірній структурі яких наявні вигуки, наприклад: *rah-rah* – амер. *зневажл.* "студентське, молодіжне; властиве студентському побуту"; *sis-boom-bah* амер. сл. "видовищні види спорту, особливо футбол (склади, часто вживані школярами для підбадьорення гравців)", *to diddy-bop* амер. сл. "іти легкою, ритмічною ходою, начебто танцюючи". Отже, фонетичні АМКН співвідносяться головним чином зі звуконаслідувальною та дитячою лексикою: *baa-lamb* дитяче "ягня, баранчик"; *gee-gee* розм. "конячка"; *yum-yum* дитяче "цукерочка; щось смачненьке, смакота".

Як свідчить досліджуваний матеріал, фонетичні композити займають незначне місце в англійській мові.

2.5. Валентнісна мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської та української мов

Вивчення словотвірної структури аксіологічно маркованих композитних номінацій пов'язане з проблемою теорії валентності й валентнісного аналізу (виявлення закономірностей поєднання компонентів композитних номінацій). З цього погляду заслуговує на увагу поняття

"внутрішньої" валентності слова (І. А. Гонта, А. Е. Левицький, Л. Ф. Омельченко, М. Д. Степанова та ін.), яку М. Д. Степанова трактує як закономірність поєднання лексичних елементів слова на рівні його складників, тобто всередині слова [183, с. 13-19]. "Внутрішню" валентність слова розглядають як формально-морфологічну і як семантичну.

Взаємодія між семантичними й формальними особливостями лексем традиційно визначається як "семантичне узгодження при сполученні вільно функціонуючих слів" [52, с. 35]. Це дає змогу застосувати поняття "внутрішньої" валентності при поєднанні одиниць будь-якого рівня з метою розкриття внутрішніх лексико-семантичних закономірностей поєднання одиниць у результаті їх семантичного узгодження [там само].

З погляду семантичних відношень між компонентами складної лексичної одиниці можна виділити слова, де морфемі мають однаковий статус (еквіполлярні, або сурядного зв'язку) [33, с. 43]: *blue-white* "безбарвний, найвищої якості (*про діамант*)"; *red-hot* "1. розпечений до червоного; 2. гарячий, полум'яний; палкий; 3. *розм.* новий, свіжий; 4. *амер. сл.* хтивий; сластолюбний"; *red-mad* "1. *шотл.* розлючений, знавіснілий; 2. *розм.* шалений"; *white-brown* "1. світло-брунатний; 2. обгортковий (*про папір*) 3. половинчастий, розпливчастий, невиразний, непевний"; *slightly-tightly* *розм.* "напідпитку, під чаркою"; *twopenny-halfpenny* "копійчаний, поганий, мізерний"; *young-old* "який зберіг молодість душі"; *коричнево-червоний, круть-верть* та ін. У складних словах з підрядним зв'язком компонентів один елемент є головним (ядерним), а інший виконує функції означення, додатка, адвербіального модифікатора, наприклад: *vack-way* "1. чорний хід; 2. обхідний шлях"; *wind-up* "злити, дратувати кого-небудь; загострювати ситуацію"; *чорноногий* "1. Який має чорні ноги. 2. *розм.* З брудними ногами" [СУМ (XI), с. 359]; *бабодур* *зневажл., діал.* "баболюб"; *чистоплюй* *розм., зневажл.* "Гидливо-охайна людина, яка боїться брудної, чорної роботи. // Про людей, які обминають пороки, не прагнуть боротися з ними" [СУМ (XI), с. 336].

Слідом за І. В. Арнольд [13, с. 72], О. Г. Васильєвою [28, с. 18-19], Г. Марчандом [249, с. 387], О. Д. Мешковим [130, с. 177-178] та ін., ми виділяємо серед складних іменників тип *екзоцентричних композитів* – складних слів, у яких експліцитно вираженим є не позначуваний денотат, а лише комплексна ономасіологічна ознака, ономасіологічна ж база не знаходить мовного вираження, наприклад, *air-brain* "дурний нездара", *grasshead* амер. сл. "курець маріхуани", на відміну від *ендокомпозитів*, у яких позначаються і ономасіологічна база, і ономасіологічна ознака: *egg-shell* "1) яєчна шкарлупа; 2) перен. крихка (тендітна) річ", *night-bird* "1) нічний птах; 2) нічний гуляка; 3) нічна пташка (*про повію*); нічна пташка (*про нічного грабіжника і т. п.*)". Таким чином, в екзоцентричних номінаціях жоден з компонентів не має прямої співвіднесеності з позначуваним об'єктом, і їхній семантичний центр виявляється винесеним за межі самого слова. В результаті такого винесення спостерігається непряма відповідність плану вираження екзоцентричних одиниць до плану їх змісту, що класифікується як випадки непрямої номінації [96, с. 171; 28, с. 19].

Серед екзоцентричних слів варто виділити так звані бахуврихі, які І. В. Арнольд, фактично розширюючи визначення Г. Марчанда, визначає як такі, що використовуються на позначення посесивних екзоцентричних утворень, у яких людина, тварина або річ метонімічно називаються за певною вражаючою рисою, яку вони мають, переважно в зовнішності [13, с. 8]. Ця риса, у свою чергу, виражається сумою значень складових частин композита: *teahead* амер. сл. "курець маріхуани"; *goobrain* амер. сл. "1) бовдур; 2) дурень, йолоп".

Відомо, що однією з головних теоретичних проблем сучасної лінгвістики є валентність і сполучуваність мовних одиниць [170, с. 9]. Вважаємо за доцільне розглянути внутрішні валентнісні зв'язки АМКН, оскільки застосування внутрішнього валентнісного аналізу в процесі вивчення закономірностей взаємозв'язку компонентів аксіологічно маркованих композитних конструкцій сприяє дослідженню продуктивних

типів у структурно-семантичній системі словотворення досліджуваних мов.

Результати внутрішнього валентнісного аналізу доводять, що в сучасних англійській і українській мовах поширеними є лексико-семантичні моделі зі спільним (корелятивним) першим компонентом, зокрема модель **self + n / само**. Продуктивність лексико-семантичної моделі, що визначається першим компонентом і належить до відкритого словотвірного поля, зумовлена активним зв'язком між використаним структурним типом і певною семантичною категорією.

Полівалентні лексико-семантичні моделі (див. приклади нижче) є джерелом поповнення словникового складу за рахунок наявних в арсеналі порівнюваних мов функціонально-структурних одиниць. Як зауважує Л. Ф. Омельченко, "... наповненість словотвірних рядів зі спільним першим компонентами свідчить про продуктивність моделі та межі її лексичного наповнення" [148, с. 48].

Подана таблиця являє собою комбінаторні можливості англійських і українських полівалентних АМКН зі спільним першим компонентом:

Таблиця 1

ПКАМ	КВ ПКАМ	ПКУМ	КВ ПКУМ
Self-	230	Само-	135
Well-	100	Високо-	115
Back-	71	Мало-	99
High-	63	Благо-	30
Off-	49	Легко-	29
Black-	48	Велико-	25
Hard-	42	Гостро-	24
Dead-	40	Важко-	23
Free-	40	Бого-	22
Hand-	39	Добро-	22
Down-	37	Криво-	22
All-	36	Все-	20
Heart-	36	Зло-	20
Ill-	35	Чорно-	19
Death-	35	Одно-	16
Red-	35	Повно-	16
House-	34	Широко-	15
Top-	34	Різно-	14

ПКАМ	КВ ПКАМ	ПКУМ	КВ ПКУМ
No-	32	Швидко-	14
Head-	30	Загально-	13
Long-	30	Лже-	13
White-	30	Живо-	12
Double-	28	Крово-	12
Half-	27	Свіжо-	12
Home-	27	Сиво-	12

Як видно з таблиці, найактивнішими елементами виявлено компоненти *self-* (КВ – 230) / *само-* (КВ – 135), *high-* (КВ – 63) / *високо-* (КВ – 115), *black-* (КВ – 48) / *чорно-* (КВ – 19), *hard-* (КВ – 42) / *важко-* (КВ – 23), *all-* (КВ – 36) / *все-* (КВ – 20), *ill-* (КВ – 35) / *зло-* (КВ – 20). Цікавим, на наш погляд, видається той факт, що *self-* / *само-*, *all-* / *все-* мають однаковий рівень продуктивності – відповідно перший і дванадцятий. Частково збігаються за рівнем продуктивності компоненти *hard-* (рівень – 7) / *важко-* (рівень – 8), а також *ill-* (рівень – 14) / *зло-* (КВ – 13).

Досить продуктивними в обох мовах виступають моделі зі спільним другим компонентом.

Таблиця 2

ПК АМКН іменників зі спільним другим компонентом

ПКАМ	КВ ПКАМ	ПКУМ	КВ ПКУМ
-head	119	-люб	18
-man	87	-їд	14
-house	51	-вбивець	8
-work	28	-голова	8
-monger	27	-дій	7
-day	21	-дум	6
-maker	21	-бій	5
-breaker	20	-захист	5
-hole	19	-роб	5
-craft	18	-теча	5
-land	17	-вір	4
-bird	15	-воз	4
-boy	14	-дер	4
-bag	13	-крад	4
-hunter	13	-люд	4
-face	12	-носій	4

ПКАМ	КВ ПКАМ	ПКУМ	КВ ПКУМ
-mate	12	-світ	4
-trap	12	-творець	4
-tail	11	-безпека	3
-ache	10	-вода	3
-box	10	-гриз	3
-eater	10	-луп	3
-making	10	-різ	3
-stick	10	-хвіст	3

Як ми можемо побачити з таблиці, найпродуктивніший компонент в англійській мові *head* (КВ – 119) має досить продуктивний аналог *голова* в українській (КВ – 8). Виявлено також продуктивність відповідників *-maker* (21) / *-роб* (5), *-tail* (11) / *-хвіст* (3), *-eater* (10) / *-їд* (14).

Таблиця 3

ПК АМКН прикметників зі спільним другим компонентом

ПКАМ	КВ ПКАМ	ПКУМ	КВ ПКУМ
-up	53	-окий	23
-out	32	-любний	17
-bound	23	-головий	16
-worthy	23	-стійкий	16
-born	21	-мовний	15
-sick	16	-ногий	14
-away	15	-крилий	13
-down	15	-лиций	11
-off	15	-душний	10
-struck	14	-зорий	9
-blind	13	-зубий	7
-bred	13	-ликий	7
-stricken	13	-рослий	7
-fast	12	-сердий	7
-resistant	12	-видий	6
-spoken	12	-захисний	6
-worn	12	-лобий	6
-like	11	-надійний	6
-line	10	-родний	6
-on	10	-творний	6
-ridden	10	-щокій	6
-class	9	-бокий	5
-built	9	-волосий	5
-back	8	-грудий	5

ПКАМ	КВ ПКАМ	ПКУМ	КВ ПКУМ
-life	8	-небезпечний	5
-looking	8	-ротий	5
-made	8	-рукий	5
-tight	8	-сяйний	5
-time	8	-чолий	5
-cut	7	-якісний	5

Як засвідчено в таблиці, найпродуктивніший компонент в англійській мові *-up* (КВ – 53), водночас в українській *-окий* (КВ – 23). Жоден із компонентів не має відповідника в межах поданої таблиці, оскільки ми не аналізували англійські прикметники формули $(a + n) + ed$, $(n + n) + ed$, бо вони є складнопохідними.

Таблиця 4

ПК АМКН дієслів зі спільним другим компонентом

ПКАМ	КВ ПКАМ	ПКУМ	КВ ПКУМ
-bomb	6	-словити	3
-light	5	-важити	2
-line	5	-творити	2
-tail	5	-бродити	1
-ball	4	-вживати	1
-house	4	-вістити	1
-mark	4	-водити	1
-market	4	-волити	1
-talk	4	-гиднути	1
-wash	4	-говіти	1
-handle	3	-душити	1
-head	3	-їжитися	1
-land	3	-зріти	1
-mouth	3	-манити	1
-pick	3	-мирити	1
-bag	2	-оновлюватися	1
-bait	2	-очищатися	1
-bite	2	-писати	1

Продуктивному компонентові *-словити* в українській мові (КВ – 3) відповідає англійський *-talk* (КВ – 4). Отже, у дієслівних АМКН маємо всього один відповідник у порівнюваних мовах.

Таблиця 5

ПК АМКН прислівників зі спільним другим компонентом

ПКАМ	КВ ПКАМ	ПКУМ	КВ ПКУМ
-hand	4	-як	4
-class	3	-де	3
-down	3	-скільки	2
-out	3	-бридко	1
-first	2	-відкіль	1
-high	2	-відколи	1
-how	2	-гузь	1
-like	2	-густо	1
-right	2	-давно	1
-way	2	-дешева	1
-arm	1	-дорога	1
-blast	1	-дуж	1
-board	1	-звідки	1
-cent	1	-коли	1
-cuff	1	-куди	1
-deep	1	-ледве	1
-dong	1	-небудь	1
-fashion	1	-невидимо	1
-foremost	1	-неволею	1
-foot	1	-нишком	1

Нами знову ж таки виявлено лише 1 спільний компонент *-how* (КВ – 2) / *-як* (КВ – 4), який продуктивний в обох зіставлюваних мовах.

Специфікою у валентністному плані характеризуються АМКН, у яких наявні обидва спільні компоненти, що засвідчує також продуктивність цих моделей: *boo-boo*, *blah-blah*, *buddy-buddy*, *chin-chin*, *chop-chop*, *chow-chow*, *clever-clever*, *coo-coo*, *craw-craw*, *fie-fie*, *gee-gee*, *go-go*, *goody-goody*, *haw-haw*, *hush-hush*, *jaw-jaw*, *no-no*, *pretty-pretty*, *yatata-yatata*, *yak-yak*, *yo-yo* (*yoyo*), *yum-yum* тощо.

Проведений валентністний аналіз словотвірних моделей АМКН дав змогу виявити ступінь їх морфологічної продуктивності.

Найбільш продуктивними виявилися АМКН-іменники, які утворилися внаслідок валентності компонентів різних частин мови як повнозначних, так і службових.

Таблиця 6

Формула валентності АМКН-іменників англійської мови	Формула валентності АМКН-іменників української мови	К-сть АМКН англ.	К-сть АМКН укр.	Спільні +, відмінні: англ.=/ укр.–
Pron + P I	Pron + P I	7	1	+
Pron + N (V + er)		4		=
	Pron + V		10	–
	Pron + V + suff; Pron + V imp. + suff		13; 2	–
	Pron + N		63	–
P I + N		55		=
	Pron + N + suff		5	–
N + V	N + V; N + V imp.	9	115; 11	+
	N + V + suff; N + V imp. + suff		67; 2	–
N + N	N + N	1809	102	+
N (V + er) + N (V + er)		10		=
	N + N + suff		4	–
N + N (V)		108		=
	A + V		10	–
A + N	A + N	576	67	+
	A + N + suff		25	–
Adv + V	Adv + V; Adv + V imp.	8	27; 4	+
	Adv + V + suff; Adv + V imp. + suff		8; 2	–
Adv + N	Adv + N	4	2	+
Adv + N (V + er)	Adv + N + suff	15	6	+
	Adv + P I		1	–
	Num + V		1	–
	Num + V + suff		1	–
Num + N	Num + N	16	11	+
	Num + N + suff		8	–
A /Adv + P I		18		=
A + cj + A		4		=
Adv + Adv		6		=
A + A		12		=
N (V + er) + Adv		12		=
N + A		11		=
N + Adv		17		=
N + cj + N		7		=
N + G		214		=
N + N (V + er)		437		=
N + P II		2		=

Формула валентності АМКН-іменників англійської мови	Формула валентності АМКН-іменників української мови	К-сть АМКН англ.	К-сть АМКН укр.	Спільні +, відмінні: англ.=/ укр.–
N + prep + art + N		9		=
N + prep + N		14		=
P I + Adv		27		=
V + Adv		345		=
V + cj + V		6		=
V + N	V + N; V imp + N	220	3; 31	+
	V + N + suff		1	–
V + Pron + Adv		7		=
V + V	V imp. + V	9	1	+
	V + V + suff		1	–
(V + er) + (Adv + er)		4		=
Звуконаслідування		6		=
Інкорпоровані		40		=
Повторення основ		22		=
Телескопізми, аббревіатури, скорочення	Телескопізми, аббревіатури, скорочення	96	29	+
Всього моделей англ.: 36	Всього моделей укр.: 26	4166	634	+ 11 = англ.: 25 – укр.: 15

Аналізуючи продуктивність іменникової моделі АМКН в обох мовах, варто сказати, що для англійської мови релевантними у валентнісному плані є моделі $N = N + N$ (словники дають 1809 АМКН), $N = A + N$ (576 АМКН), $N = N + N (V + er)$ (437 прикладів АМКН), $N = V + Adv$ (345 прикладів АМКН), $N = V + N$ (220 АМКН), $N = N + G$ (214 АМКН), тим часом як для українського композитного іменникового словотворення моделі $N = N + N (V + er)$, $N = V + Adv$ загалом не властиві. Кількість українських АМКН, утворених за іншими моделями, значно менша, порівняно з англійськими, наприклад: укр. $N = N + N$ (лише 102 приклади, порівняно з 1809 англ.); $N = A + N$ (67 укр. АМКН, порівняно з 576 англ.) тощо. Проте модель $N = N + V$ більшою мірою характерна для українських АМКН (zareestrovano у словниках 126 прикладів), аніж для англійських (лише 9 одиниць). А модель укр. $N = N + V + suff$ загалом не характерна для утворення англійських іменникових АМКН.

Спільних іменникових моделей, за якими творяться з різним ступенем продуктивності англійські й українські АМКН, засвідчено 11 моделей, за якими утворено АМКН, властивих лише англійському композитному словоскладанню, зареєстровано на 10 більше, ніж українських: англ. 25 / укр. 15. Виявлено, що українські іменникові АМКН не демонструють тенденцію до моделювання звуконаслідування та інкорпорації.

Другу позицію за критерієм морфологічної продуктивності займають АМКН-прикметники.

Таблиця 7

Формула валентності АМКН-прикметників англійської мови	Формула валентності АМКН-прикметників української мови	К-сть АМКН англ.	К-сть АМКН укр.	Спільні +, відмінні: англ.=/ укр.-
	Pron + V + suff; Pron + V imp + suff		14; 1	–
	Pron + Pron		1	–
	Pron + N + suff		7	–
(N + y) + (N + y)		5		=
(V + y) + (V + y)		2		=
A (Adv) + inf		12		=
A (Adv) + P I	Adv + P I	90	57	+
A (Adv) + P II		259		=
A + Adv		16		=
A + N	A + N	273	288	+
A + N + ly	A + N + suff	10	224	+
Adv + A	Adv + A	12	23	+
Adv + Adv		7		=
Adv + N	Adv + N	11	2	+
	Adv + N + suff		22	–
Adv + V	Adv + V	2	3	+
	Adv + V + suff; Adv + V imp + suff		46; 2	–
N + A	N + A	253	49	+
N + Adv		15		=
N + cj + N		29		=
N + N	N + N	90	8	+
	N + N + suff		2	–
N + P I	N + P I	112	4	+
N + P II		212		=
N + Prep + art + N		11		=

Формула валентності АМКН-прикметників англійської мови	Формула валентності АМКН-прикметників української мови	К-сть АМКН англ.	К-сть АМКН укр.	Спільні +, відмінні: англ.= / укр.–
N + Prep + N		18		=
N + V		5		=
	N + V + suff; N + V imp + suff		60; 2	–
Num + N	Num + N	38	9	+
	Num + N + suff		18	–
	Num + V + suff		1	–
P II + Adv		78		=
Prep + (art) + N		8		=
Pron + A	Pron + A	22	15	+
Pron + Adv		2		=
Pron + P I	Pron + P I	28	8	+
Pron + P II		33		=
V + Adv		67		=
V + cj + V		10		=
V + N		31		=
	V + N + suff		1	–
V + V		6		=
A + A	A + A	61	29	+
A + cj + A		9		=
Звуконаслідування		2		=
Інкорпорація		74		=
Повторення основ		12		=
Телескопізми, аббревіатури, скорочення		13		=
	N + V + A		2	–
	Prep + Pron + N + suff		2	–
	A + V		2	–
	A + V + suff; A + V imp + suff		1; 1	–
Всього моделей англ.: 38	Всього моделей укр.: 27	1938	904	+ 13 = англ.: 25 – укр.: 14

Порівнюючи англійські й українські АМКН-прикметники за критерієм морфологічної продуктивності, відзначимо такі особливості: для англійської мови прикметникові АМКН у кількісному плані є значно менш численними

(4166 АМКН-іменників / 1938 АМКН-прикметників), проте за кількістю моделей майже такі ж продуктивні (zareєстровано 36 іменникових і 38 прикметникових моделей АМКН за валентністними можливостями). Натомість українські прикметникові АМКН переважають на внутрішньомовному рівні як за кількісним складом (за моделлю $A = A + N$ утворено найбільшу кількість АМКН – 288 прикладів – серед моделей як українських іменникових АМКН ($N = N + V - 126$ прикладів), так і прикметникових моделей), так і за кількістю моделей – 27, порівняно з іменниковими моделями – 26.

Словотвірні процеси звуконаслідування, інкорпорації, телескопії та скорочення, як і в іменниковому аксіологічному композитотворенні, для українського прикметникового композитного словоскладання не характерні. Також непродуктивною для українських прикметникових АМКН виступає англійська модель: $A = Adv + P II - 259$ прикладів. А модель $A = N + A$ є малопродуктивною для українських прикметникових АМКН (49 прикладів) і одна з найпродуктивніших для англійських АМКН (253 приклади).

Натомість для англійських АМКН не характерні моделі, наявні в українській мові: $A = Adv + V + suff$ (за якою утворено 46 укр. АМКН) та $A = N + V + suff$ (за якою утворено 60 укр. АМКН).

На рівні зіставлення спільних моделей, за якими утворено англійські й українські прикметникові АМКН, нами засвідчено більшу продуктивність – 13 спільних моделей, порівняно з іменниковими спільними моделями утворення англійських та українських АМКН – 11 моделей.

На третьому місці за критерієм морфологічної продуктивності – АМКН-прислівники.

Таблиця 8

Формула валентності АМКН-прислівників англійської мови	Формула валентності АМКН-прислівників української мови	К-сть АМКН англ.	К-сть АМКН укр.	Спільні +, відмінні: англ.=/укр.–
$A + Adv$		4		=
$A + N$		21		=
$Adv + Adv$	$Adv + Adv$	5	13	+

Формула валентності АМКН-прислівників англійської мови	Формула валентності АМКН-прислівників української мови	К-сть АМКН англ.	К-сть АМКН укр.	Спільні +, відмінні: англ.=/укр.-
Adv + N	Adv + N	2	2	+
Adv + Art + N		2		=
N + A	N + A	7	1	+
N + Adv		6		=
N + and + N		3		=
N + N	N + N	2	2	+
N + Prep + N		5		=
Num + N		6		=
Prep + Art + N		2		=
V + cj + V		1		=
Звуконаслідування		1		=
Інкорпорація		2		=
Повторення основ		2		=
	Prep + N + N		1	-
	V + Adv		1	-
	Pron + Adv		3	-
	Pron + Part		1	-
	N + V + Adv		3	-
	Prep + Num + A		2	-
	Cj + Adv		1	-
	Cj + Part		1	-
	Part + Adv		9	-
Всього моделей англ.: 16	Всього моделей укр.: 13	71	40	+ 4 = англ.: 12 - укр.: 9

Як свідчать показники цієї таблиці, англійська мова демонструє більш активну тенденцію до моделювання АМКН-прислівників: 12 моделей англійських, порівняно з 9 українськими. Найбільш продуктивною моделлю для англійських АМКН-прислівників виявилася: Adv = A + N (21 приклад АМКН), українські АМКН-прислівники за такою моделлю не утворюються. Варто звернути увагу на той факт, що, за даними нашого матеріалу, не засвідчено українських моделей, утворених шляхом звуконаслідування та інкорпорації. Щодо кількісної продуктивності АМКН-прислівників, то тут простежується така тенденція: найбільше укр. АМКН-прислівників утворено за моделлю Adv = Adv + Adv (13 номінацій).

Всього спільних моделей – 4, англійських – 12, українських – 9.

Четвертими за ступенем морфологічної продуктивності слідує АМКН-дієслова.

Таблиця 9

Формула валентності АМКН-дієслів англійської мови	Формула валентності АМКН- дієслів української мови	К-ть АМКН англ.	К-ть АМКН укр.	Спільні +, відмінні: англ.=/укр.-
A + N		94		=
A + V	A + V	5	2	+
Adv + V	Adv + V	19	5	+
N + cj + N		4		=
N + N		39		=
N + V	N + V	218	18	+
Num + Num		1		=
Pron + V	Pron + V	2	14	+
V + Adv		4		=
V + N		10		=
V + N + suff			1	-
V + V		8		=
Звуконаслідування		2		=
Повторення основ		6		=
Телескопізми, аббревіатури, скорочення		5		=
	A + N + suff		1	-
	Interj + Num + N +suff		2	-
Всього моделей англ.: 15	Всього моделей укр.: 6	417	43	+ 4 = англ.: 10 - укр.: 3

Хоча за кількістю прикладів в англійській мові АМКН-дієслова (417 слів) переважають над АМКН-прислівниками (69 слів), проте вони мають однакову кількість моделей: 15 моделей АМКН-прислівників / 15 моделей АМКН-дієслів. Натомість для української мови характерне значне зменшення моделей АМКН-дієслів, порівняно з моделями АМКН-прислівників: 13 моделей АМКН-прислівників / 6 моделей АМКН-дієслів.

Високу продуктивність у кількісному відношенні спостерігаємо в англійських АМКН-дієсловах, утворених за моделлю $V = N + V$

(218 прикладів), українських АМКН-дієслів за цією моделлю утворено лише 18, проте це – найвищий показник для дієслів української мови. Також продуктивною моделлю для англійських АМКН дієслів виявилася $V = A + N$ (94 приклади). Українські ж АМКН-дієслова за такою моделлю не утворюються. Не властиві для українських АМКН-дієслів і такі словотвірні процеси, як звуконаслідування, телескопія, скорочення.

АМКН-займенники не продуктивні як для англійського словотворення (zareєстровано лише 2 приклади за формулою $A + N$ *everything* і *something*), так і для українського, що підтверджено кількісними даними з усієї вибірки (5 прикладів): *Conj + Pron* – *абищо*; *Pron + Particle* – *хто-будь*; *Particle + Pron* – *хтозна-хто*, *хортзна-хто*; *хортзна-що*.

Треба сказати, що група АМКН-займенників не поповнюється новими словами, оскільки ця частина мови являє собою давно сформований і замкнений лексико-граматичний клас слів.

Таблиця 10

**Підсумкова таблиця морфологічної продуктивності
англійських та українських АМКН**

Морфологічні класи англійських АМКН	Морфологічні класи українських АМКН	Кількісні показники англ.АМКН	Кількісні показники укр.АМКН	% англ. / % укр.
Іменник	Іменник	4166	634	63.19 / 39.11
Прикметник	Прикметник	1938	904	29,4 / 55,76
Дієслово	Дієслово	417	43	6.33 / 2.65
Прислівник	Прислівник	71	40	1.08 / 2.47
Всього прикладів		6592	1621	100 / 100

Проведений зіставний аналіз за ступенем морфологічної продуктивності англійських і українських АМКН чітко демонструє тенденцію до інтенсивного іменникового композитного словотворення з аксіологічним компонентом семантики в англійській мові й до активного

прикметникового композитного словотворення – в українській. На думку мовознавців, це явище пояснюється тим, що в основі англосаксонської моделі етнічної особистості лежить протиставлення "матеріального" (*body*) "інтелектуальному" (*mind*), що відбиває зосередженість цієї особистості на мисленні (*thinking*) і знанні (*knowing*), "які перебувають поза сферою почуттів, Духу і підсвідомого" [29, с. 384; 231, с. 72-73; 240, с. 123-136]. Українська етнічна модель особистості ґрунтується на протиставленні *тіла* як матеріального компонента *душі* (*серцю*) як морально-емоційному ядру людини; сфера ірраціонального, неконтрольованого розумом тут виступає головною [47, с. 62-65]. Отже, приклади настанов, які характерні для американської культури, на відміну від інших, передусім це механічна, раціональна, логічна природа світу [248, с. 290-301], водночас для української мови характерна духовна, ірраціональна, загадкова природа світу. Оскільки мова виступає дзеркалом культури певного етносу, відображаючи світобачення, національний характер, темперамент, систему цінностей, тобто менталітет народу, то можна припустити, що більший ліризм, сентиментальність, образність, емоційність і абстрактність мислення українців демонструє характерологічну домінанту при утворенні прикметникових АМКН, водночас стабільність, стриманість, раціональне сприйняття дійсності англосаксонської нації зумовлюють номінативність іменникових АМКН в англійській мові. Можливо, етнопсихолінгвістичне пояснення превалювання дескриптивності над номінативністю треба також шукати в особливостях емоційно-чуттєвого характеру "української душі" [47, с. 59], у "кордоцентричності" (термін П. Юркевича) української психічної структури.

Висновки до розділу 2

Зіставлявані англійська й українська мови характеризуються тенденцією до творення складних аксіологічних найменувань-композитів

переважно способами складання двох слів (юкстапозиція в обох мовах) або основ (композиція в українській мові), що входять до складу вторинної основи – основи складного слова. Ці одиниці в процесі свого функціонування зазнають переосмислення семантики основного первинного значення, яке є нейтральним, або термінологічним, у бік набуття аксіологічного значення, яке виявляється через оцінний компонент у їхній семантичній структурі. Пройшовши процес лексикалізації та соціалізації крізь призму цінностей, властивих англійському й українському соціумам, ці новотвори стають аксіологічно маркованими композитними номінаціями.

Аксіологічно марковані композитні номінації з оцінним значенням у конкретних ситуаціях спілкування підлягають подальшим асоціативним переосмисленням, суть яких полягає в зміні позначень денотатів без зміни самих денотатів.

Окрім класичної моделі, властивої композитам із нейтральним або термінологічним значенням, для аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської й української мов характерними виявилися й інші словотвірні моделі їхнього творення з різним ступенем продуктивності. Засвідчено, що найпродуктивнішими словотвірними моделями аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській мові виступають іменникова модель N + N (1809 АМКН), прикметникова A + N (273 АМКН), дієслівна N + V (218 АМКН), прислівникова A + N (21 АМКН), водночас як в українській – іменникова N + V (126 АМКН), прикметникова A + N (288 АМКН), дієслівна N + V (18 АМКН), прислівникова ADV + ADV (13 АМКН).

Аксіологічно марковані композитні номінації, утворені за цими найбільш продуктивними моделями, в англійській і українській мовах уживаються на позначення: 1) відповідності / невідповідності *морально-етичним* нормам, принципам і стереотипам поведінки, прийнятим в англійському й українському соціумах, 2) *соціально-культурного* життя, суспільних взаємин, 3) *конфесійної належності*: відповідності /

невідповідності релігійним канонам, 4) *естетичних* форм прекрасного в світі, 5) *емотивних* переживань людини, 6) *емпіричного* сприйняття світу через колірні, світлові, зорові, дотикові органи чуття, 7) різних *інтелектуальних* здібностей людини, 8) її *фізичних якостей*: зовнішності, стану здоров'я, 9) *прагматичних*, зокрема практичних, утилітарних інтересів.

З урахуванням способу творення аксіологічно марковані композити класифіковано на: 1) морфологічні, 2) запозичення, 3) фонетичні.

Для визначення ступеня морфологічної продуктивності аксіологічно маркованих композитних номінацій, утворених за моделями, що існують у мовних системах англійської й української мов, а також за участі морфем, наявних у кожній із них, було застосовано валентністний аналіз.

Результати внутрішнього валентнісного аналізу засвідчили, що в сучасних англійській і українській мовах найпоширенішими є лексико-семантичні моделі зі спільним першим компонентом, зокрема модель **self + n**. Продуктивність лексико-семантичної моделі, що визначається першим компонентом і належить до відкритого словотвірного поля, зумовлена активним зв'язком між використаним структурним типом і певною семантичною категорією.

Найбільш продуктивними виявилися АМКН-іменники, які утворилися внаслідок валентності компонентів різних частин мови як повнозначних, так і службових. Другу позицію за критерієм морфологічної продуктивності займають АМКН-прикметники. На третьому місці за критерієм морфологічної продуктивності знаходяться АМКН-прислівники. Четвертими за ступенем морфологічної продуктивності слідує АМКН-дієслова.

Проведений зіставний аналіз за ступенем морфологічної продуктивності англійських і українських АМКН чітко демонструє тенденцію до активності іменникового композитного словотворення з аксіологічним компонентом семантики в англійській мові і до активного прикметникового композитного словотворення – в українській. Оскільки мова, відображаючи менталітет народу, є дзеркалом культури певного

етносу, то можна припустити, що більший ліризм, сентиментальність, образність, емоційність і абстрактність мислення українців демонструє характерологічну домінанту при утворенні прикметникових АМКН, водночас як стабільність, стриманість, раціональне сприйняття дійсності англійців зумовлюють номінативність іменникових АМКН в англійській мові. На нашу думку, етнопсихолінгвістичне пояснення превалювання дескриптивності над номінантністю можна пояснити особливостями емоційно-чуттєвого характеру "української душі", "кордоцентричністю" української психічної структури.

Новою тенденцією для української мови є активізація англо-американських композитних запозичень із аксіологічним компонентом семантики. Наслідком аксіологічно маркованих композитних запозичень є не тільки поповнення словникового складу обох зіставляваних мов, а й зміна стилістичного маркування таких одиниць, їхньої внутрішньої структури, розвиток омонімічних відношень.

У словотвірних моделях англійських фонетичних композитів наявна унікальна конфігурація з окремих звуків. Такі слова називаються "штучними", або "винайденими", і властиві вони лише англійській мові. До другого типу аксіологічно маркованих композитних номінацій належать запозичення як з національно-територіальних варіантів англійської, так і з інших мов, які відрізняються фонетичною дистрибуцією, не характерною для англійської мови, а також нетиповим морфологічним членуванням і відсутністю мотивації.

Дослідження структурно-семантичних моделей аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської й української мов дозволяє по-новому осмислити їх словотвірну таксономію та характер продуктивності в кожній із зіставляваних мов.

Як засвідчує зіставно-типологічний аналіз характеру мотиваційних відношень компонентів АМКН, англійські та українські одиниці демонструють різні тенденції до аксіологічного композитотворення:

іменникову – в англійській мові та прикметникову – в українській. Спільну продуктивність простежуємо при морфологічній і лексичній мотиваціях, характерних для обох мов, відмінну – при фонетичній, яка притаманна лише англійській мові.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АКСІОЛОГІЧНИХ СМИСЛІВ У СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ КОМПОЗИТНИХ НОМІНАЦІЙ АНГЛІЙСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

3.1. Критерії визначення оцінного значення аксіологічно маркованих композитних номінацій

При аналізі АМКН необхідно уточнити визначення ключового поняття "цінностей", оскільки "в аксіологічних концепціях і в логіці оцінок концепт цінності, добра є первинним..." [17, с. 9]. У широкому розумінні "під цінністю, або добром, прийнято вважати все, що є об'єктом бажання, потреби, прагнення, інтересу й т. ін." [83, с. 25]. Іншими словами, цінність сприймається як щось позитивне й водночас нормативне або еталонне [див. про це докладніше: 11, с. 74]. Ширшу характеристику цінностей знаходимо у "Філософському словнику", де останні витлумачено як "специфічне соціальне визначення об'єктів навколишнього світу, яке розкриває їхні позитивні або негативні значення для людини й суспільства (благо, добро й зло, прекрасне й потворне...тощо)" [288, с. 534]. Стосовно людини цінності слугують об'єктами її інтересів, а для свідомості – виконують функцію повсякденних орієнтирів у предметній і соціальній дійсності. Поряд із предметними цінностями в ролі останніх виступають також деякі явища суспільної свідомості, що виражають інтереси суб'єкта в ідеальній формі (поняття добра / зла, ідеали, моральні нормативи та принципи). Ці форми свідомості не просто описують якісь дійсні або уявлювані явища реальності, а виносять їм оцінку, схвалюють або засуджують їх, вимагають їхнього здійснення або усунення, тобто є нормативними за своїм характером. Тому цінність орієнтована на еталон, а оцінка становить результат порівняння з еталоном.

Виходячи з наведених вище аргументів, АМКН передусім варто

розглядати з позицій філософської категорії оцінки, під якою у "Сучасному філософському словнику" розуміють аксіологічне, або ціннісне ставлення людини до "нормативно представленого різноманіття предметних утілень людської життєдіяльності й можливостей їх пізнавального й практичного освоєння" [277, с. 631].

Проте в дисертаційній праці, слідом за Т. В. Гончаровою, яка при визначенні ціннісних векторів семантики номінативних одиниць, окрім філософського розуміння цінностей, що дає змогу людині розрізнявати вічні категорії добра / зла, пропонує орієнтуватися ще й на такі критерії, як етично-соціальне сприйняття цінностей, яке пов'язується з нормами моралі, прийнятими в кожному суспільстві, та релігійний смисл цінностей, сформований на суспільній позиції усвідомлення чеснот, задекларованих у Десятьох заповідях Біблії [51, с. 86], вважаємо за доцільне аналізувати АМКН і як оцінні знаки соціального і релігійного дискурсів.

Уперше проблеми семантики, синтаксису й прагматики оцінних слів, їх функцій у різних типах дискурсів системно почали вивчати англійські логіки та філософи Кембриджської й Оксфордської шкіл.

Оцінне значення, як відзначає Н. Д. Арутюнова, протистоїть дескриптивній семантиці, яка фіксує сприймані людиною ознаки об'єктивного світу [16, с. 179]. Оскільки "цінності так чи інакше йдуть від людини, вони не належать зовнішньому світові, принаймні, світу річок, дерев і сирих фактів. В іншому разі вони перестали б бути цінностями й склали б частину об'єктивного світу" [258, р. 175]. Тому оцінні значення характеризують відношення між дійсним світом і його ідеалізованою моделлю, вони є реляційними (термін Н. Д. Арутюнової).

Ідеалізована картина світу охоплює не всі його компоненти й параметри, адже загалом, на думку О. Г. Почепцова, "... представлення світу здійснюється шляхом відображення тих його складників, які уявляються мовцеві найважливішими, найбільш релевантними..." [161, с. 111]. Оцінюється те, що треба (фізично й духовно) людині й людству. Таким

чином, створюється ошляхетнена, нормативна модель макро- й мікросвіту, усвідомлювана як мета буття людини та її діяльності. Б. Спіноза зазначав: "Жодна річ не може бути ані гарною, ані поганою, якщо вона не має з нами чогось спільного" [179, с. 544].

АМКН не мають окресленого референта. Уявний референт тут – позитивна / негативна якість, мінлива й залежна як від мовця, так і від класу об'єктів дійсності, у яких вона може бути виділена, але якість, гранично абстрагована від самих об'єктів. При цьому властивості предметів можуть не мати між собою нічого спільного, а їхня оцінна кваліфікація може збігатися. Дж. Мур називав такі якості позаприродними (*nonnatural*), такими, що не є частиною предмета [134, с. 203].

АМКН – узагальнювальні слова, назви онтологічних класів об'єктів і суб'єктів, у яких представлене колективне, соціально закріплене ставлення до них людини. Крім того, АМКН – частина ідеалізованої моделі світу, яка створюється самою людиною (соціальною групою, суспільством, нацією), і тому можливе їх варіювання. Як усякий конструкт, така модель світу складається з блоків, якими є норми, водночас мінливі й стійкі.

Оскільки ідеалізована модель світу не така стабільна, достовірна й відчутна, як сам світ реальності, оцінні судження не лише беруть участь у її створенні – вони сприяють також її пізнанню. У цьому пізнанні, як і в пізнанні дійсності, значну роль відіграє інтуїція: через відчуття добра людина впізнає ідеальне в реальному. "Поняття цінності виконує координуючу (між людиною й світом об'єктів), стимулюючу (яка спрямовує діяльність), дидактичну й регулятивну (прескриптивну) функції в механізмах життя" [16, с. 183]. Це означає, що АМКН є також назвами гносеологічних класів об'єктів і суб'єктів, у яких представлене пізнавальне ставлення до них людини.

Таким чином, оцінне значення досліджуваних АМКН:

– характеризує відношення між дійсним світом і його ідеалізованою моделлю, створеною людиною (соціальною групою), а також містить

суспільно закріплене ставлення людей до об'єктів дійсності;

– об'єднує дієслова з позитивним / негативним ставленням людини до власних і чужих дій, почуттів, станів;

– наявне у прикметників, які мають своїм референтом позитивну / негативну якість, що надається об'єктам і суб'єктам людиною (соціальною групою) або ж людина є носієм таких якостей;

– визначається щодо відповідності їх морально-етичним концептам (ДОБРО / ЗЛО, ПРАВДА / НЕПРАВДА) та культурно-суспільним категоріям життя / смерті, війни / миру.

3.2. Функціонально-стильовий компонент оцінного значення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов

Аксіологічна оцінка може мати різний характер (ідеологічний, світоглядний, моральний, психологічний тощо), який відбивається в структурі АМКН (пор.: *self-castigation, true-to-life, can-do, thick-skull, eggmass, mush-mouth, hairdown, самокартання, правдолюб, працелюб, варивода, малоговоркий, вертипорох, верховодити*) та ін.

Будучи компонентом лексичного значення, оцінне значення комбінується із предметно-логічним, якісно-логічним та акціонально-логічним змістом АМКН, як правило, в їх кореневих частинах, що в утвореній номінації належить їй загалом. У свою чергу, в оцінному значенні виділяють функціонально-стильовий і експресивно-стилістичний компоненти. Чітке розмежування між ними провести не завжди можливо через їхню складну взаємодію.

Функціонально-стильовий компонент співвідносять зі сферою й умовами спілкування, у яких переважно вживається АМКН. Сфера функціонування накладає свій відбиток на лексичне значення слова; останнє виявляється або в сигніфікативному (поняттєвому) компонентові значення,

або в експресивній (образній) семі. Звичайно, у кожній суспільній сфері діяльності поступово утворюються "свої" номінативні засоби, які, маючи тотожний предметно-логічний, якісно-логічний та акціонально-логічний компонент значення, різняться аксіологічним стильовим компонентом. Напр.: *proydisvit* (розм.), *срібноголосий* (поет.), *благочестя* (книжн., заст.); *airhead* (slang), *civil-spoken* (розм.), *haircurling* (розм.).

Основними різновидами аксіологічних стильових компонентів АМКН виявлено: 1) книжні; 2) розмовні.

1. **Книжні**, позначені в тлумачних словниках у такий спосіб: *спец.*, *тех.*, *мед.*, *юр.* та *ін.*, а також *книжн.*, *піднес.*, *арх.*, *поет.*, *міф.*, *фольк.* тощо, наприклад:

а) безпосередньо **книжні** АМКН: *at-oneness* *книжн.* "єдиність, спільність, гармонія"; *blood-wite* *книжн.* "1) покарання за вбивство; 2) викуп, пеня, вергельд"; *foetan* *книжн.* "ворог (на війні)"; *женоненависник* *книжн.* "чоловік, який не любить жінок, уникає їх" [282 (II), с. 519]; *інакодумець* *книжн.* "той, хто дотримується не таких поглядів, як решта" [282 (IV), с. 23];

б) АМКН **терміни**: *chicken-breast* *мед.* "курячі груди"; *hard-to-treat* "1. *тех.* те, що важко піддається обробці; 2. *мед.* той, що важко піддається лікуванню, резистентний"; *лжеприсяга* *юр.* "брехливе або фальшиве, неправдиве свідчення суду або слідству під присягою" [282 (IV), с. 482]; *зносостійкий* *тех.* "який не піддається швидкому зношуванню" [282 (III), с. 671];

в) **церковно-релігійні** АМКН: *child-rites* *pl* *церк.* "обряд хрещення (*дітей*)"; *Easter-day* *церк.* "перший день Великодня"; *All-hallows* *pl* "1) *церк.* день поминання померлих; 2) *збірн.* святі"; *Благовіщення* *церк.* "сповіщення Діві Марії архангелом Гавриїлом про народження Сина Божого Ісуса Христа 7 квітня; одне з великих християнських свят" [272, с. 86]; *ідолівірець* *рел.* "той, хто вірить в ідолів; поганин, язичник" [282 (IV), с. 13];

г) АМКН **професіоналізми**: *scene-stealer* *театр. проф.* "актор, який намагається привернути до себе увагу публіки, зашкоджуючи іншому

акторові; "тягнути на себе"; *do-nothingism* *полім.* "1. пасивність (у прийнятті заходів, законів); 2. саботаж, обструкціонізм"; *харчблок* *пол.* "передвиборчий політичний блок "ЗаЄдУ" ("За єдину Україну") у 2002 р." [283, с. 351];

г) **поетичні** АМКН: *sky-born poet.* "божественного чи небесного походження; неземний"; *high-stomached poet.* "1. мужній, хоробрий 2. гордий, пихатий"; *живодайний poet.* "який дає силу, енергію, який потрібний, необхідний для життя; животворний" [282 (II), с. 526]; *ясночоллий poet.* "який має світле, ясне чоло" [282 (IX), с. 658];

д) **піднесені** АМКН: *ever-being піднес.* "вічний, передвічний, безсмертний"; *everlasting* "1. *піднес.* вічний, безсмертний; 2. *емоц.-підсил.* вічний, постійний; набридлий; 3. довговічний, міцний; витривалий; 4. *бот.* багаторічний, самовідновлюваний"; *вінценосець заст., уроч.* "монарх, цар" [282 (I), с. 678]; *миротворець уроч.* "той, хто сприяє встановленню миру, усуває ворожнечу, сварки" [272, с. 668].

е) АМКН **міфологеми й міфоніми**: *tree-nymph міф.* "лісова німфа, дріада"; *nature-gods pl міф.* "боги, які уособлюють сили природи"; українська мова має у своєму арсеналі етноміфологеми: *Даждьбог, Стрибог, Світовид*;

є) **фольклорні**: *fairy-money фольк.* "чаклунські гроші (що перетворюються на порох)"; *hobgoblin фольк.* "1. домовик; бісеня; 2. страховище; опудало"; *змієборець фольк.* "герой казок, який перемагає чудовисько в образі змія" [282 (III), с. 620]; *кіт-воркіт фольк.* "ласкава назва kota, воркітливий кіт" [282 (IV), с. 171].

Уведення фольклорного мотиву в умовах соціально-прагматичного спілкування передбачає проєкцію на реальність, а оскільки відомо, що у фольклорі здебільшого вказані чіткі орієнтири, що є добро, а що – зло, то казки, міфи та біблійні сюжети ідентифікують нас з правильним набором цінностей [160, с. 209], а співвіднесеність казкової ситуації та моралі з життєвою ситуацією свідчить про спадковість культурних цінностей, які ми передаємо з покоління в покоління [208, с. 43].

У досліджуваному матеріалі на основі компонентного аналізу аксіологічних стильових компонентів зареєстровано також історично співвіднесені АМКН, з-поміж яких виявлено: **застарілі** слова: *mad-brain* *заст.* "навіжений"; *mainprize* *заст.* "1. порука; 2. юр. звільнення обвинуваченого з-під варти під поруку"; *гнилоїд*, *гнилоїда* *заст.* "скнара, скупа людина" [272, с. 247]; *казнокрад* *заст.* "службовець, що обкрадає казну (у 1 знач.), привласнює державні кошти" [282 (IV), с. 72].

Побутує думка про те, що слова застарілої лексики – показники ввічливого звертання в розмові і виступають маркерами урочистого поетичного стилю та емоційного навантаження мовленнєвої ситуації [див.: 235, р. 71] або створення іронії.

Застарілу лексику досліджуваного матеріалу можна поділити на:

а) **архаїзми**: *scattergood* *арх.* "марнотрат"; *soothfast* *арх.* "1. правдивий, щирий; 2. істинний, справжній; 3. вірний, відданий";

б) **історизми**: *footpad*¹ *іст.* "розбійник (піший)"; *head-penny* *іст.* "1. подушний податок; 2. особисте пожертвування чи внесок у фонд церкви"; *іконоборець* *іст.* "прихильник іконоборства; ворог шанування ікон" [282 (IV), с. 16]; *вільновідпущений* *іст.* "відпущений на волю кріпак, раб; розкріпачений" [272, с. 188].

Була виокремлена також група, що, на нашу думку, з часом може перейти у певну історично співвіднесену. Це – **рідко вживані** слова: *plain-hearted* *рідко* "безхитрісний, простосердечний"; *spend-all* *рідко* "марнотрат, розтринькувач"; *дерилюд* *рідко* "той, хто наполегливо вимагає або домагається чого-небудь примусом, погрозами, насильством" [282 (II), с. 252]; *криводушити* *рідко* "бути нещирим; лицемірити" [282 (IV), с. 341].

2. **Розмовні**, що мають позначки: *розм.*, *просторіч.*, *вulg.*, *сленг* тощо. АМКН із розмовними стильовими семами переважно вживаються в повсякденній сфері й протиставляються одиницям із книжними семами, вирізняючись як: а) нейтральнорозмовні та б) зниженорозмовні:

а) нейтральнорозмовні АМКН, до яких належать **літературно-**

розмовні: *lack-brain* розм. "дурень, недоумкуватий, безмозкий"; *bitter-ender* розм. "1. стійка, принципова людина; 2. уперта людина; твердолобий"; *білоручка* розм. "той, хто цурається фізичної, чорної роботи; нероба. // Не при звичасна до фізичної праці людина; пестун, пестунка" [282 (I), с. 184]; *горлодер* розм. "той, хто дуже кричить; крикун" [282 (II), с. 133];

б) зниженорозмовні АМКН: *boco-smasher* зниженорозм. "забіяка, громило, хуліган"; *bullyrag* зниженорозм. "1. дуже сварити, шпетити (когось); 2. залякувати; 3. дражнити"; *самжене* жрм.; *жарт.-ірон.* "самогон" [283, с. 293], серед яких окремо виділяємо **зневажливі:** *quill-driver* *зневажл.* "1) чинуша, чорнильна душа; 2) писака, борзописець; 3) писар, писака"; *backstairs (backstair)* *зневажл.* "заштунковий, таємний; темний"; *кровожер* *зневажл.* "жорстока, люта, жадібна до вбивств людина; кровопивець, тиран" [282 (IV), с. 361]; *лизоблюд* *зневажл.* "той, хто догоджає кому-небудь; підлабузнюється до когось заради власної вигоди; підлабузник" [282 (IV), с. 484].

Основна сфера вживання стилістично знижених лексем, які є виразниками зневажливого ставлення, – ненормативне експресивне усне мовлення [196, с. 64]:

– **жаргонізми:** *fence-shop* *жарг. злодій* "крамниця, яка торгує краденим"; *knock-over* *жарг. злодій* "озброєне пограбування; пограбування (банку і т. п.)"; *шмаровоз* *крим.* "сутенер" [283, с. 378]; *блатхата* *крим.* "конспіративна квартира, місце зустрічі та проживання злочинців" [283, с. 59]; *товстолобик* *крим.* "член злочинного угруповання, характерними рисами зовнішності якого є кругла стрижена голова, накачаний торс, мішкуватий одяг" [283, с. 321];

– **сленгізми:** *ginhead* *амер. сл.* "алкоголік, алкаш"; *right-on* *сл.* "1. правильний, відмінний; надійний; те, що треба; 2. сучасний; на рівні; в дусі часу"; *вірусотисака* *сл.* "комп'ютерник, який створює комп'ютерні віруси" [281, с. 43]; *клоподав* *сл.* "налагоджувальна програма" [281, с. 64].

Серед сленгізмів, на нашу думку, доцільно буде виділити окрему групу

молодіжного сленгу, як-от: *bump-supper студ.* розм. "банкет, святкування на честь перемоги на перегонах у човнах (в Оксфорді та Кембриджі)"; *wiped-out студ.* розм. "1. відсталий; зашкарублий, обмежений; 2. п'яний"; *мухомор мол.* "1. жарт. Людина, що п'є тільки вино. 2. ірон.-зневажл. Хлопець, чоловік. 3. Міліціонер" [283, с. 226]; *синьолобий мол.* "алкоголік, п'яниця" [283, с. 298]; *парнокопитний мол., жарт.* "ветеринарний технікум" [283, с. 248]; *подлягідне мол., жарт.-ірон.* "плодоягідне вино" [283, с. 264]; *жмурбригада мол.* "оркестр, що грає на похороні" [283, с. 138];

– **діалектні:** *pet-day діал.* "погожий день, винятковий для цієї пори року; # день як на замовлення"; *nash-gab, nash-gob діал.* "1. зухвалість, брутальна мова; 2. 1) нахаба; 2) пліткар"; *дурнолобець діал.* "дурень"; *великонадійний діал.* "який подає великі надії на що-небудь";

– **евфемізми:** *call-girl евф.* "повія"; *room-fellow = room-mate амер.* "1) співмешканець, сусід по квартирі; 2) евф. коханець"; *s-o-b (скор. від son of a bitch) евф.* сучий син.

Протягом останніх десятиліть англійська мова, на відміну від української, пережила евфемістичний бум, спричинений утвердженням так званої політично-коректної мови. Це привело до відповідної кодифікації узусу, внаслідок якого англійська мова поповнилася численними евфемістичними заміниками назв певних етнічних, расових, демографічних та соціальних груп [58, с. 43]. Цей процес загалом не є актуальним для української мови, проте можна говорити про наявність окремих схожих тенденцій: *Afro-American* (замість *Negro*) / *афро-американець* (замість *чорношкірий*), *lower-income* (замість *poor*) / *малозабезпечений* (замість *бідний*);

– **згрубілі** АМКН: *greedy-guts груб.* "обжера, ненажера"; *nose-rag груб.* "носова хустинка"; *дармоїд зневажл.* "той, хто живе за чужий кошт, чужою працею; нероба. // Уживається як лайливе слово" [282 (II), с. 212]; *людомор книжн.* "той, хто морить, знищує в муках людей. // Уживається як лайливе слово" [282 (IV), с. 569]; *котолуп розм.* "1. Той, хто ловить котів.

2. *лайл*. Негідник, шибеник" [282 (IV), с. 311];

– **іронічні**: *carriage-companу ірон*. "вибране товариство"; *powder-puff ірон*. "1) дамський; розрахований на жінок; 2) м'який; слабкий; кволий"; *великорозумний ірон*. "який претендує бути розумнішим, ніж є насправді" [282 I, с. 320]; *буквоїд ірон*. "формаліст, педант, який надає великого значення дрібницям і за дрібницями не бачить суті" [282 (I), с. 252];

– **фамільярні** (така стилістична позначка характерна лише для арсеналу української мови): *дурноверхий фам*. "Розумово обмежений, тупий; нерозумний; прот. розумний" [282 (II), с. 441]; *загнибіда фам*. "Надміру скупа, жадібна людина" [282 (III), с. 81].

Зібраний нами фактичний матеріал засвідчує, що стилістично підвищене співвідноситься з духовною сферою, а стилістично знижене – з мовним "комунікантом", який виступає і адресатом, і об'єктом різноманітної мовної експресії. Таким чином, як слушно зауважує О. Л. Бессонова, стилістична диференціація дає вертикальну ціннісну орієнтацію світу, що описується мовою [24, с. 15]. Яскравість, соковитість і дотепність прикладів жаргонної лексики української мови дає нам змогу погодитися з думкою Л. Ставицької щодо функціонально-стилістичного параметра жаргонної лексики, який "пов'язаний із потужною сміховою першоосновою, що є складником культури як такої та національної сміхової культури зокрема. Під цим кутом зору ідея сміхового потенціалу жаргонного лексикону легко може бути екстрапольована на екзистенцію української мови" [283, с. 11].

Ті й інші можуть співвідноситися, хоча й не завжди регулярно, зі словами, які мають один і той самий предметно-логічний, якісно-логічний або акціонально-логічний компонент, проте позбавлені стильового й стилістичного компонентів. Відсутність цих компонентів переміщає слово в стилістичну нейтральність і перетворює його на міжстильове або таке, яке ми розглядаємо в групі АМКН з полісемантикою. Стильові семи містять інформацію про сферу, умови мовлення, в яких слово, його предметно-логічний, якісно-логічний або акціонально-логічний компонент значення

передається й сприймається оптимально, тобто сприяє точності й звичності вираження.

Треба зазначити, що у процесі роботи над матеріалом виникала проблема визначення стилістичних маркувань, оскільки одна і та ж лексема набувала в різних словниках диферентних характеристик. Цьому відкритому питанню сучасної лінгвістики присвятили роботи Т. Шиппан [259], О. Н. Ємельянова [62, с. 24], Л. В. Бойко [див.: 61, с. 24, 28] та ін. Як зазначає Т. Шиппан, існує проблема відсутності єдиного змісту, який вкладається лінгвістами в поняття "стилістичне маркування", оскільки маємо, з одного боку, соціолінгвістичні ознаки "діалектне", "історичне", а з іншого – такі емотивні характеристики слова, як "грубе", "іронічне" тощо [259, с. 58-66]. З огляду на це, ми підтримуємо думку Л. В. Бойко про "необхідність розробки стилістичної концепції з наданням усіх її лексикографічних імплікацій" [цит. за: 61, с. 24], а також створити на базі такої теорії проект першого у вітчизняній лексикографії словника стилістичних реєстрів.

3.3. Експресивно-стилістичний компонент оцінного значення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов

У дисертаційному дослідженні оцінне значення пов'язуємо з оцінкою людиною певного поняття, із вираженням експресивного й емоційного в семантичній структурі АМКН, зі стилістичними засобами мовлення. Наявні мовні явища є компонентами АМКН, які обов'язково викликають певну реакцію адресата. А тому оцінне значення АМКН (поряд із денотативно-сигніфікативним) – один із компонентів їхнього лексичного значення. Зміст АМКН, про що йшлося вище, визначається, з одного боку, суспільними нормами оцінки, а з іншого, – індивідуальною (суб'єктивною) нормою оцінки.

Власне оцінне значення АМКН зумовлене наявністю, окрім стильових

сем, ще й стилістичних, і передовсім *емоційних* та *експресивних*.

Це дозволяє говорити про стилістичну диференціацію АМКН і виділити серед них одиниці з *меліоративною* й *пейоративною* семантикою. Пейоративні АМКН слугують для вираження антипатії, зневажливого, відверто ворожого, несхвального ставлення мовця до об'єкта висловлення й / або адресата мовлення. У свою чергу, меліоративні АМКН виражають симпатію, любов, поважність, ніжність, люб'язність тощо.

У нормативних словниках ці номінації супроводжуються додатковими позначками, які вказують на негативну або позитивну оцінність, властиву певним лексемам: "ірон.", "зневажл." тощо. Основна функція слів із подібними позначками полягає здебільшого не в номінації, не у відбитті в їхній семантиці тих або інших ознак предметів, якостей, дій та станів, а у вираженні ставлення мовця до предмета мовлення, в оцінці реального світу.

Вивчення меліоративів і пейоративів, як зазначає Ф. С. Бацевич [20, с. 332], ще не дістало належної уваги в мовознавстві, як і питання про тлумачення термінів "пейоративний" і "меліоративний". Так, О. С. Ахманова визначає термін "пейоративний" як такий, що має негативну експресивно-емоційно-оцінну конотацію або надає слову негативної конотації, тобто несхвальної конотації, створеної певним сполученням слів, або несхвального значення, притаманного слову, незалежно від контексту його вживання [268, с. 315].

Розглядаючи пейоративну лексику крізь призму всіх функціональних стилів мовлення, Н. Б. Савінкіна визначає пейоративність як комунікативно-прагматичну ознаку слова, здатну передавати негативно-оцінний зміст функціонально-стилістично обмеженого денотата [168, с. 48-62]. Дослідниця вважає, що пейоративність оцінки є ціннісною ознакою розмовного стилю мовлення і вживання її посилене, порівняно з оцінною лексикою нейтрального стилю [там само].

Таким чином, під пейоративністю слід розуміти прагматичний процес заміни одного мовного знака іншим, який відрізняється від попереднього

яскравіше вираженими негативними (зневажливими) відтінками.

Вивчаючи динаміку аргументативно-пейоративного словотвору іменника в українській мові, В. Ф. Христенюк умовно поділила ці деривати на дві групи: збільшено-згрубілі й пейоративні лексеми [207, с. 6]. З цього випливає, що в пейоративно конотованих лексемах семантика основ доповнюється різноманітними відтінками дериваційних компонентів – від іронічно-фамільярної прихильності аж до осудливо-зневажливого ставлення.

Підтримуючи попередні думки, І. І. Креміх стверджує, що "кожна пейоративна лексема може і повинна вступати в синонімічні зв'язки з нейтральною, нормативною і меліоративною лексемами" [109, с. 31].

Меліоративний у тому ж словнику О. С. Ахманової тлумачиться як "піднесений, із позитивним експресивно-емоційно-оцінним співзначенням (забарвленням), або ж такий, що надає слову такого значення" [268, с. 226]. О. С. Ахманова виділяє: 1) пейоративні / меліоративні значення; 2) пейоративні / меліоративні слова; 3) пейоративні / меліоративні суфікси. При цьому механізм меліорації / пейорації містить у собі кілька різних параметрів: стилістичний, аксіологічний (загальнооцінний) і персонологічний (суб'єктивно-оцінний). Якщо слова виражають один денотат, але при цьому одне слово перебуває на оцінній шкалі нижче ніж нейтральне, а друге – вище, то ми маємо нейтральне слово (з погляду усталеного колективно-суспільного досвіду), наприклад:

– **пейоративні АМКН:** *belly-worship* *жарт.* "обжерливість, ненажерливість; черевоугодництво"; *pumpkin-head* *амер. сл.* "дурень"; *пустоцвіт* "цвіт, який не дає плодів. // *перен.* Людина, яка не приносить користі суспільству, не виправдовує покладених на неї надій" [282 (VIII), с. 402]; *легкодух* "1. Позбавлена сили волі, нерішуча, безсила людина. // Легковажна, несерйозна людина. 2. Боязка людина" [282 (IV), с. 465];

– **меліоративні АМКН:** *sweet-and-twenty* "молода і гарна"; *heart-blood* = *heart's-blood* "1. життєва енергія; життя; 2. заповітні почуття; 3. найдорожче"; *доброчесний* "який живе чесно, дотримується всіх правил

моралі. // Який є проявом чесності, моралі" [282 (II), с. 326]; *щиросердечний* "сповнений щирості, відвертості, сердечності; чистосердечний, простосердечний" [282 (XI), с. 587];

– **нейтральні** (які не мають яскраво вираженого аксіологічного забарвлення композита): *flesh-pressing* "численні рукостискання, особливо під час виборчих та інших кампаній"; *vacationland* *часто жарт.* "місце з можливостями для відпочинку і розваг"; *великозерний* "який має великі зерна"; *високоамперний* "про електричний струм, сила якого є великою" [272, с. 152]; *загальноприйнятий* "який застосовується усіма, прийнятий всіма" [282 (III), с. 69].

Серед АМКН вирізняємо і **полісемантичні одиниці**, коли в семантичній структурі композита відбуваються зміни від термінологічного або нейтрального значення до негативного чи позитивного: *jelly-fish* "1. зоол. медуза; 2. амер. розм. безхарактерна, м'якотіла людина" [267 (II), с. 276]; *гречкосій* розм. "1. Той, хто сіє гречку. 2. *заст., зневажл.* Людина, що займається хліборобством; хлібороб, землероб" [282 (II), с. 165]; *двожилний* "1. Який складається з двох жил або має вигляд двох спарених жил. 2. *розм.* Витривалий, сильний, міцний" [282 (II), с. 221].

Багато композитів мають яскраво виражений стилістичний характер, що підтверджено відповідною позначкою в словнику. Стилiстичні семи вказують на ставлення мовця й слухача до предмета мовлення й виражають це ставлення. Стилiстичні семи, як правило, поєднуються й перетинаються з інформацією стилєвих сем.

Особливо яскраво таке перетинання сем спостерігається при аналізі переносних значень слів: *вузьколобий* – "1. У якого вузький лоб. 2. *зневажл.* Який не може піднятися вище своїх особистих інтересів; обмежений" [282 (I), с. 785]; *голопузий* – "*розм.* 1. З голим, непокритим животом (переваж. про малят). 2. *перен., зневажл.* Те саме, що збіднілий" [282 (II), с. 115]; *лицедій* – "1. *заст.* Актор // *перен., зневажл.* Посередній або поганий актор. 2. *перен.* Людина, яка вмiє маскувати свої думки, вчинки і т. ін." [282 (IV),

с. 500]; *перекотиполе* – "трав'яниста або напівчагарникова степова чи пустельна рослина, яка після досягання плодів обламується біля основи і перекочується на далекі відстані, розносячи своє насіння; курай. // *перен.* Той, хто постійно переходить, переїздить з місця на місце або не має визначеного місця у житті" [282 (VI), с. 203]; *firework* – "1. здебільшого *pl* феєрверк; 2. *pl* блиск розуму; феєрверк дотепних зауважень"; *gutter-bird* – *рідк.* "1. горобець; 2. людина із сумнівною репутацією". Переносні, метафоричні й метонімічні значення ускладнюються суб'єктивною оцінністю та емоційно-експресивним навантаженням. Це залежить від контексту, в якому стилістично нейтральні слова внаслідок перейменування набувають оцінного значення: при цьому спостерігаємо "аплікацію" стильової, стилістичної й оцінної сем.

У групах АМКН виділяють слова, у яких предметно-логічна, якісно-логічна або акціонально-логічна частина обов'язково поєднана з емоційною семою. Емоційні семи аксіологічного значення виступають у взаємодії з оцінними, стильовими й експресивними семами. Порівн.: *серцеїд, самодур, бабодур, тяжкороб, товстосум, важкодум, головоріз, довгоязикий, дубоголовий, синьолобий* тощо. Емоційна сема виділяється в слові лише в процесі його функціонування. Д. М. Шмельов, цитуючи висловлювання В. В. Виноградова про те, що "...слово виступає одночасно і знаком думки мовця, і ознакою всіх інших психічних переживань, що входять у завдання і намір повідомлення", приходять до висновку, що "... не тільки теоретично, а й практично кожне слово за певних обставин може стати носієм емоційного заряду" [218, с. 245].

Варто зазначити, що одна й та ж лексема неоднаково реалізується в однотипних ситуаціях представниками різних верств носіїв мови. Через уживання слова в неадекватній для його значення ситуації (контексті) носієм іншої соціо професійної групи, воно набуває нового відтінку в семантиці й з часом стає його окремим ЛСВ: *earwig* – "1. *ент.* щипавка; 2. шептун, пліткар, наклепник"; *доброякісний* – "1. Доброї якості, який своєю якістю цілком

задовольняє вимоги. 2. *мед.* Який не поширюється і піддається виліковуванню; прот. злоякісний" [282 (II), с. 326]; *книгогриз* – "1. Комаха з ряду синоїдів, що розмножується в старих паперах, книжках; книжкова воша. 2. *перен., ірон.* Формаліст, педант, який надає великого значення дрібницям і за дрібницями не бачить суті. 3. *перен., ірон.* Про людину, що надмірно захоплюється книжками" [282 (IV), с. 196].

"Сильні" почуття виражають інвективи, в яких на передній план замість денотативно-сигніфікативного значення висувається емоційно-оцінна сема. На це вказує Є. Ф. Петрищева [154, с. 34-44]. Наприклад, *рогоносець, рабовласник, лоботряс, лиходій* тощо. Серед інвективів у складі АМКН виділяються слова, які в мовленнєвому вживанні втратили предметно-логічний зміст і тільки виражають емоції: *самодур, пустомеля, пустодзвін, пройдисвіт, молокосос* тощо. Емоційно-оцінні семи в складі структури лексичного значення інвективів поєднуються зі стильовою прагматичною семою, адже ці номінації належать до просторічних, розмовних одиниць.

3.4. Меліоративне, пейоративне та полісемантичне оцінне значення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов

АМКН не становлять замкнутої цілісної групи, оскільки ціннісна модальність – позитивна чи негативна – притаманна всім без винятку цим одиницям і навіть тим, які характеризуються полісемічністю. Внутрішня форма АМКН співвідноситься з певними морально-етичними категоріями як абстрактними на зразок *добро / зло, правда / неправда, верх / низ, великий / малий*, так і емотивно-оцінною прагматичною сферою *гарне / потворне, радість (задоволення) / сум* тощо. Окремі тематичні групи утворюють АМКН, у яких закодовано позитивні / негативні характеристики людини, її внутрішні та зовнішні якості, позитивне чи негативне ставлення до праці, її досвід, уміння / невміння і т. ін., урешті, різні соціальні та етнічні стереотипи

уявлень, мислення, пізнання й оцінки довкілля, зокрема речей, речовин, споруд тощо.

Класифікація АМКН на основі оцінного значення відношення між дійсним світом і його ідеалізованою моделлю, створеною людиною (соціальною групою), а також суспільно закріпленого ставлення людей до об'єктів дійсності, представлена тематичною групою "Ставлення до способу життя" з її семантичними підгрупами, які відображають різні стереотипи поведінки людини у суспільстві: а) за оцінкою власного "я" та міжособистісних стосунків з "іншими", б) за оцінкою власних уподобань та життєвої позиції в) за оцінкою мовленнєвої поведінки (спілкування): якості, інтенсивності, надмірності мовлення.

Ця тематична група організована за бінарністю оцінної ознаки: "меліоративна, що відповідає нормам суспільних цінностей" / "пейоративна, яка не відповідає нормам суспільних цінностей".

3.4.1. Англійські та українські аксіологічно марковані композитні номінації за оцінкою власного "я" та міжособистісних стосунків з "іншими". Сучасне мовознавство, що розвивається в руслі когнітивної парадигми, характеризується кількома особливостями. По-перше, воно інтегрувалося з теорією пізнання, психологією, культурологією, зробивши своїм надбанням їхній категоріальний апарат і дослідницькі методи, а по-друге, – воно засвоїло їхню проблематику [115]. При цьому основним об'єктом лінгвістичних студій стала мовна свідомість носія мови, а їхньою метою – виявлення й опис глибинних структур цієї свідомості. До того ж помітною рисою лінгвістики сьогодення є інтерес до вивчення специфіки національних менталітетів і, відповідно, національних цінностей [162, с. 11].

Один із найважливіших аспектів когнітивної лінгвістики полягає у вивченні проблеми самосвідомості особистості й передовсім з'ясування питань: У який спосіб людина осмислює себе як Я? Де пролягає для кожної конкретної людини межа між її Я і не-Я? Яка структура уявлення людини

про себе як про Я? Які структурні компоненти особистої самосвідомості є універсальними, а які – типологічно-значущими? Сучасна наука про мову здатна дати відповіді на всі ці запитання, адже має як фактичні дані (мовні засоби вираження уявлення людини про себе як про Я), так і необхідний інструментарій, наприклад: англ. *all-knowing* / укр. *всезнавець* / *усезнавець*, *всезнання* / *усезнання*. У цих АМКН меліоративна оцінка підсилюється наявністю в їхній словотвірній структурній компонента англ.: *all* / укр.: *все*, що символізує надмірне виявлення позитивних якостей людини, пор.: англ. *all-might*, *all-powerful* та їхні укр. відповідники *всемогутній*, *всемогучий* / *усемогучий*, *всеможний*, а також синонімічні трансформи та морфологічні варіанти на зразок: *всевладдя* / *усевладдя*, *всевладний* / *усевладний*, *всесилля*, *всесильний*. Зіставляючи ці АМКН на рівні однакової образності, спільної позитивної оцінки та внутрішньої форми, варто сказати про їхню дещо відмінну зовнішню форму. Англійські пишуться через дефіс, українські – разом. Це ж стосується й інших номінацій: англ. *all-seeing* / укр. *всевидючий* / *усевидючий*, *всевидючий*. Щодо їх зовнішньої форми, то українська АМКН має варіанти. Протилежну ситуацію спостерігаємо в таких англ. АМКН, як *all-around*, *all-round*, *all-embracing*, *all-encompassing*, *all-out*, що мають синоніми й варіанти, порівняно з укр. АМКН: *всеосяжний*. А в англійських АМКН *heal-all*, *cure-all* / укр. *всецілючий* зовнішня форма відрізняється ще й постпозицією компонента *all* / *все*, на відміну від української АМКН, де цей компонент є ініціальним.

Компоненти англ.: *all* / укр.: *все* у структурі АМКН англ. *all-merciful* / укр. *всеблагий* надають цим одиницям не просто релігійного відтінку, а підсилюють його надмірне виявлення в позитивному плані. Втім, трапляються і безеквівалентні українські АМКН *всепрощення* / *усепрощення*, які англійських відповідників не мають узагалі.

Мовний матеріал, за допомогою якого концепт Я репрезентовано в свідомості носіїв англійської й української мов, представлений також егоцентричними словами: особовими займенниками 1-ї особи, словами, що

виражають ідею зворотності, дієслівними рефлексивами. Розгляд цих слів у зіставлених англійській і українській мовах є необхідним і ефективним для виявлення структури й змісту думки про Я в носіїв цих мов.

Англійська мова для вивчення проблеми самосвідомості особистості має один зворотний займенник *self*, тимчасом, як українська має два рефлексиви (зворотний займенник *себе* й означальний *сам*), причому *себе* входить в етимологічне гніздо, компоненти якого виражають надзвичайно різноманітні смисли, а *сам* і споріднені з ним слова виявляють значну функціональну розмаїтість. Проте в обох мовах, як свідчать приклади, універсальним засобом мовного позначення Я виступає зворотний займенник *self / сам*, який вказує на об'єктивоване уявлення про себе, яке людина створює для себе в універсальному когнітивному акті об'єктивації. При цьому в плані мови сам суб'єкт і інстанція, на яку з його погляду вказує займенник *self / сам*, бачаться тотожними один одному. У референтному ж плані об'єктивоване Я, позначене займенником *self / сам*, виявляється певним рядом зон, закономірних і для англійської, і для української мовної свідомості.

Зіставлені англійські АМКН із компонентом *self* аналізованої тематичної групи мають повні українські відповідники-меліоративи з компонентом *сам / себе*. Хоча Г. Вежбицька компонент *self* відносить до концептів із чіткою культурною маркованістю [29, с. 382], який семантизує ідею самосвідомості та самопізнання особистості, проте зіставлений матеріал свідчить про його семантичну типовість при мовному маркуванні позитивних процесів самореалізації особистості. І. О. Голубовська, досліджуючи цей концепт, зауважує, що у тлумачному словнику сучасної англійської мови Лонгмена його визначають як "ваш тип особистості, ваш характер, ваша характерна поведінка" [47, с. 128].

Основна спрямованість меліоративної семантики АМКН із компонентом *self / сам, себе* пов'язана з позитивними характеристиками людської особистості в контексті її взаємодії з соціумом, зокрема з:

- розкриттям свого "я", виявленням своїх думок, переконань: англ. *self-actualize, self-affirmation, self-evidence, self-realization* / укр. *самовияв*;
- вихованням самого себе, засудженням своїх учинків, поведінки: англ. *self-castigation, self-reproach, self-torture, self-humiliation, self-accusation, self-abasement, self-condemnation, self-conviction, self-judgement, self-confessed, self-flagellation, self-criticism, self-dispraise, self-communion, self-analysis, self-examination = self-reflection = self-scrutiny, self-searching, self-questioning* / укр. *самокартання, самодокір, самосуд, самозвинувачення, самовиховання, самокритика, самовикриття, самовідвід, самоіронія, самооцінка*;
- відчуттям власного морального або фізичного стану: англ. *self-awareness, self-image = self-perception, self-knowledge* / укр. *самовідчуття, самопочуття, самосвідомість, самоусвідомлення, самоствердження*;
- здатністю володіти собою, контролювати й дисциплінувати себе, мати витримку, бути холоднокривним: англ. *self-command = self-control = self-mastery = self-restraint, self-possession* / укр. *самовлада*; англ. *self-collected, self-composed, self-government, self-consistent, self-discipline* / укр. *самодисципліна, самоконтроль, самообілізація, самоперевірка*;
- наданням собі допомоги: англ. *self-help, self-treatment* / укр. *самодопомога, самолікування, самопостачання*;
- спроможністю жертвувати собою, своїми особистими інтересами заради блага інших: англ. *self-abnegation, self-denial, self-devotion, self-renunciation, self-sacrifice, self-immolation, self-giving* / укр. *саможертва, самозабуття, самозречення, самоущільнення, самообмеження, самовідданість*;
- захистом самого себе власними силами: англ. *self-defence, self-protection* / укр. *самозахист, самооборона, самоохорона, самострахування*;
- власним збагаченням, самовдосконаленням: англ. *self-cultivation, self-culture, self-improvement, self-development, self-education = self-instruction, self-perfecting, self-teaching, self-fulfillment, self-educated = self-instructed, self-enrichment* / укр. *самозбагачення, самоосвіта, саморозвиток*;

- почуттям власної гідності: англ. *self-regard, self-esteem, self-respect, self-reverence* / укр. *самоповага, самодостатність, самопошана*;
- прагненням зберегти своє життя: англ. *self-preservation, self-healing* / укр. *самозбереження*;
- здатністю вивчати себе, спостерігати за собою, своєю зовнішністю: англ. *self-care, self-observation, self-discovery* / укр. *самопостереження*;
- незалежністю, самостійністю, впевненістю в собі: англ. *self-assertion, self-assurance, self-opinion, self-reliance, self-dependence, self-support, self-determination, self-activity, self-sustained, self-sufficient, self-made* / укр. *самовпевненість, самореклама*.

Зіставивши англійські меліоративні АМКН із компонентом *self* з українськими, варто ще раз наголосити, що в мові перекладу він має повні відповідники у вигляді займенникових морфем *сам-, себе-* і власне займенникових слів *себе, собою*: англ. *self-castigation*, укр. *самокартання*.

Інваріантна семантика аналізованих вище АМКН явно тяжіє до меліоративної оцінки концепту англ. *self* / укр. *сам-, себе-*. Таку ж тенденцію, за спостереженнями І. О. Голубовської [47, с. 130], виявляють і діагностичні контексти функціонування англійських фразеологічних одиниць з компонентом *self* як їх складником. "Аксиома етнопсихології" для *self*, очевидно, може бути сформульована як "сутність людини радше добра, аніж погана". Названа гіпотеза потребує психолінгвістичної верифікації, так само як і всі положення, постульовані стосовно слів-культурних концептів. Проте загальну позитивну орієнтованість *self* / *сам, себе* можна визначити аргіорі, виходячи як з англійського, так і з українського стилю позитивного мислення, що передбачає впевненість у собі, вільне волевиявлення свого Я і заохочення до цього оточуючих, прагнення позитивно характеризувати інших людей та їхні дії, розраховуючи, у свою чергу, на схвалення і з їхнього боку.

Досліджуючи лексичні універсалиї, Г. Вежбицька пропонує такі культурно зумовлені сценарії американського способу мислення, відчуття і

міжособистісного спілкування [29, с. 396-397]: "Добре часто думати щось на зразок: я *можу* робити щось (дуже) гарне; Кожен може говорити іншим людям щось на зразок: я *хочу* цього, я *не хочу* того, так говорити добре; Добре часто *говорити* іншим людям щось на зразок: *ти зробив (робиш)* щось (дуже,) *гарне*".

Концепт SELF / САМ, СЕБЕ як компонент АМКН семантизує уявлення про людину як про самодостатню незалежну сутність: англ. *self-respect*, укр. *самодостатність, самовиявлення*. Носій *self / сам, себе* має піклуватися про розвиток своїх сил і здібностей англ. *self-culture*, укр. *самовдосконалення* культивувати *self-sufficiency*, щоб чогось досягти в житті, а також критично, але в позитивному сенсі, ставитися до своїх учинків, дій тощо, наприклад: англ. *self-criticism*, укр. *самокритика, самовиховання*.

Розглянемо й зіставимо тепер спрямованість **пейоративної семантики АМКН** із компонентом *self / сам, себе*, яка пов'язана з негативними або несхвально-зневажливими характеристиками людської особистості в контексті її взаємодії із соціумом, зокрема з:

- егоцентризмом: англ. *self-absorption, self-feeling, self-interest, self-love, self-seeker, self-life, self-gratification, self-indulgence* / укр. *самолюб, себелюб*;
- самовдоволенням: англ. *self-approration = self-approval, self-content, self-satisfaction, self-complacent, self-congratulation* / укр. *самовтіха, самовдоволення*;
- нестриманням, імпульсивністю: англ. *self-abandonment*;
- відразою до самого себе: англ. *self-abhorrence, self-abomination*;
- зверхністю: англ. *self-consequence = self-importance*;
- власною суперечливістю: англ. *self-contradiction*;
- ошуканням самого себе: англ. *self-deceit = self-deception, self-delusion, self-betrayal, self-blinded* / укр. *самообман, самоодурення, самоомана*;
- самогубством: англ. *self-destruction, self-annihilation, self-destroyer, self-murder, self-slaughter, self-devouring* / укр. *самовбивець, самогубець, самоотруєння, самоспалення, самостраата, самознищення, самоліквідація*;

– самомилуванням, самовихвалянням: англ. *self-applause, self-admiration, self-glorification, self-laudation, self-praise, self-affected, self-dramatizing, self-display* / укр. *самохвал, самозакоханість, самозахоплення, самовтіха*;

– зневірою у власні сили: англ. *self-distrust = self-doubt, self-naughting, self-effacing, self-conscious*;

– марнославством, пихатістю, зарозумілістю, апломбом: англ. *self-confidence = self-trust, self-exaltation, self-conceit, self-wisdom*;

– ненавистю до себе: англ. *self-hate, self-hatred, self-contempt, self-scorn*;

– власною неохайністю: англ. *self-neglect*;

– схильністю скаржитися на долю, жалю до себе: англ. *self-pity*;

– переоцінкою власних достоїнств: англ. *self-partiality* / укр. *самозвеличення, самонадія*;

– користолюбством: англ. *self-profit, self-serving*;

– лицемірством, фарисейством: англ. *self-righteous*;

– упертістю, свавіллям: англ. *self-will* / укр. *самодур, самовладдя, свавілець, самоправець, самоволя*;

– безмежною владою, збагаченням за рахунок інших, кар'єризмом: англ. *self-aggrandizement, self-advancement* / укр. *самодержець, самовластя, самодержавець*;

– приниженням себе: англ. *self-depreciation, self-surrender, self-repression* / укр. *самозневага, самоприниження, самопокора*.

Зіставлення пейоративної семантики АМКН із компонентом *self / сам, себе* з урахуванням образності українських й англійських утворень, а також на рівні їх внутрішньої та зовнішньої форм, дозволяє зробити такі узагальнення:

1) зіставлявані АМКН мають спільну мотиваційну основу свого утворення, що зумовлена потребами мовця відобразити негативні або несхвально-зневажливі характеристики людської особистості в контексті її взаємодії із соціумом;

2) відмінні особливості досліджуваних українських і англійських АМКН в основному простежуються на рівні образності при самооцінці таких якостей людини, як: марнославство, пихатість, ненависть до себе, власна неохайність, схильність скаржитися на долю, жаль до себе, користолюбство, лицемірство, фарисейство. Українська мова на позначення таких вад людини АМКН не має, принаймні їх не зафіксовано словниками. Цей факт, очевидно, можна пояснити тим, що процеси утворення пейоративних номінацій із такими семними характеристиками шляхом композиції в українській мові є повільними й неактивними порівняно з англійською мовою.

Серед досліджуваних АМКН за оцінкою власного "я" та міжособистісних стосунків з "іншими" зафіксовано такі одиниці, які набули цієї оцінки в процесі їхнього функціонування як переосмислених термінологічних або нейтральних номінацій у різних типах дискурсу, наприклад, укр. *двобій* – "1. Бій, боротьба двох супротивників за викликом одного з них; поєдинок. 2. Збройне зіткнення, боротьба двох ворожих сил. 3. *перен.* Боротьба думок, поглядів" [282 (II), с. 219].

Ці АМКН у роботі розглядаємо як **полісемантичні**, коли семантична структура певної одиниці розвинулася на основі узагальнення мовною спільнотою тих мотиваційних ознак значення: від нейтрального / термінологічного до оцінно-маркованого – меліоративного чи пейоративного, які стали вихідними для нових найменувань.

Полісемантичні АМКН становлять складну ієрархію словотвірних, семантичних та асоціативних транспозицій, у семантичній структурі яких зосереджена значна кількість мотиваційних ознак та пов'язаних із ними асоціацій. У процесі творення таких одиниць найчастіше зазнають актуалізації ономасіологічні ознаки, що мають статус периферійних чи прихованих компонентів сигніфікативного значення, або ознаки, які асоціюються з тим чи іншим предметом та входять до складу фонових знань. Тому в аналізі полісемантичних АМКН із компонентом *self / сам* особливої ваги набуває визначення мотиваційної основи інших складників композитної

номінації. Наприклад, АМКН *самородок* розвинула своє основне значення: "велике природне зерно або шматок здебільшого благородних металів (золота, срібла, платини)" [282 (IX), с. 44] на основі асоціації з природним характером названої копалини, який було покладено в основу метафоричного переносу за моделлю ПРЕДМЕТ – ЛЮДИНА. Таким чином, маємо меліоративне оцінне значення цієї АМКН: "людина, у якої природний хист, нахил до чого-небудь виявилися без впливу освіти й виховання" [там само].

Виходячи з полісемантичності АМКН, те значення, яке містить пейоративну / меліоративну оцінку, будемо вважати ЛСВ нейтрального значення певної композитної номінації. Єдність ЛСВ з основним нейтральним, або прямим, значенням композити, яка склалася історично, становить його особливу ієрархічну семантичну структуру [48, с. 34, 35].

3.4.2. *Англійські та українські аксіологічно марковані композитні номінації за оцінкою власних уподобань, життєвої позиції та поведінки людини.* АМКН загалом – специфічний засіб позначення та йменування поведінки людини, її власних уподобань та життєвої позиції, адже акт словотвірної композитної номінації передбачає не утворення номінації, а вибір наявного в мові позначення для суті відображуваної типової ситуації. АМКН є стійкими відтворюваними стереотипами, які постають із пам'яті як мовленнєві реакції на типовість подій та явищ. Причому ці одиниці не є їхніми ідентифікуючими відбитками. Мета актуалізованої АМКН – не кваліфікувати позамовну дійсність, а охарактеризувати та оцінити її. За допомогою АМКН мовець намагається вплинути на адресата, перейняти його власним ставленням до позначуваного. Розглянемо це на прикладах.

Так, у семантичній підгрупі "**за позитивною оцінкою власних уподобань та життєвої позиції**" в укр. АМКН *правдолюб* – "той, хто любить правду, бореться за неї, шукає справедливості" [282 (VII), с. 500]; *правдомовець* – "той, хто завжди говорить правду, хто є виразником правди" [там само]; *правдоборець* – "борець за правду, виборювач правди" [там само]

– маємо образно-аксіологічну конотацію **правого** як **правильного**, позитивного, за яке слід боротися і яке стосується правничої сфери (пор., етимологічну спорідненість однокореневих слів (*право – правий*), як про це свідчать лінгвокультурологічні та етнолінгвістичні праці [197, с. 217].

Близькими за оцінною меліоративною семантикою є також АМКН укр. *життєствердження* – "ставлення до життя, сповнене оптимізмом, бадьорістю, вірою в перемогу добра над злом" [282 (II), с. 534]; *життєлюб* – "той, хто любить життя", який можна вважати контекстуальним синонімом для попередніх прикладів. До цього ж ряду можна віднести АМКН укр. *свободолуб*, адже волелюбна людина любить і життя, і правду.

Спільне семантичне ядро властиве меліоративним АМКН із другим спільним компонентом *люб*, який є усіченою формою від дієслова *любити*, що семантизується як концепт ЛЮБОВ завжди з позитивними конотаціями. Так, укр. АМКН *народолуб* має такі синонімічний трансформ, як *людинолюб*. У цьому ряду варто розглядати АМКН *боголюб* і *христоролюб*, адже хто в душі любить Бога і Христа, той, як правило, переносить свою любов до ближнього, тобто до людини.

Експліцитне маркування меліоративного оцінного значення мають укр. АМКН *книголюб*, *моволуб*, *працелуб*, *природолуб*, *однолюб*, які утворено за однією словотвірною морфологічною моделлю **n + [o/e]+ v**.

Окрім меліоративного оцінного значення АМКН укр. *благодар*, що зосереджено в першому її компоненті – етичному концепті БЛАГО, це утворення має ще й національно-культурне маркування, пов'язане з другим компонентом – концептом ДАР. Останній має "глибоко прихований культурний зміст, що сягає архаїчних ритуалів обдарування, обміну дарами, їх розподілу між членами спільноти або передачі адресатові" [195, с. 36]. За свідченням етнолінгвістів, система обміну практично в усіх архаїчних, зокрема і в індоєвропейській, традиціях простежується в універсальній категорії взаємності. Ця категорія реалізується через концепт ДАР в образно-мотиваційній структурі АМКН *благодар* разом із концептом БЛАГО. Пор. з

англ.: *almsgiver*, що має семантично тотожний українському другий компонент "giver", пов'язаний також із концептом ДАР. Проте англ. АМКН має більш конкретну семантику, ніж українська номінація з широким значенням, відбитим у концепті БЛАГО. Ця конкретика виражена в першому компоненті АМКН *alms*, тобто букв. маємо: "той, хто дарує милостиню, або благодотворитель".

Для аналізованої підгрупи АМКН, які розглядаються за оцінкою власних уподобань та життєвої позиції, характерною лексико-морфологічною ознакою є те, що названі композити не мають лексичних відповідників за морфологічною категорією "чоловічий / жіночий рід", тобто за семантичною ознакою статі. Для осіб жіночої статі семантичні відповідники мають інші основи, тобто є синонімічними, а не словотворчими еквівалентами. Хоча поодинокі застарілі форми трапляються на зразок: *мироносиця заст.* "за євангельським міфом – одна з жінок, яка принесла миро для помазання тіла Христа після зняття його з хреста. // Учасниця процесій під час церковних обрядів" [282 (IV), с. 715].

3.4.2.1. Англійські та українські пейоративні аксіологічно марковані композитні номінації на позначення надмірного емоційного стану людини. Важливим етапом сьогодення в досягненні нових знань про вербалізацію сфери людських почуттів стало вивчення мотивуючої й реалізуючої функції емоцій, оскільки, на думку В. І. Шаховського, саме проблеми номінації емоцій засобами різних мов і національно-культурна специфіка їх вираження отримали нове висвітлення [216, с. 7]. Сьогодні твердження Ш. Баллі про те, що в мові все є емоційним, не піддається сумніву, оскільки дані психолінгвістичних досліджень (зокрема В. І. Шаховського та ін.) переконливо довели, що поділ словникового складу мови на емоційну й нейтральну частину є не виправданим, оскільки будь-яке слово може бути емоційно зарядженим [39, с. 208].

Людські емоції як об'єктивна частина реального світу підлягають

оцінній категоризації і включаються до концептуальної системи індивіда [214, с. 97-103]. Сконструйований, сформований свідомістю модельний світ відбивається спочатку в поняттях, а потім у значеннях слів, що формуються та існують у певному культурному просторі. При цьому емоції безпосередньо беруть участь у його формуванні. Очевидно, тому дослідники відзначають [107; 215], що емоції існують як система, у якій окремі елементи взаємопов'язані динамічними та відносно стабільними відношеннями. Системність емоцій виявляється в їх своєрідній таксономії (наприклад, *тривога – переляк – жах*) та полярності між деякими семантично протиставленими категоріями: *радість – сум, інтерес – відраза, сором – зневага*.

Важливим моментом для з'ясування значущості емоцій є те, що вони виступають механізмом репрезентації суб'єктом особистісного змісту явищ у формі оцінки та їх відношення до реалізації потреб і мети індивіда. Емоції – це суб'єктивна форма вияву мотивації, здатна виражати стан суб'єкта та його ставлення до навколишнього світу. Вони спрямовані на безпосередньо мотиваційні значущі явища [219, с. 5-7].

Емоційні процеси реєструються в свідомості, усвідомлюються як конкретний тип емоцій, результатом чого є відчуття свого стану. Мислення людини фіксує лише ті емоції, що відрізняються тривалістю та переживаються частіше, ніж інші; саме вони представлені соціально значущими емоційними концептами і знаходять своє відображення в мові.

Різні емоції людини, виражені лексично, зрозумілі всім, хто розмовляє цією мовою, оскільки вони узагальнені та є формою відбиття того, що оточує людину [219, с. 88]. Якщо емоція – предмет відображення, то лексему, яка її називає (номінант емоції), можна кваліфікувати тільки як асоціативно-емотивну, тому що вона не виражає емоцію, а слугує лише індикацією поняття про неї [219, с. 103].

Безпосередні переживання прямо, а реакції організму непрямо підлягають культурним стереотипам, прийнятим у суспільстві. Емоції

розрізняються за оцінкою: *позитивною, негативною, подвійною (амбівалентною)* та *невизначеною* [див: 28, с. 71]. Зупинимося на двох видах оцінок відповідно до термінології, прийнятої в нашій роботі на позначення видів оцінки загалом, – меліоративній (яка задовольняє певні емотивні вияви людини) й пейоративній (коли щось перешкоджає такому задоволенню).

У словотвірної-семантичної структурі досліджуваних АМКН емоції розрізняються за пейоративною оцінкою. Пізнання докільця здійснюється за допомогою різних відчуттів (зорових, тактильних, слухових, смакових, температурних і т. ін.), на основі яких формуються уявлення людини про її оточення, які й об'єктивуються в образно-семантичній структурі найменувань. Образи, покладені в основу пейоративних АМКН, імплікують ідею дій-стимуляторів негативної поведінки людини та вад її характеру, які засуджуються суспільством.

Узагальнено-метафорична переосмислена семантика негативного емоційного стану людини представлена тими АМКН, які маркують:

– неспокійний стан людини: англ. *fussbudget, worrywart* / укр. *бурлиголова, варивода*;

– неврівноважений стан людини: англ. *hot-brain, panic-monger, fear-monger, scaremonger, crack-skull, crazy-cat, ding-a-ling, dingbat, fly-away, madman, nut-case (nutcase), psych-out, scatterbrain* / укр. *зайдиголова, вертипорох, слабодух, божевільець*;

– людину-бешкетника: англ. *ripsnorter, white-hot, badass, boco-smasher, coat-trailing, daredevil, firebrand, firebug* / укр. *зірвиголова, урвиголова, шибайголова, паливода, пробийголова*;

– боягузтво, легковажну людину: англ. *light-skirts, light-o'love, milksop, milk-toast, mollycoddle, off-again(-)on-again* / укр. *легкодих, страхонуд, страхополох*.

З аналізованих прикладів видно, що українські пейоративні АМКН, зокрема *бурлиголова, зайдиголова, зірвиголова, урвиголова, закрутиголова, крутиголова*, демонструють стійкі семантичні відношення з

концептуалізацією "психоментальних і психокінетичних процесів людини", їх прагматичною орієнтацією. Характеризуючи негативну поведінку неврівноваженої людини та її звички, які відображають емоційно-психологічний стан людини, такі одиниці містять у своїй словотвірнo-семантичній структурі акціонально-жестову соматiku, що семантизується через соматизм *голова* і дієслова на позначення різних жестових дій: *крутити, рвати, бурлити*. Ці утворення є знаками вторинної метафоричної номінації, вільносинтаксичним перемінним прототипом яких слугує фізичний рух певних частин тіла людини (тіла як природно-біологічної матерії). Англійські АМКН на позначення неврівноваженої людини мають деякі часткові відповідники з українськими прикладами на зразок *hot-brain*, що означає "гаряча голова", проте буквально тут ідеться про "гарячі мізки", які є підставою для збудження людини, до вираження її негативних емоцій. Отож, за однакової образності маємо різні за зовнішньою формою зіставлявані АМКН: англ. *hot-brain* та укр. *зайдиголова*, і передусім на рівні різного соматичного компонентного складу, зокрема партитивності – укр. *голова* як ціле та англ. *brain* як складова частина голови. Хоча англ. *brain* тут ужито в значенні "голова".

Спільну переосмислену семантику мають англ. *tear-away, daredevil*, що означають "зірвиголова" і укр. АМКН *зірвиголова*, які позначають людину-бешкетника, натомість розрізняються мотивацією компонентного складу, а відтак, і зовнішньою формою.

Англійські АМКН, що маркують негативний емоційний стан людини, на внутрішньомовному рівні мають свою вмотивованість, тобто спільну образну основу, яка стала вихідною для їхнього утворення. Так, наприклад, неврівноважена людина, або панікер, в англійському соціумі йменується як *panic-monger, fear-monger, scaremonger* зі спільним другим компонентом *tonger* – букв. "людина, яка займається чимось недобрим, поганим" і першими компонентами *panic* – букв. "паніка", *fear* букв. "побоювання", *scare* букв. "переляк", які можна об'єднати спільною семою 'панікувати,

паніка', що зумовила переосмислення буквального значення першого компонента.

Неврівноважену людину часто називають укр. АМКН *божєвілець*. Ця номінація набула переосмислення в процесі свого функціонування в ситуаціях, коли людина надмірно емоційно себе поводить, коли втратила будь-який контроль, що можна порівняти з психоневрологічними відхиленнями. Англійська мова має такі синонімічні трансформи *whacked-out*, *crack-brain*, *crackpot*, які за внутрішньою формою та асоціативними конотаціями є частковими відповідниками до укр. АМКН *божєвілець*.

Боягузтво як виявлення негативних емоцій людини також є предметом негативної суспільної оцінки, причому англійська мова має таку ж кількість синонімічних варіантів на позначення подібного стану людини, як і українська: *milksop*, *milk-toast*, *mollycoddle*, *легкодух*, *страхонуд*, *страхополох*.

Наш матеріал АМКН дозволяє підтвердити думку В. І. Шаховського про те, що емоційні системи різних народів і культур схожі: негативність превалює в їх лексиконі [216, с. 19]. Крім того, зіставлення концептуалізації емоційного стану людини в обох мовах дозволило побачити особливості національно-специфічної свідомості в обох етносів, особливості ментального світу, національного характеру, тобто, підтвердити думку М. О. Красавського про національну специфічність концептуалізації емоцій [107, с. 174].

3.4.2.2. *Англійські та українські пейоративні аксіологічно марковані композитні номінації на позначення надмірного емоційного стану людини.* Вади характеру і негативна поведінка людини засуджуються суспільством. Вони стали основою прагматичної мотивації пейоративних АМКН. Ці композити у зіставлюваних мовах насамперед однаково образно семантизують:

– непутящу людину: англ. *can-carrier*, *fall-guy*, *punchball*, *door-mat*, *never-was*, *featherbrain* / укр. *закрутиголова*, *зайдисвіт*, *блудодій*, *головотес*,

головотяп, дурнолобець;

– властолюбну, жорстоку до підлеглих людину англ. *power-mad, slave-driver, slave-holder, slave-puncher* / укр. держилюд, дерилюд, держиморда;

– нещирю, брехливу, нечесну, підступну людину в стосунках з іншими: англ. *double-cross, double(-)face, double-meaning, gull-catcher, lip-deep* / укр. дурилюд, дурисвіт, крутиголова, крутихвіст, пройдисвіт, лжемовець, дворушник, лжесвідок;

– надмірно скупу, жадібну людину: англ. *cheeseparer, grab-all, lickpenny, moneybags, muckworm, nip-cheese, nip-farthing, penny-father, penni-wise, pinchpenny, pinch-fist, pinch-gut, scrape-penny, skinflint, tight-ass* / укр. загнибіда, грошлюб, срібробібець, жмикрут, і навпаки, *high(-)roller, kill-time, scattergood, spend-all, spendthrift, time-wasting* / укр. марнотрам;

– ледарів, нероб: англ. *cake-eater, cookie-pusher, do-little, do-nothing, dead-beat, gadabout, goof-off, hanger-back, layabout, lazybones, lazy-boots, leadswinger, lie-abed, lotus-eater, scrimshanker, slow-belly* / укр. лежебок, лоботряс, дармобит, дармоїд, пустопляс, білоручка;

– підлабузників: англ. *bag-play, bootlick, ear-banger, eye-wash, hang-by, knee-crooking, lickspittle, sneak-up, suck-up, tuft-hunter* / укр. лизоблюд, блюдолиз, мисколиз, низькопоклонник;

– корисливих людей: англ. *axe-grinder, lack-in-office* / укр. користолюбібець;

– зрадників: англ. *ratfink, turncoat, backslide* / укр. христонпродавець, віровідступник;

– невихованих, неосвічених людей: англ. *asshead, dogberry, know-nothing, lowbred* / укр. сиволап, горлохват, тугодум, туподум;

– злу людину: англ. *dog-eat-dog, hellhound, hellkite* / укр. вовкодух.

Нетямущість, безхарактерність людини викликають зневагу й осуд у суспільстві, тому на позначення цих вад особи англійська мова має такі АМКН: *can-carrier, fall-guy, punchball, scapegoat*, що є полісемантами, одне зі значень яких відповідає українському фразеологізму "цап жертвний

(офірний)". Українська мова має АМКН різні за зовнішньою формою і мотиваційним компонентним складом, проте однакові за образними характеристиками: *головотес, головотяп, дурнолобець*.

АМКН, що характеризують властолюбну, жорстоку до підлеглих людину, об'єднано архісемою 'сила', 'влада'. Про значущість поняття *влади / power* як однієї з цінностей буття людини свідчить і наявність в англійській і українській мовах численних композитів зі значенням "той, хто, наділений владою, через силу підпорядковує собі людей": англ. *power-mad*, укр. *дерилюд*. Англійська АМКН *slave-holder* цілком умотивована компонентним складом, як і її український відповідник *держилюд*. Проте англійські композити характеризується більшою експліцитністю щодо експлуатації людини, маючи у словотвірній і семантичній структурі цих одиниць компонент *slave*: *slave-driver, slave-puncher*, на відміну від українських номінацій, які хоча й характеризують безмежність владної сили посадовця над людьми, роблячи в такий спосіб їх рабами, але замість компонента "раб" уживаним є складник із усіченою застарілою формою "люд". Серед аналізованих українських АМКН засвідчено приклади на зразок *держиморда, мордопис*. Завдяки вульгаризму *морда* композитна номінація набуває не лише пейоративної конотації, а й переходить у розряд інвективної лексики. Такі слова мають на меті образити або висміяти людину за допомогою порівняння її з чимось, що має негативні властивості, у даному разі поведінка людини порівнюється з грубою назвою обличчя людини. Отож, пейоративні АМКН жаргонного походження мають імплікативну насиченість, що впливає з їхньої образності. В англійській мові таких прикладів не зареєстровано.

У зіставлюваних мовах процес введення в оману виражено типовими засобами, зокрема і за допомогою АМКН – англ. *lip-deep* / укр. *крутихвіст*. Люди довіряються "ошуканцям, які паразитують на самовпевненості своїх співрозмовників" – англ. *double-meaning* / укр. *дворушник, дурилюд*. Ті АМКН, що маркують ситуацію ошуканства, шахрайства на зразок англ.

double-cross / укр. *пройдисвіт*, імпліцитно символізують довірливість інших людей: укр. *легковір*. Зіставлявані АМКН є однаковими за образністю, проте абсолютно різними за зовнішньою формою і мотивацією компонентного складу. Це можна пояснити тим, що акт обману є однаковим в усіх людських спільнотах, а тому універсальними виступають його компоненти, зокрема емоційні. Втім, у межах інваріантного сценарію обману, підставою моделювання якого є спільність законів логічного мислення, можливі не лише ситуативні, а й культурні, вікові та соціальні варіації, що, у свою чергу, мають відмінні вербальні й невербальні засоби вираження в різних мовах.

Негативної оцінки набувають деякі зовнішні форми поведінки людей. Серед прикладів АМКН трапляються пейоративи, які поєднують зовнішні дані й поведінку, укр.: *крутивус* "франт, джигун, чепурун із хвацько закрученими вусами" [272, с. 592], яка семантизується також через акціонально-жестову символіку (дієслово *крутити*) і соматіку (*вуса*).

Цікавими прикладами при семантизації АМКН на позначення ледарів, нероб виявилися такі, які абсолютно однакові у смисловому плані, пор.: англ. АМКН *slow-belly* й укр. *лоботряс*. Ці одиниці в зіставляваних мовах втратили свою внутрішню форму, невмотивовані за компонентним складом, але образну мотивацію мають однаковою.

У суспільстві піддають осуду (і це зафіксовано в словниках) "грішників" (англ. *evil-doer, oath-breaker* / укр. *гріхонадіння, великогрішник, законопорушник*) і лиходійство загалом (англ. *evil-doing, evil-living* / укр. *лиховод, лихороб, лиходій*) та "шахрайство" (англ. *snidesman, bunco-steerer, card-sharper, paper-hanger* / укр. *фальшивомонетник*) зокрема.

Висміюється також той, хто не вміє поводитися, незграбний мужлан (англ. *clodhopper, back-countryman* / укр. *простолюд, рогомет, рогопил*), і той, хто поводиться неприродно: селяк протиставляється манірній, благородній людині – англ. *high-stepper, gentlefolk, thoroughbred*.

Свідченням агресивності, жорстокості, бажанням нажитися на чужому

виступають укр. АМКН *жироїд, живоглот, живодер, живоїд, живолуп* та англ. АМКН *graverobber, death-hunter, hedge-creeper, night-robber, hill-digger*, що мають у своєму значенні сему 'пограбувати' та сему 'злочинство' в англійських номінаціях *beef-squad, clipjoint, con-man, bushranger* / та безпосередньо сему 'красти' – в українських прикладах: *коновод, конокрад, куроград, куролап, лісоград*.

Наявні також АМКН, які своєю словотвірною-семантичною структурою пов'язані з акціональною семантикою деструкції, руйнації в англійських АМКН: *housebreaker, safecracker, shop-breaker* та активного фізичного впливу на суб'єкт / об'єкт з метою завдання йому шкоди, зміни його стану чи знищення – в українських АМКН із національно-культурною маркованістю компонентного складу на зразок *кровожер, людодід, шкуродер, шкуролуп, людомор, душогуб, кровопивець, котолуп*.

Акціональна семантика передається утвореннями зі смисловим центром "різати": англ. *cutthroat, cutpurse* та їхніми образно-асоціативними відповідниками *головоріз, людоріз*. Зіставлявані АМКН є частковими відповідниками і за компонентним складом: і англійські, й українські АМКН містять компоненти англ. *cut* / укр. *різ*, проте у словотвірній структурі цих АМКН компоненти *cut* / *різ* займають неоднакове положення у валентністному плані – в англійській мові це приклади зі спільними першим компонентом, тимчасом, як в українських – зі спільним другим.

Англійським АМКН із загальною семантикою "вбивати", "страчувати" *manslayer, manslaughter* відповідають лише дві українські лексичні одиниці *людиновбивець, народовбивство*. Українські АМКН, що демонструють семантичні зв'язки родинної ворожнечі та надмірного її вияву аж до вбивства, в англійській мові відповідників не мають: *братогубець, братовбивство, братовбивця, синовбивець, матеревбивця, дітогубець, дітовбивець, батьковбивство, смертовбивство*.

Соціально незахищені особи, зокрема жебраки, бідняки в суспільстві викликають певне співчуття, але здебільшого осуд. Наприклад, англ. АМКН

abraham-man, badgeman, bag-people, bindlestiff, gully-hunter, gutter-blood, poverty-stricken, lack-all, shake-rag та укр. *голоштан, голорєбрий, голоп'ятий, голобокий* вживаються зі зневажливим відтінком значення, про що свідчать словникові дані. Англійські номінації переважно мають шотландське походження, українські ж АМКН – питомі утворення з національно-культурним маркуванням.

3.4.2.3. *Полісемантичні аксіологічно марковані композитні номінації на позначення емоційного стану, вад характеру, негативної поведінки людини та ставлення до її професійних навичок в англійській і українській мовах.* АМКН, у яких одне зі значень містить оцінку власних уподобань та життєвої позиції людини, також концептуалізують "емоційний стан людини", "характер і поведінку", а подекуди і "ставлення до її професійних навичок".

Так, наприклад, зіставляючи план змісту англ. АМКН *sawbones* з українською АМКН *костоправ*, помічаємо, що остання номінація виступає як нейтральна "у народній медицині на позначення людини, яка вміє виправляти вивихи або правильно складати переламані кістки". Друге ж значення, що має стильову маркованість *ірон.*, переходить із розряду нейтрального і вживається здебільшого як пейоративне на позначення професійної поведінки лікаря-хірурга в обох мовах. Зіставлявані АМКН мають спільну образну мотивацію, проте компонентний склад їх дещо відмінний: в англ. АМКН *sawbones* компонент *bones* "кістки" є другим, а в укр. *костоправ* – першим. До того ж, укр. АМКН *костоправ* має переносне значення, тимчасом, як англ. *sawbones* – виступає моносемантом і належить до пейоративних АМКН. Подібна до цих прикладів англійська моносемантична АМКН *lighthouse* – "легковажна людина, вітрогон", яка має частковий український відповідник за внутрішньою формою й образною мотивацією *вітрогін*. Зіставляючи ці АМКН на рівні зовнішньої форми, варто відзначити, що вони є відмінними: англійська композитна номінація цілком умотивована компонентами, з яких складається, адже буквальный їх переклад такий: *light* – "легка" і *head* – "голова". Українська

полісеманта *вітрогон*, очевидно, постала на базі фразеологізму *ганяти (гонити) вітер*, який вживається на позначення нерозсудливої людини. Отож асоціативно соматизм *голова* і лексема *вітер* із семою швидкості стали мотиваційною основою для утворення укр. АМКН *вітрогін*, причому лексема *голова* тут лише уявляється. В англійському ж прикладі, навпаки, лексема *вітер* є асоціативною, яка виражена через сему *light*.

Тут ще варто відзначити й таку особливість зіставляваних АМКН *lighthead / вітрогін*: англійська моносеманта має синоніми *featherbrain, feather-pate* – "вітрогін, пуста людина", на відміну від української, яка є полісемантою.

Розвиток семантичної структури українського будівельного терміна *бетономішалка* на основі метафоричного переносу ПРЕДМЕТ – ЛЮДИНА сприяв утворенню АМКН зі значенням "шлунок людини, яка багато їсть", тобто ця полісемічна композитна номінація позначає ненажерливу людину, яка багато їсть. На позначення цієї ситуації в англійській мові вживається відмінна як за планом вираження, так і за внутрішньою формою АМКН *greedy-guts*, що є моносемантою, і, окрім семантики ненажерливості, позначає ще таку ваду характеру людини, як жадібність. Ця англ. АМКН має прозору мотивацію компонентів, із яких складається, на відміну від української АМКН, що утворилася на основі метафоричного асоціативного переосмислення термінологічного значення. Англ. *greedy-guts* має синоніми *fill-belly, chow-hound*, тимчасом як українська номінація є полісемічною. Натомість англійська мова на позначення приладу, обладнання, що змішує цемент, має власний термін *cement-mixer* 1. "бетономішалка", який цілком умотивований прямим значенням компонентів *cement* та *mixer* і який у своєму першому термінологічному вживанні є повним еквівалентом укр. *бетономішалка*. Проте аксіологічне марковане переосмислене значення англ. *cement-mixer* амер. сл. 1) вихляння задом (у *стриптизі, танці*) і укр. АМКН *бетономішалка* "шлунок людини, яка багато їсть" має абсолютно іншу прагматичну мотивацію, а тому зіставлявані одиниці при однаковому плані вираження є відмінними як за образністю, так і за планом змісту.

Полісемічні АМКН із переосмисленими компонентами цієї семантичної підгрупи можна поділити на два типи: 1) з повним переосмисленням обох компонентів; 2) із частковим переосмисленням першого або другого складника в зіставлюваних мовах.

До першого типу з повним переосмисленням обох компонентів належать такі полісемічні АМКН, які при різній зовнішній формі мають однакову образність і тотожну семантику в зіставлюваних англійській і українській мовах:

– англ. *nomad II = nomadic, nomadical* / укр. *перекотиполе* – "той, хто постійно переходить, переїздить з місця на місце або не має визначеного місця у житті";

– англ. *clodhopper* – *зневажл.* "селюк" / укр. *ціпов'яз* – *перен.* "селянин";

– англ. *skinhead* – "бриоголовий" (*учасник вуличної банди хуліганів у 60 - 70 рр. ХХ ст.*) / укр. *товстолобик, бриоголовий* – *крим.* "член злочинного угруповання, характерними рисами зовнішності якого є кругла стрижена голова, накачаний торс, мішкуватий одяг". Зіставляючи АМКН англ. *skinhead* з укр. *бриоголовий*, слід сказати, що вони мають різне часове походження: англ. – 60-70 рр. / укр. – 90 рр. ХХ ст. Це свідчить про ймовірне образне переосмислення української АМКН за аналогією англ. *skinhead*. Навіть словникова стаття лексеми *бриоголовий* дає таке тлумачення "те саме, що скінхед" [283, с. 53].

– англ. *small-fry, tenderfoot* / укр. *жовторотий*, які в одному зі своїх ЛСВ мають сему 'молодий, недосвічений, зелений';

– англ. *lightweight, playboy* / укр. *вертихвіст, шелихвіст* характеризують негативно "нерозсудливих легковажних чоловіків";

– англ. *bloodsucker* – "експлуататор" / укр. *кровосос* – *перен.* "злий пан; хазяїн".

До другого типу з частковим переосмисленням першого або другого компонента належать такі полісемічні АМКН, які при різній зовнішній формі мають однакову образність і тотожну семантику в зіставлюваних англійській

й українській мовах:

– англ. *farmhand* "1) сільськогосподарський робітник, наймит; 2) *іст.* раб на плантації (*про американських негрів*)" / укр. *гречкосій* – *заст., зневажл.* "людина, що займається хліборобством; хлібороб, землероб";

– англ. *wire-puller* "майстер закулісних махінацій" / укр. *лицедій* – *перен.* "людина, яка вміє маскувати свої думки, вчинки і т. ін";

– англ. *moonshiner* "самогонник" / укр. *спиртомір* – *розм.* "людина, що торгує спиртними напоями";

– англ. *ripelaying* *амер. сл.* "політичні махінації" / укр. *хитросплетіння* – *перен. мн.* "хитра політика, хитрі, підступні задуми";

– англ. *wondermonger, wonder-working* / укр. *чародій, чудодій.*

3.4.3. *Аксіологічно марковані композитні номінації за оцінкою мовленнєвої поведінки людини в англійській і українській мовах.* У цій групі АМКН базовими ідентифікаторами, що відповідають поняттєвій сфері "мовленнєві процеси людини", є семи 'голос', 'слово', 'мовити (говорити)', 'звучати'.

Як відомо, мовлення належить до вищих психічних процесів, тому воно властиве лише людині. Складну мовленнєву систему обслуговують й інші функціональні системи (наприклад, пам'ять, мислення, відчуття, сприймання). Проте мовлення безпосередньо пов'язане з мовою і здійснюється через неї з дотриманням законів та правил цієї мови. Відповідно мова належить до психічних явищ, а мовлення – до психофізичних, тобто доступних сприйманню. Оскільки мова соціальна за своїм функціональним призначенням, то це безпосередньо відбивається і на соціальності мовлення, що виявляється в тому, що воно слугує об'єднанню людей у колектив [103, с. 203], а саме це і є базисом національної маркованості АМКН.

Якісна перевага процесів мовлення і відповідних реакцій, дій стосовно певної норми актуалізується в українських АМКН через віддієслівну

семантику одного з компонентів з ідеєю веселого гумористичного мовлення: *смiхотвор заст.* "Людина, яка смiшить, веселить, розважає iнших; // Те саме, що гуморист" [282 (IX), с. 411]. Англійські ж АМКН iз символікою виявлення позитивних якостей веселої людини, що безпосередньо виступає в її мовленні, на відміну від українських, є невмотивованими своїм компонентним складом, наприклад, *good-fellow*. Проте позитивна оцінка цієї номінації все ж таки мотивована першим компонентом *good*.

Семантико-стилістичні відмінності між досліджуваними одиницями виражаються передусім у розбіжностях вияву, маркування процесів та якості говоріння / мовлення – від неінтенсивної розмови, говоріння в українських прикладах *малоговіркий, короткомовний, малослівний, малошумний, маломовний*, – до метафорично маркованої в англійських *mellifluent, mellisonant, mild-spoken, word-man, word-painter, well-spoken, word-hoard* / і українських АМКН *солодкозвучний, красноголосий, срібноголосий, милозвучний, пишиномовний*.

Експліцитно маркованими меліоративами є АМКН, у словотвірній структурі яких наявні етичні концепти БЛАГО, ДОБРО, наприклад, *благозвучний, добромовний, доброзвучний* і позитивна семантика яких визначається завдяки саме цим складникам.

Негативні ж процеси мовлення у зіставлюваних англійській і українській мовах актуалізуються в АМКН з ідеєю інтенсивного, надмірного, гучного говоріння не тільки за формою, а й за змістом мовлення: *name-caller* – "ганьбитель" / укр. *лихомовний*; *arm-waver* – амер. сл. "горлань, горлопан, демагог" / укр. *злязкий*; *rabble-rouser* – презирл. "демагог" / укр. *пустомолот, пустомеля*; *whistle-blower, tuft-hunter* – "донощик" / укр. *чорноротий* – "який злісно лається, поширює наклепи"; *earbasher* – австрал. розм. "базіка, зануда" / укр. *пустобрех*. В англійців є прислів'я: *a close mouth catches no flies* ("у закритий рот не потрапляють мухи"), тобто "слово – срібло, а мовчання – золото". У цьому прислів'ї виражене недвозначне ставлення до базік (англ. *tub-thumper* / укр. *марнослов*), крикунів (англ. *arm-*

waver, hue-and-crier / укр. *пустодзвін*). Людина, яка говорить більше ніж треба, як правило, говорить дурниці, тараторить, не слухаючи співрозмовника, вибовкує таємниці, приборіхує, дає обіцянки, яким не можна вірити, плете інтриги (англ. *mischief-maker, chatterbox* / укр. *словоблуд*), говорить бундючно, милуючись собою, бреше, хвалиться (англ. *ear-banger* / укр. *дурноляп, златоуст, хитромовка*).

Важко спілкуватися з людиною, що не розуміє гумору, як скажімо, англ. *crave-hanger* "скиглій". Але в деяких людей почуття гумору розвинене надмірно: *ripsnorter* – "жартівлива людина" / укр. *дурносміх*. Словниковий суб'єкт засуджує людей, що повсякчасно жартують [52, с. 90]. Гумор може бути недоречним і грубим, глузування можуть мати образливий характер, як-от: укр. *скализуб, зубоскал*.

Базіки й балакуни часто поводяться розв'язно і тому в англійській мові їх іменують як *backslapper зневажл.* "розв'язна людина, яка виявляє удавану приязнь".

Міра, помірність – це одна з цінностей як в англійській, так і в українській культурах. Тому ці соціуми програмують своїх носіїв дотримуватися міри в різних аспектах свого повсякденного існування, а порушення цієї норми окремими членами спільноти знаходить негативну вербалізацію. Отож, пейоративну семантику маємо і в англійських, і в українських АМКН, смисловою інваріантною моделлю яких є сема 'балакучість' (у розумінні надмірності процесів говоріння) і яка реалізується в таких її словотвірних варіантах:

- балакучість + перекручування інформації: англ. *fiction-monger, bullshit, sleight-of-mouth* / укр. *кривотлумачення*;
- балакучість + нестриманість у висловах: англ. *cross-talk* / укр. *крутоязыкий*;
- балакучість + надмірність слів: англ. *double-speak, doubletalk, jay-bird, loudmouth, make-talk, rattle-box* / укр. *великомовний, велемовний*;
- балакучість + хитрість, витіюватість: англ. *honey-words, word-monger*

/ укр. *хитромовний*;

– балакучість + зневага до Бога: англ. *goddamned* / укр. *богохулити*;

– балакучість + зло: англ. *evil-speaking, backbite, malediction, spitpoison* / укр. *злорічити, злословити, лихословити, гострослів*;

– балакучість + образливість: англ. *cussword, name-calling, swear-word* / укр. *кривословити*;

– балакучість + недорікуватість: англ. *word-bound* / укр. *тяжкомовний*.

Зіставляючи англійські АМКН з українськими за семантичним обсягом поняття "балакучість", варто сказати, що семантична структура англійських одиниць більш розвинена, оскільки всі вони характеризуються полісемічністю оцінної семантики, порівняно з українськими, які чітко демонструють пейоративність і є моносемантами.

Полісемантичні АМКН за оцінкою мовленнєвої поведінки людини маркують своєю мотиваційно-образною, експресивною і характерологічною внутрішньою формою різну інтенсивність і якість процесів та ситуацій говоріння / мовлення.

Оскільки, як уже було зазначено вище, надмірна балакучість засуджується в суспільстві, а тому українські АМКН розвинули своє значення від нейтрального до пейоративного: *славослів'я, славослов'я* – "прославляння кого-, чого-небудь у піснях, промовах і т. ін. // Надмірне вихваляння кого-, чого-небудь" [282 (IX), с. 348]. *Одописець* – "поет, який пише оди // *перен.* Той, хто надмірно вихваляє кого-, що-небудь" [282 (V), с. 641]. *Довгоязикий* – "1. У якого довгий язик. 2. *перен.* Який любить багато говорити, сперечатися, сваритися; який влучно, дотепно висловлюється. 3. *перен.* Який не може зберігати таємницю" [272, с. 309].

Англійські АМКН із семою 'надмірна балакучість', на відміну від українських, є моносемантами, які розвивали своє значення не шляхом полісемії, а через явище синонімії: *chin-music, chinwag, chitchat, yatata-yatata, jaw-jaw*. Що стосується їхніх конотацій, то в наведених прикладах, вони збігаються з українськими в напрямі пейоративної оцінки. Отож, маючи

однакову образну мотивацію, англійські й українські АМКН цієї семантичної групи різняться як на рівні плану вираження, так і на рівні плану змісту.

Така ж тенденція властива й іншим українським полісемічним АМКН, які зіставляються з англійськими моносемантами за оцінкою мовленнєвої поведінки людини. Наприклад, українська АМКН *гострозубий* – "1. З гострими зубами або гострим зуб'ям. 2. *перен.* Дотепний, уїдлиий (про людину)" [282 (II), с. 145] співвідноситься з англійськими пейоративами *jokesmith, knee-slapper, wisecrack*, які є стилістичними синонімами, на основі семи 'гостра розмова'.

Трапляються поодинокі випадки й англійських АМКН аналізованої тематичної групи, які є полісемантами і які у своїй семантичній структурі мають одне зі значень, що співвідноситься з семою 'надмірна балакучість', позначаючи людей-базік *gas-bag, windbag* та пліткарів, донощиків *telltale*. Ці значення у словниковій статті мають стилістичні позначки *розм.* або *зневажл.* Така ж тенденція спостерігається і при аналізі АМКН укр. *красномовець* – "той, хто вміє гарно говорити, майстерно володіє словом; оратор // *ірон.* який полюбляє виголошувати пишномовні, але беззмістовні промови" [282 (IV), с. 328] у зіставленні з англ. АМКН *pyrotechnics*, що буквально означає "піротехніка", переносне значення з відтінком *ірон.* виявлення блискучого красномовства, розуму віртуозності тощо.

3.5. Аксіологічно марковані композитні дієслова з семантикою позитивного / негативного ставлення людини до власних і чужих дій, почуттів, станів в англійській і українській мовах

Тематична група АМКН об'єднує дієслова, які семантизують **позитивні** дії, почуття, емоції і таланти людини за різними логіко-семіотичними моделями. Вони мають яскраво виражену експресивність, оскільки є ціннісно маркованими, пов'язаними з:

– прагматичною діяльністю людини, що стосується концепту БЛАГО: укр. *благородити, благословляти, благоустроювати*. Англійська мова має лише один відповідник з імпліцитним семантичним наповненням поняття благо *landscape*, який у зовнішній формі цієї номінації не позначений;

– прагматичною сферою вираження емоцій через стереотипну поведінку схвалення чогось, підтримку у вигляді аплодисментів, наприклад, англ. *glad-hand* / укр. *рукоплескати*;

– творчою діяльністю: англ. *word-paint* / укр. *живописати, животворити*;

– можливостями виявлення власного "я" людини: *самовизначатися, самоутверджуватися, самовдосконалюватися, самовиражатися*. Англійська мова відповідників не має;

– обожненням когось: англ. *hero-worship* / укр. *боготворити*;

– взаємним набуттям позитивних якостей: *взаємозбагачуватися*. Англійська мова відповідників не має.

– здатністю до примирення, заспокоєння когось: англ. *hush-hush* / укр. *тихомирити*.

Дієслова зі значенням **негативного** ставлення людини до власних і чужих дій, почуттів, семантизують такі дії та стани людини, які з морально-етичних позицій не прийняті, адже викликають осуд, презирство, зневагу в носіїв як англійської, так і української мов. Це дієслова з архісемами:

– нестерпності: укр. *остогиднути, осточортіти*;

– нещирості, лицемірства: англ. *apple-polish, back-scratch, toadeat* / укр. *криводушити*;

– вихваляння, звеличування: англ. *hard-sell, name-drop, show-boat* / укр. *самовихвалятися, самозвеличуватися*;

– заподіювання собі моральних або фізичних мук, страждань: укр. *самобичуватися, самокатуватися*;

– заподіювання комусь шкоди: англ. *ill-treat, ill-use, ill-wish* / укр.

зловживати;

– бешкетування: англ. *drink-drive* / укр. *колобродити*;

– брехливих або фальшивих відомостей: англ. *double-cross, coffee-house* / укр. *кривосвідчити*.

Полісеманти майже не властиві українським АМКН досліджуваної тематичної групи, оскільки зафіксовано лише 5 прикладів, у семантичній структурі яких значення переосмислилося від *спец.*, наприклад, *самозапалюватися* "займатися спонтанно внаслідок посиленого окиснення, викликаного припливом повітря або хімічною реакцією" [282 (IX), с. 36] до *перен.* "дуже збуджувати самого себе, викликати натхнення у самого себе" [там само], зокрема до меліоративного; *самооновлюватися* "1. *біол.* Відроджуватися в організмі спонтанно (про втрачені чи пошкоджені клітини, тканини тощо); регенерувати, регенеруватися; 2. *перен.* "набувати нових рис, властивостей, удосконалюючись, збагачуючись" [282 (IX), с. 41].

Серед полісемантичних українських АМКН наявний приклад, коли вже стилістично марковане *розм.* значення з пейоративним відтінком розширило свою семантику в бік нейтральної конотації: *гороїжитися* – перше значення – *розм.* "триматися зарозуміло, чванливо, козиритися" і друге – "підніматися, стовбурчитися" [272, с. 255].

В англійській мові, як і в українській, АМКН полісеманти є поодинокими. Зрідка трапляються утворення, коли пейоративне значення було переорієнтовано в термінологічне, наприклад, *case-harden* "1. робити жорсткішим; 2. *тех.* цементувати (*сталь*)". В основному ж це не нові значення, а розвинута синонімія: *bullyrag прост.* "1. сварити; 2. залякувати; 3. дратувати".

Зіставивши дієслівні англійські АМКН з українськими з семантикою позитивного / негативного ставлення людини до власних і чужих дій, почуттів, станів, варто сказати, що ці морфологічні моделі непродуктивні в обох мовах. І якщо на рівні семних характеристик дієслівні англійські й українські АМКН мають відповідники, то за іншими критеріями, зокрема на

рівні форми, змісту і навіть образності, подані номінації є безеквівалентними в зіставлюваних мовах. Це властиво таким українським АМКН, які вживаються на позначення надмірної надтоїдливості людини, аж до нестерпності: укр. *остогиднути, осточортити*. Очевидно, відсутність в англійській мові таких АМКН можна пояснити ментальністю англійців, які за своїм характером та стилем поведінки не відрізняються нав'язливістю.

3.6. Аксіологічно марковані композитні прикметники / іменники з семантикою позитивної / негативної оцінки якості об'єктів та суб'єктів в англійській і українській мовах

У наступній тематичній групі АМКН-прикметників / іменників усі одиниці мають своїм референтом позитивну / негативну якість, яка надається об'єктам та суб'єктам людиною (соціальною групою) або ж людина є носієм таких якостей. Отож, цю групу названо "АМКН-прикметники / іменники з семантикою позитивної / негативної оцінки якості об'єктів та суб'єктів", яка включає такі семантичні підгрупи, як:

3.6.1. Аксіологічно марковані композитні іменники / прикметники з позитивною / негативною семантизацією концептів ДОСВІД / РОЗУМ в англійській і українській мовах. Семантика досвідченості, життєвого досвіду, вміння в зіставлюваних мовах маркується ізоморфними відповідниками, пов'язаними аксіологічною модальністю (позитивною цінністю, оцінкою суспільства якостей людини при виконанні певних справ). Так, в українській мові сема набутого досвіду людини визначається через опозиційні поняття великий / малий: *великодосвідчений*. Той, хто має багатий досвід, також порівнюється із сивиною як позитивною інтелектуальною якістю (мудрістю): *сивомудрий*.

Актуалізація ціннісної маркованості концепту ДОСВІД яскраво експлікується через інтенсивність його вияву в інтелектуальних та розумових

здібностях людини і доводить думку В. І. Карасика про акцентуацію ціннісного компонента в подібних концептах [див.: 86]. Це простежується в АМКН, які виражають семантику:

- широкої ерудиції, значних та глибоких знань: англ. *brainpower*, *genned-up* / укр. *високоосвічений, високоерудований*;
- глибоких, різнобічних знань: англ. *honour(s)-man*, *deep-read* / укр. *широкоосвічений*;
- високої кваліфікації: англ. *fully-trained*, *craftsman*, *handyman* / укр. *висококваліфікований, висококласний*;
- розуму, мудрості: англ. *common-sense* / укр. *сивомудрий*.

Зіставлювані приклади свідчать про те, що ціннісно маркований концепт ДОСВІД позитивно однаково семантизується в англійських і українських АМКН, натомість на морфологічному рівні англійська мова тяжіє до продуктивності іменникових, а не прикметникових утворень, як це властиво українській мові.

АМКН-прикметники й іменники з **негативною** семантизацією концепту ДОСВІД / РОЗУМ маркують такі недоліки людини, як:

- недосвідченість: укр. *молокосос*. Ця номінація з погляду стильової семи належить до розмовної лексики, яка до того ж вживається з іронічним значенням. Останнє розвивається як інвективне, а сама одиниця набуває характеру образи й зневаги суб'єкта, іменованого цим словом. Синонімічною до цієї назви є АМКН *рогопил*, що також вживається на позначення "провінціальної, некультурної та малоосвіченої людини" [283, с. 287] і в сфері молодіжного жаргону має зневажливий відтінок. Англійським відповідником виступає АМКН *tenderfoot*, що вживається на позначення новачка, "зеленого" чоловіка без будь-якого досвіду. Утім, порівняно з українськими прикладами, семантика яких цілком умотивована компонентним складом АМКН, англійська номінація невмотивована, оскільки розвинула значення "недосвідченості" внаслідок переосмислення основного значення складників *tender* і *foot*.

Семантичне поле негативної характеристики невігластва людини в складі укр. АМКН представлено соматичним компонентом *голова* й ад'єктивами *дурний, пустий, тупий, твердий, слабкий*. Вступаючи в атрибутивні відношення іменник-соматизм *голова* + прикметники зі значенням внутрішніх якостей – *слабкості, тупості, упертості, легковажності* і власне оцінних – *дурості* – семантизують такі інтелектуальні вади людини, як:

– розумову обмеженість: англ. *half-wit, thick-skull, air-brain, airhead, ballon-head, bone-head, deadneck, dough-head, lunkhead, woodenhead, hidebound* / укр. *дурноголовий, твердоголовий, твердолобий, дубоголовий, дурноверхий, вузькоглядний*;

– нетямущість: англ. *addle-brain, addle-pate, beef-head, beetle-head, besom-head, chicken-head, dunderhead, featherhead, flat-head, rattle-brain, rattle-head* / укр. *пустоголовий, плоскоголовий, короткоголовий*;

– недоумкуватість: англ. *bottle-head, broomhead, purblind, brainsick* / укр. *слабоумний*;

– некмітливість: англ. *banana-head, cabbage-head, cementhead, clodpate, cloth-head, mutton-head* / укр. *тупоголовий, туполобий*.

Як свідчать приклади, найпоширенішим людським недоліком виступає *дурість* у її різних виявах. Соціально-психологічні параметри поведінки дурнів можна об'єднати в інваріантну модель аналізованої семантичної підгрупи АМКН із загальним значенням "**Інтелектуально обмежена людина**", більшість з яких у зіставлюваних мовах збігаються і за образністю, і за планом змісту. Є лише деякі відмінності в зовнішній формі: українські АМКН пишуться разом, чимало англійських номінацій – через дефіс; усі аналізовані українські номінації – прикметники, тимчасом, як серед англійських переважають – іменники.

Семантичні відмінності (йдеться про чітке розмежування розумової обмеженості від нетямущості, недоумкуватості, некмітливості) між інвективами зі значенням "дурень" важко чітко диференціювати. Вони

пов'язані здебільшого з внутрішньою формою слів. Значення "дурень" пов'язано з браком розуму, звідси – обмежені здібності. На відміну від інших пейоративів, негативна інтелектуальна характеристика ніколи не переходить на протилежну частину шкали. Пор.: *боягузтво* – *сміливість* – *нерозсудливість* (тобто недолік сміливості – погано і надлишок сміливості – теж погано) і *дурість* – *розум* – *надмірний розум* (визнати, що хтось має надмірний розум, – означає приректи себе бути дурнем).

Про надлишок розуму говорять лише іронічно: наприклад, англ. *wisenheimer* – "всезнайко", *wisehead* ірон. "розумник, розумна голова", що "в курсі всіх справ" та їхній український відповідник *багатознайко*, коли людина намагається продемонструвати, що знає все, а насправді – показує своє невігластво абсолютно в усьому. Звичайно, бути обізнаним це – достоїнство, тому в цьому разі під сумнів ставиться або сама наявність знань у такої людини, або їх якість. Знання можуть виявитися зайвими. Ми бачимо, що словниковий суб'єкт, для якого інвективою є АМКН *wisenheimer* / *багатознайко*, – це люди конкретного мислення, які нехтують інформацією, виправдовуючи себе за принципом: "Те, чого я не знаю, – дурниця". У цих номінаціях засуджується безтактність цих розумників.

Очевидно, тому **полісемантична** АМКН укр. *хитромудрий* була переосмислена в процесі розвитку значення другого компонента "мудрий" не як досвідчений, а як такий, що відзначається "вмінням виходити з будь-якого становища". Це стало можливим під впливом значення першого компонента "хитрий". Приклади полісемантичних номінацій цієї семантичної підгрупи поодинокі і передусім через те, що в українській ментальності є чітке уявлення про самодостатність і достоїнство розуму, а також про брак розуму. Тому наявні АМКН, які вживаються на позначення або розумної людини, або характеризують людину як інтелектуально обмежену.

Натомість англійська мова демонструє ширші можливості, ніж українська, для утворення номінацій на позначення інтелектуальних здібностей людини та її досвідченості і зокрема тих, які мають

переосмислену семантику. Отож, серед досліджуваних АМКН засвідчено полісемічні одиниці, які семантизують концепти ДОСВІД, РОЗУМ, розвинувши це значення шляхом переосмислення:

- букв. *firework* – перен. "блиск розуму";
- букв. *headpiece* – перен. "голова, розум, кмітливість";
- букв. *heavyweight* – перен. "найрозумніша людина";
- букв. *highbrow* – перен. "всезнайко, з амбіціями на вченість".

У АМКН іменниках / прикметниках із негативною семантизацією фізичних вад людини пейоративна оцінка більш актуалізована й чітко демонструє тілесні фізичні вади людини. Словотвірною-семантичною структурою цих АМКН мотивована соматичним компонентом і його оцінним значенням. Фізичне каліцтво, як це не парадоксально, викликає здебільшого не співчуття, а зневагу й презирство з боку фізично повноцінних людей, див. пор.: англ. *claw-foot*, *clubfoot*, *goggle-eye* / укр. *одновухий*, *одноногий*, *одноокий*, *однорукий*. Ці номінації дуже часто стають апелятивами з пейоративною семантикою.

Фізична неповноцінність людини ставала прагматичною мотивацією оцінного ставлення до власне поведінки людини, наприклад: *капловухий*, *клаповухий* – букв. "який має великі, відстовбурчені вуха" і переосмислене значення – "людина без волі, без характеру, наївна, яку можна легко ошукати" [282 (IV), с. 173].

Те ж саме можна сказати й про укр. АМКН *короткозорий*, *куцозорий*, – "який погано бачить на далекій відстані" і друге значення, марковане в словнику як *перен.*, – "нездатний правильно передбачити, розрахувати; недалекоглядний, непроникливий" [282 (IV), с. 299].

Спираючись на функціональну й прагматичну переорієнтацію композитів цієї семантичної підгрупи з урахуванням концептуалізації конкретного соматизму, на основі якого відбувається перенос буквального значення, і прикметників, що надають цьому компонентові негативної маркованості, маємо вже АМКН, що семантизують:

а) фізичні вади людини:

– виснаженість: англ. *dry-bones, bald-rib, barebone, hatrack, rackabones, rattlebones* / укр. *худокостий, худоребрий, худосочний*;

– надмірну вагу: англ. *butterball, horse-godmother, fat-guts, beer-belly, jelly-belly, potbelly* / укр. *. товстозадий, товстопузий*;

б) поведінку та характер, що викликають осуд у суспільстві:

– необачливість: англ. *butter-fingers* / укр. *короткорукий, косорукий, криворукий, куцопалий*;

– нахабність та жадібність: англ. *greedy-guts* / укр. *товстомордий, товстопикий, червономордий, червонопикий*.

Полісемантичні АМКН-прикметники з негативною семантизацією фізичних вад людини, її поведінки та характеру в своїй образно-мотиваційній структурі містять ті ж самі характеристики, що й моносеманти, наприклад, розумову обмеженість: англ. *flat-head, pinhead* / укр. *вузьколобий, дрібноголовий*. Зіставляючи полісемічну англ. АМКН *pinhead* з укр. *дрібноголовий*, варто зазначити, що ці оцінні номінації є еквівалентними за образною характеристикою, проте англ. *pinhead* відображає більш точну характеристику розумових вад людини, порівнюючи їх з "головкою шпильки", яка постає в уяві суб'єкта оцінки як щось надмірно малесеньке, тимчасом як укр. *дрібноголовий* викликає в принципі ті ж асоціації, але не такі точні. При цьому варто сказати, що англ. АМКН набула переосмислення як метафора, оскільки ознаки ПРЕДМЕТА, у даному разі *шпильки*, переносяться на ЛЮДИНУ, зокрема на її обмежені розумові здібності. Українська АМКН тільки ж зазначає надмірно малий розмір голови у значенні "дрібних мізків".

Інші АМКН: англ. *flat-head* і укр. *вузьколобий* також за образною мотивацією маркують одну й ту ж ситуацію – розумову недбалість людини, проте зовнішня форма цих зіставлень є різною на рівні партитивних відношень. В англійському прикладі на позначення розумової обмеженості маємо образно переосмислений соматизм *голова* як ціле з його

характеризуючим конкретизатором *flat*, в українській номінації – маємо частину голови – *лоб* із конкретизатором *вузько*.

На позначення тупості й невігластва англійська мова має такі АМКН, у яких знаково-символічне навантаження виконують поняття-зооніми в поєднанні із соматизмом *head* англ. *oxhead*. Оцінна образність цієї номінації цілком умотивована її складниками. Отож, букв. переклад АМКН *oxhead* "бичача голова" означає те, що людина сильна, але розуму їй бракує. Символічно ці розумові вади людини позначаються і такими АМКН, як англ. *jackass*, яка теж метафорично переосмислена за моделлю ТВАРИНА – ЛЮДИНА. *Віслук*, як відомо, завжди асоціюється у свідомості людини з дурістю, невіглаством тощо. Частковим відповідником за образними асоціаціями до цієї одиниці виступає укр. АМКН *тупорилий*, яка цілком умотивована поєднанням компонентів: прикметником *тупий* у значенні розумово обмежений і вульгаризмом *рило* в значенні "обличчя".

На позначення нахабності людини вживаються в зіставлюваних мовах такі полісеманти: англ. *brassbound* / укр. *товсторилий*, які збігаються за одним зі своїх значень, розрізняючись за формою вираження та мотивацією. Байдужість як вада поведінки людини, сформована під впливом певних соціальних настанов суспільства, зокрема українського, закарбована в такому прислів'ї, як "Моя хата з краю – нічого не знаю", знайшла свій відбиток в укр. АМКН *товстошкірий*, одне зі значень якого є синонімічним з англ. АМКН *gigman*.

3.6.2. *Аксіологічно марковані композитні прикметники / іменники з позитивною семантизацією морально-етичних концептів ДОБРО, БЛАГО в англійській і українській мовах.* Складні слова цієї групи передусім пов'язані з концептами ДОБРО, БЛАГО та їхніми похідними, як-от: НАДІЯ, ОBOB'ЯЗОК, ТЕРПІННЯ, ПОРЯДНІСТЬ, ПРАВДА.

Концепт ДОБРО усвідомлюється носіями конкретної мови насамперед

через протиставлення з його семіотичною антиномією ЗЛО. Ці морально-етичні концепти передусім виступають аксіологічними категоріями, які в традиційній народній культурі виражено у протиставленні сприятливих і несприятливих для колективу й індивідів явищ **щастя / нещастя, вдачі / невдачі, свого / чужого, правди / неправди** тощо.

Томас Гоббс писав: "...Слова *добро, зло* ... завжди вживаються у відносному значенні залежно від того, хто їх використовує, оскільки ніщо не буває чимось таким просто й абсолютно і ніяке загальне правило про те, що є добро і що – зло, не може бути взятє з природи самих об'єктів, а встановлюється або кожною окремою людиною щодо своєї особи (там, де немає держави), або (в державі) особою, яка представляє державу, або арбітром, або суддею, якого люди, що мають різні позиції, обирають за взаємною згодою і чиє рішення вони зроблять указаним правилом" [41, с. 85-86].

Розуміння людиною *добра* здебільшого визначає цінності суспільства, його етичні й естетичні ідеали, адже все життя людини супроводжується вибором між добром і злом. Ще Аристотель зазначав, що у його добу було прийнято добро вважати щастям. Воно розумілося як "діяльність душі у відповідності з добродійністю" [226, р. 157]. Остання необхідна для реалізації щастя, оскільки чим більше людина творить добра, тим більше позитивної енергії повертається до неї, і це робить її щасливою. Тож бути добродійним, відзначатися моральними чеснотами – у цьому і полягає значущість щастя [85, с. 23]. Поняття щастя, добра – найважливіші суспільні цінності, вони є основою для "виконання функції людини у відповідності з моральними чеснотами" [224, р. 95].

Спостерігається закріпленість одиниці *благо* за вираженням духовного, небесного, божественного, оскільки це слово запозичене з церковнослов'янської мови, зі сфери богослужіння, а мовна одиниця *добро* демонструє здатність характеризувати все земне, матеріальне, людський вияв життя [85, с. 37]. У "Новому тлумачному словнику синонімів" лексема *добро*

пояснюється як синонім лексеми *благо* з такими основними значеннями: 1) гарного, доброго, позитивного в людській душі й житті; 2) протилежності абсолютному негативному началу – злу; 3) певних моральних відчуттів; 4) душевного руху, який пов'язується з альтруїстичним наміром; 5) локалізованості в душі людини; 6) абсолютного, найвищого, можливо, божественного погляду на світ; 7) абстракції високого рівня, позитивного морального начала в душі людини; 8) краси, істини, смислу; 9) які здатні до вживання з дієсловами *робити* і *творити* і з кількісними прислівниками на зразок *багато*, *немало*, *мало*, при цьому предметом кількісної оцінки добра є вся сума добрих справ людини; 10) протиставлення злу [267, с. 145].

Англійськими відповідниками українському *благо* словники називають *boon* ("благо", "милість", "добродіяння", "дар"), *benefit* ("благо", "користь", "вигода"), *blessing* ("благословення", "благо", "благодіяння") [274, с. 52]. Поняття добра у свідомості англійського народу пов'язане з намаганням зрозуміти світ, побачити в ньому інших, "відповісти їм моральними вчинками й чеснотами" [234, р. 93]. *Добро* для англійців – це спроба досягти віддаленої довершеності, джерела чистої енергії, джерела чогось нового [85, с. 77]. У цьому ракурсі поведінка людини, її діяння набувають позитивної спрямованості, адже "добро – це орієнтир, а не мета" [256, р. 186]. Отже, шлях до вищості через *добро* характерний для англійської національної свідомості, "він проникнутий оптимістичною вірою в його незламне вічне буття" [254, р. 238].

Ядерними тематичними асоціаціями, які об'єднують АМКН, виступають такі, що символізують *добро*:

– в англійській мові як налагодження миру: *bridgebuilder*, *bridgeman*, *make-peace*, *peace-lover*, *peacemaker* / в українській – як добротинність: *добротворець*, *доброчинець*;

– гарні вміння та поведінку: англ. *goodlike* / укр. *доброграй*;

– порядність: англ. *well-disposed*, *clean-living*, *thanksgiver*, *well-wisher* / укр. *добропорядний*, *доброристийний*, *доброзвичайний*, *добросусідський*;

– чуйність, доброзичливість: англ. *good-liking, goodwill, well-nature* / укр. *добросердий*;

– волю, власне бажання: англ. *freewill, freedom-loving, free-and-easy* / укр. *добровільний*;

благо як:

– щедроти, дари, достаток, добробут, щастя: англ. *godsend, godsent, god-speed, well-being* / укр. *благодать, благополуччя, благоденство, благоустрій*;

– згоду, дозвіл, схвалення: англ. *well-done* / укр. *благословення*;

– чесність, порядність, досконалість, високу мораль, культуру, терпіння: англ. *right-thinking, well-advised, well-balanced, well-behaved, Christ-like, man-to-man, forthright, downright, Godman* / укр. *благочестя, благодотворитель, благородний, високопатріотичний, високогуманний, високоморальний, високоорганізований, Всеблагий, довготерпеливий, висококультурний*;

– довіру, надійність: англ. *well-affected, trustworthy, faithworthy* / укр. *благонадійний, великонадійний, високонадійний, багатонадійний*;

правду, право, істину як:

– захист: англ. *law-and-order* / укр. *правозахисник, правозаступник, правосуд*;

– боротьбу: англ. *peacekeeping* / укр. *правдоборець*;

– щирість: англ. *true-to-life, soothfast* / укр. *голоп Правда*;

– порядок: англ. *well-kept* / укр. *правопорядок*;

– погляди та позицію людини: англ. *law-abiding, right-thinking, right-winger* / укр. *правосвідомість*;

– чесність, порядність: англ. *gospel-truth, true-life, all-right* / укр. *добропорядний*.

Заслуговує на більш глибокий екскурс в етимологію номінація *right-winger* – "правий", що має безпосередні зв'язки з укр. *правий*. Обидві лексеми утворені субстантивацією і в англійській, і в українській мовах вживаються в

переносному значенні як вторинні номінації. Образно-аксіологічна конотація *правого* як прямого, правильного, позитивного стосується і правничої сфери (пор. етимологічну спорідненість спільнокореневих слів (*право* – *правий*), як про це свідчать лінгвокультурологічні та етнолінгвістичні праці [197, с. 22-28; 52, с. 94].

Отже, внутрішня форма давньослов. прикм. **rǫavъ* > *правъ* > *прав* спочатку означала "вперед спрямований", від якої розвинулося подальше значення: "прямий, рівний" і "щирий, справедливий" [290, с. 323-324]. Про міфолого-ритуальні корені лінгвоаксіологічної опозиції *правий* – *лівий* на тлі інших бінарних протиставлень *чоловічий* – *жіночий*, *верхній* – *нижній*, *живий* – *мертвий* і т. ін. див. також: [198, с. 151-166]. У давньоанглійській мові (до 830 р.) прикметник **riht* мав значення "прямий, справедливий, гарний"; пізніше (до 1121 р.) *riht*, *rihte* розширює значення і позначає "прямий, законний, дійсний, справжній"; після 1303 року цей прикметник набуває сучасного позначення – *right*, наприклад, *right-on* [294, р. 665].

Численні номінативні одиниці, що містять лексему *right*, актуалізуючи різні сторони загальної "позитивності" називаного суб'єкта, наприклад, *right-winger* – "правий, консерватор" та її протиставлення *left-winger* – "1) лівий, 2) людина з прогресивними поглядами", певною мірою розвинули історичне значення лексем *правий* / *лівий* і в сучасній англійській мові вживаються з протилежною семантикою, тобто *правий* – не як справедливий, а навпаки, реакційний, а *лівий* – прогресивний. Це можна пояснити через процеси запозичення значень слів (не власне слів) відповідно до ступеня їх адаптації в мові-рецепторі. Так, політичні поняття *правий*, *лівий* запозичено з французької мови – *droit*, *gauche*: у часи французької буржуазної революції в Конвенті помірковані жирондисти сиділи праворуч, а прихильники радикальних дій монтаньяри – ліворуч [52, с. 94].

Заслуговує також на увагу концепт ПРАВИЙ з погляду словотвірної продуктивності. Цікавим видається таке дослідження в українській і англійській мовах. Так, в українській мові корінь *прав-* наявний у словах на

позначення концептів, для іменування яких англійська мова обрала інші мотиваційні основи: укр. *правда* – англ. *true*, укр. *праведник* – англ. *pious, religious man*, укр. *правосуддя* – англ. *justice*, укр. *правило* – англ. *rule*".

Полісемантичні АМКН-прикметники й іменники з позитивною семантизацією морально-етичних концептів, як і проаналізовані меліоративні моносеманти, представлено полісемічними українськими одиницями, внутрішня форма яких пов'язана з поняттями *добра, правди, права, блага*.

Наприклад, на основі первинного значення лексеми *правовірний*, що вживається в релігійному дискурсі на позначення людини, яка "суворо дотримується догматів певної віри, релігії" [272, с. 1101], було розвинуто метафоричне переносне значення за моделлю ЛЮДИНА – ЛЮДИНА, завдяки якому ця одиниця набула аксіологічно маркованого меліоративного відтінку. Меліоративна оцінка тут цілком умотивована двома компонентами АМКН *право* + *вірний*, що за своєю семантикою символізують справедливість, вірність, правоту тощо.

Серед полісемантичних АМКН із первинним меліоративним значенням наявні одиниці, які в сучасній українській мові вважають семантично актуалізованими. Це стосується АМКН *добродій*, що в радянських словниках має позначку *заст.* і вживалася на позначення "дорослого чоловіка, переважно з привілейованих верств суспільства" [282 (II), с. 324], проте у сучасному функціонуванні аналізована номінація набула апелятивної форми ввічливого звертання до високопосадової особи. У розмовному мовленні АМКН *добродій* синонімічна до лексеми *благодійник*. І тут ще одне цікаве спостереження, суть якого полягає в тому, що словники фіксують ще й пейоративне значення аналізованої АМКН із поміткою *ірон.*, яка вживається на позначення "лихої, ненависної, небезпечної людини" [272, с. 307]. Англійським частковим відповідником до укр. АМКН *добродій* у значенні *благодійник* є номінація *almsman*, що має позначку *арх.* Це свідчить про те, що названа АМКН уживалася свого часу на позначення благодійника, що подавав милостиню.

Семантику благородства, благих намірів, відвертості у своїй образно-мотиваційній структурі містять такі АМКН, як англ. *well-affected, evendown, goodwill* / укр. *благородний, простолінійний, прямолінійний*. Проте в різних контекстах ці АМКН реалізують і свої інші значення. Наприклад, англ. *goodwill* може вживатися і як юридичний термін, а укр. *благородний* – як *заст.* на позначення людини дворянського походження.

3.6.3. *Англійські та українські аксіологічно марковані композитні прикметники / іменники з негативною семантизацією морально-етичних концептів ЗЛО, ГРІХ.* Зло – це другий компонент глобальної аксіологічної опозиції *добро / зло* ментального світу.

Питання про походження зла, його онтологічної сутності – одне з найскладніших у богословській і філософській літературі. "Що таке зло?" – ставить запитання Діонісій Ареопагіт [56], і відповідь його не є однозначною: пор.: "Зло не походить від добра", "зло складається з відсутності добра", "добро і зло мають різні витoki і причини", "зло походить не від Бога" тощо. Наводячи визначення *зла* (кожне з яких має глибокі аргументи), можна узагальнити: зло – виявлення слабкості й зникнення добра.

Зло в мовній свідомості людини, як і гріховне начало в ній – етичні категорії, що апелюють до моралі людини. У зв'язку з цим морально-етичні концепти ЗЛО, ГРІХ однаково семантизуються в англійських і українських АМКН на позначення людини:

- нечестивої: англ. *ill-humour* / укр. *злочестивий, злонравний*;
- недобррозичливої, ворожої, яка віщує зло: англ. *ill-wisher, ill-affected, ill-disposed, ill-looking, evil-boding, ill-boding* / укр. *зловорожий, злоокий, злорадий, зловісний, злоповісний, лиховісний, злочиливий, хижоокий*;
- яка переймається помстою: англ. *sorehead* / укр. *злопам'ятний*;
- сповненої гріха і ненависті до Бога: англ. *wrong-doer* / укр. *гріховодний, багатогрішний, боговідступний, богоненавидний*;
- яка має погану славу: англ. *ill-famed, ill-devised, ill-found* / укр.

горезвісний;

– з мізерною душею: англ. *ill-being* / укр. *душевбогий*;

– хитрої: англ. *hardhead, ratface, slyboots* / укр. *хитроокий*;

– лицемірної, підступної, нещирої: англ. *ill-gotted, bootlick, earth-bred* / укр. *криводушний, двоєдушний*;

– боягузкої, лякливої, плаксивої: англ. *chicken-heart, chicken-liver, faint-heart* / укр. *малодушний, тонкосльозий*;

– гонористої: англ. *chest-thumping, coxcomb* / укр. *марнослашний, марнолюбний*;

– нерішучої: англ. *dough(-)face* / укр. *слабосилий, слабохарактерний, м'якотілий*;

– нахабної: англ. *ill-mannered, brassbound* / укр. *скотоподібний*;

– п'яниці: англ. *fuddle-cap, ginhead, juichead, winebibber* / укр. *синьолобий*;

– наркомана: англ. *acidhead, basehead, cokefiend, crackhead, cubehead, teahead, weedhead* / укр. *макодзьоб*;

– жорстокої: англ. *ill-treatment, hard-case* / укр. *жорстокосердний, твердосердий*.

Зіставивши англійські й українські пейоративні АМКН, семантика яких розвивалася на основі ставлення людини до морально-етичних категорій *зла, гріховності*, або оцінки поведінки людини з позицій носія зла та гріховності, варто зазначити, що відмінність цих одиниць зумовлена різною мотивацією зла в англійському й українському соціумах. На рівні мотивації це відобразилося у функціональному переосмисленні прямого буквального значення в оцінне-марковане, пейоративне, – в англійських АМКН, тимчасом, як українські приклади є моносемантами, які виникали безпосередньо на позначення тієї ситуації, у якій поведінка людини асоціювалася зі злом та всілякими гріхами.

Отже, **англійські полісемантичні АМКН-прикметники й іменники з негативною семантизацією морально-етичних концептів вмотивовані**

переосмисленням нейтральних значень, одним із ЛСВ яких є символіка "обману" англ. *come-on, paper-hanger*, "розчарування" англ. *letdown*, "зради" англ. *copperhead*, "шахрайства" англ. *humbug*. **Українських полісемантичних** одиниць із такими семами в цій семантичній підгрупі не зареєстровано. Проте наявні приклади АМКН із полісемантами, що маркують "лицемірство" (*дволикий, двоєдушний*), "необачність" (*легкодумний*).

3.7. Аксіологічно марковані композитні номінації з позитивною семантизацією якісних характеристик артефактів в англійській і українській мовах

Ці АМКН моделюють у своїй семантичній структурі відношення між артефактом та його якостями. До цієї семантичної підгрупи належать такі утворення, меліоративна оцінка яких визначається квантитативними градаційно-інтенсивними характеристиками предметів, об'єктів, споруд тощо: пор., англ. АМКН *bang-up, bang-on, high-class* із їх семантичним українським відповідником *першокласний*, що букв. означають "дуже добрий, відмінний, найкращої якості". Проте за однакової образності й спільному значенні словотвірна структура української й англійської АМКН різна. В українському прикладі вона мотивована порядковим числівником "перший", який у поєднанні з компонентом "класний" зазнає функціональної переорієнтації і десемантизується. У такому валентністному сполученні числівник "перший" виконує не нумеративну функцію, а квантитативну – вказує на надмірний вияв якості об'єкта чи предмета. Квантитативні одиниці з градаційною ознакою інтенсивного виявлення якості містять у своїй внутрішній формі надмірне виявлення чогось позитивного, що ґрунтується і на модальності, і на оцінці. В англійській мові наявні також АМКН, що демонструють контрарні семантичні відношення з укр. АМКН *першокласний* / англ. *downscale*.

Схожу до першого українського прикладу має АМКН *п'ятизірковий* із семантикою "ознаки найвищого гатунку". Ця номінація є стереотипною в носіїв української мови, яка асоціативно сполучається з лексемою "готель". Тут кількісний числівник "п'ять" також десемантизується і позначає не кількість предметів чи об'єктів при підрахунку, а якість, причому градаційну, оскільки "п'ять зірок" – це межа для якості готелів.

Українська АМКН *чистопробний* мотивована семантикою першого компонента "чистий" з метафорично переосмисленою образно-характеризуючою словотвірною структурою на позначення чогось "найвищої проби, без домішок". Крім того, ця номінація маніфестована символікою визначення проби на коштовних металах, яку маємо також в англ. АМКН *crystal-clear*. Частковим відповідником укр. АМКН *чистопробний* виступає англ. *high-quality*, що символізує вже узагальнене поняття вищої якості, проби.

Своєчасність вияву ознаки, зокрема темпоральність, в українській мові демонструють такі АМКН-трансформи на позначення "чогось щойно зробленого" *свіжопобілений, свіжоспечений, свіжовипрасуваний, свіжовироблений*, які мотивовані культурно-маркованим прикметником "свіжий". Вони мають яскраво виражену експресивність, оскільки є ціннісно маркованими, пов'язаними з культурно-сакральними реліктами слов'янської культури (напр., укр. *білити* – "...ритуал, пов'язаний із мотивом "білого світу", чистоти тощо). Головна у році побілка житла приурочена до календарного періоду, передовсім до Великоднього циклу..." [див.: 35, с. 27], із прагматичною трудовою діяльністю людини та її позитивним результатом. Англійська мова відповідників до цих українських АМКН не має.

Висновки до розділу 3

Оцінне значення АМКН комбінується з предметно-логічним, якісно-логічним та акціонально-логічним їх змістом, як правило, у кореневих частинах, що в утвореній номінації належить їй загалом. У свою чергу, в оцінному значенні АМКН виділяються функціонально-стильовий і експресивно-стилістичний компоненти.

Функціонально-стильовий компонент за стилістичними реєстрами співвідноситься зі сферою й умовами спілкування, у яких вживається АМКН. Сфера вживання відображається на лексичному значенні слова; останнє виявляється або в сигніфікативному (поняттєвому) компонентові значення, або в експресивній (образній) семі.

Окрім стильових сем, власне оцінне значення АМКН зумовлене наявністю стилістичних сем і передусім *емоційних* та *експресивних*. Це дозволяє говорити про стилістичну диференціацію АМКН і виділити серед них одиниці з *меліоративною* й *пейоративною* оцінною семантикою. Серед АМКН вирізняємо також полісеманти, коли в семантичній структурі композита відбуваються зміни від термінологічного або нейтрального значення до негативного чи позитивного.

АМКН не становлять замкнутої цілісної групи, оскільки ціннісна модальність – позитивна чи негативна – притаманна всім без винятку цим одиницям і навіть тим, які характеризуються полісемантичністю. Внутрішня форма АМКН співвідноситься з морально-етичними категоріями і передусім абстрактними, такими, як *добро / зло, правда / неправда, верх / низ, великий / малий*, емотивно-оцінними концептами: *ГАРНЕ / ПОТВОРНЕ, РАДІСТЬ (ЗАДОВОЛЕННЯ) / СУМ* тощо. Окремі тематичні групи утворюють АМКН, у яких закодовано позитивні/негативні характеристики людини, її внутрішні та зовнішні якості, позитивне чи негативне ставлення до праці, її досвід, вміння / невміння і т. ін., нарешті, різні соціальні та етнічні стереотипи уявлень, мислення, пізнання й оцінки довкілля, зокрема речей, речовин, споруд тощо.

Класифікація АМКН на основі оцінного значення відношення між дійсним світом і його ідеалізованою моделлю, створеною людиною (соціальною групою), а також соціально закріпленого ставлення людей до об'єктів дійсності, представлена тематичною групою "Ставлення до способу життя" з її семантичними підгрупами, які відображають різні стереотипи поведінки людини в суспільстві: а) за оцінкою власного "я" та міжособистісними стосунками з "іншими", б) за оцінкою власних уподобань та життєвої позиції, в) за оцінкою мовленнєвої поведінки (спілкування): якості, інтенсивності, надмірності мовлення.

АМКН за оцінкою власного "я" та міжособистісних стосунків з "іншими" утворюються за спільними моделями з компонентом *self / сам* і містять у своїй семантичній структурі концепт Я, семантизація якого дає змогу визначити зміст думки про себе у носіїв англійської й української мов.

Основна спрямованість меліоративної семантики АМКН із компонентом *self / сам* пов'язана з позитивними характеристиками людської особистості в контексті її взаємодії із соціумом, зокрема з: вихованням самого себе; відчуттям власного морального або фізичного стану; здатністю володіти собою, контролювати й дисциплінувати себе, мати витримку, бути холонокровним; наданням собі допомоги; спроможністю жертвувати собою, своїми особистими інтересами заради блага інших; захистом самого себе своїми силами; власним духовним збагаченням, самовдосконаленням; самоповагою, почуттям власної гідності; прагненням зберегти своє життя; здатністю вивчати себе, спостерігати за собою, своєю зовнішністю; незалежністю, самостійністю, самовпевненістю.

Зіставлення пейоративної семантики АМКН із компонентом *self / сам, себе* з урахуванням образності українських і англійських утворень, а також на рівні їх внутрішньої та зовнішньої форм засвідчило спільну мотиваційну основу їхнього утворення в обох мовах, зумовлену потребами мовця відобразити негативні або несхвально-зневажливі характеристики людської особистості в контексті її взаємодії із соціумом. Відмінні ж особливості

досліджуваних українських і англійських АМКН в основному простежуються на рівні образності при оцінці таких якостей людини, як марнославство, пихатість, ненависть до себе, власна неохайність, схильність скаржитися на долю, жаль до себе, користолюбство, лицемірство, фарисейство. Українська мова на позначення таких вад людини композитних номінацій не має, принаймні це не зареєстровано словниками. Такий факт, очевидно, можна пояснити тим, що процеси утворення пейоративних номінацій з такими семними характеристиками шляхом композиції в українській мові є повільними і не активними, порівняно з англійською мовою.

АМКН – специфічний засіб позначення та йменування поведінки людини, її власних уподобань і життєвої позиції, адже акт словотвірної композитної номінації передбачає не утворення номінанта, а вибір наявного в мові позначення для суті відображуваної типової ситуації. АМКН становлять собою стійкі відтворювані стереотипи, які постають із пам'яті як мовленнєві реакції на типовість подій та явищ. Причому ці одиниці не є їхніми ідентифікуючими відбитками. Мета актуалізованої АМКН – не кваліфікувати позамовну дійсність, а схарактеризувати та оцінити її.

Образи ж, що лежать в основі пейоративних АМКН, імплікують ідею дій-стимуляторів негативної поведінки людини та вад її характеру, які засуджуються суспільством.

За оцінкою мовленнєвої поведінки людини у групі АМКН базовими ідентифікаторами виступають семи 'голос', 'слово', 'мовити (говорити)', 'звучати'. Якісна перевага процесів мовлення і відповідних реакцій, дій стосовно певної норми актуалізується в українських АМКН через віддієслівну семантику обох компонентів з ідеєю веселого гумористичного мовлення. Англійські ж АМКН із символікою виявлення позитивних якостей веселої людини, що безпосередньо виявляється в її мовленні, на відміну від українських, є невмотивованими своїм компонентним складом.

Негативні процеси мовлення в зіставлюваних англійській і українській

мовах актуалізуються в АМКН з ідеєю інтенсивного, надмірного, гучного говоріння. Зіставляючи англійські АМКН з українськими за семантичним обсягом поняття "балакучість", варто сказати що семантична структура англійських прикладів більш розвинута, оскільки всі вони характеризуються полісемічністю оцінної семантики, порівняно з українськими, які чітко демонструють пейоративність і виступають моносемантами.

Дієслівна тематична група АМКН "із семантикою позитивного ставлення людини до власних і чужих дій, почуттів, станів" засвідчує низьку продуктивність цієї морфологічної моделі в обох мовах. Якщо на рівні семних характеристик дієслівні англійські й українські АМКН мають відповідники, то за іншими критеріями, зокрема на рівні форми, змісту і навіть образності, ці номінації є безеквівалентними в зіставляваних мовах. Це властиво таким українським АМКН, які вживаються на позначення надмірної надоїдливості людини, аж до нестерпності: укр. *остогиднути*, *осточортити*. Очевидно, відсутність в англійській мові таких АМКН можна пояснити ментальністю англійців, які за своїм характером та стилем поведінки не відрізняються нав'язливістю. Полісемантика цієї семантичної групи майже не властива як українським, так і англійським АМКН.

АМКН-прикметники/іменники з позитивною семантизацією концепту ДОСВІД у зіставляваних мовах маркуються ізоморфними відповідниками, пов'язаними аксіологічною модальністю (позитивною цінністю, оцінкою суспільства якостей людини при виконанні певних справ). Актуалізація ціннісної маркованості концепту ДОСВІД яскраво експлікується через інтенсивність його вияву в інтелектуальних та розумових здібностях людини й простежується в АМКН, які виражають семантику широкої ерудиції, великих та глибоких знань, високої кваліфікації, розуму, мудрості. Зіставлявані приклади свідчать про те, що ціннісно маркований концепт ДОСВІД позитивно однаково семантизується в англійських і українських АМКН, натомість на морфологічному рівні англійська мова тяжіє до продуктивності іменникових, а не прикметникових утворень, як це властиво

українській мові.

АМКН-прикметники й іменники з негативною семантизацією концепту ДОСВІД / РОЗУМ маркують такі недоліки людини, як надмірне виявлення недосвідченості. Семантичне поле негативної характеристики невігластва людини у складі англійських і українських АМКН представлене соматичним компонентом *голова* й ад'єктивами *дурний, пустий, тупий, твердий, слабкий*. Вступаючи в атрибутивні відношення іменник-соматизм *голова* + прикметники зі значенням внутрішніх якостей – *слабкості, тупості, упертості, легковажності* і власне оцінних – *дурості* – семантизують такі інтелектуальні вади людини, як розумова обмеженість, нетямущість, недоумкуватість, некмітливість.

АМКН-прикметники й іменники з позитивною семантизацією морально-етичних концептів ДОБРО, БЛАГО та їхніх похідних НАДІЯ, ОБОВ'ЯЗОК, ТЕРПІННЯ, ПОРЯДНІСТЬ, ПРАВДА в зіставлюваних мовах мають спільну мотивацію. Ядерними тематичними асоціаціями, які об'єднують АМКН, є ті, що символізують *добро* як порядність, чуйність, волю, власне бажання; *благо* як щедроти, дари, достаток, добробут, щастя, чесність, порядність, досконалість, високу мораль, культуру, терпіння, згоду, дозвіл, схвалення, довіру, надійність; *правду, право, істину* як захист, боротьбу, щирість, порядок, чесність, порядність.

Зіставивши англійські й українські пейоративні АМКН, семантика яких розвивалася на основі ставлення людини до морально-етичних категорій *зла, гріховності*, або оцінки поведінки людини з позицій носія зла та гріховності, відзначимо, що відмінність цих одиниць зумовлена різним виявленням зла в англійському й українському соціумах. На рівні мотивації це відобразилося у функціональному переосмисленні прямого буквального значення в оцінно-марковане, пейоративне, – в англійських АМКН, тимчасом, як українські приклади є моносемантами, які виникали безпосередньо на позначення тієї ситуації, у якій поведінка людини асоціювалася зі злом та всілякими гріхами.

Морально-етичні концепти ЗЛО, ГРІХ однаково семантизуються в

англійських і українських АМКН на позначення людини нечестивої, недоброзичливої, ворожої, яка віщує зло; що переймається помстою; сповненої гріха і ненависті до Бога; що має погану славу; з мізерною душею; хитрої, лицемірної, підступної, нещирої; боягузкої, лякливої, нерішучої; гонористої; нахабної; жорстокої; п'яниці.

Англійські полісемічні АМКН-прикметники й іменники з негативною семантизацією морально-етичних концептів вмотивовані переосмисленням нейтральних значень, одним із ЛСВ яких має символіку "обману", "розчарування", "зради", "шахрайства". Українських полісемічних одиниць із такими семами в цій семантичній підгрупі не зареєстровано.

АМКН-прикметники з негативною семантизацією фізичних вад людини, її поведінки та характеру мотивовані соматичним компонентом і його оцінним значенням. Фізичне каліцтво як це не парадоксально викликає здебільшого не співчуття, а зневагу й презирство з боку фізично повноцінних людей.

АМКН із позитивною семантизацією якісних характеристик артефактів моделюють у своїй семантичній структурі відношення між артефактом та його якостями, меліоративна оцінка яких визначається квантитативними градаційно-інтенсивними характеристиками предметів, об'єктів, споруд.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження ґрунтуються на таких концептуальних положеннях: 1) складні номінації у процесі функціонування зазнають переосмислення первинного значення, яке є нейтральним або термінологічним, у бік набуття аксіологічної семантики під впливом як позамовних (функціонально-прагматичних), так і мовних факторів (словотвірна, морфологічна, лексична мотивація); 2) в оцінному значенні АМКН актуалізовано функціонально-стильовий і експресивно-стилістичний компоненти. Перший компонент співвідноситься зі сферою й умовами спілкування, в яких уживається АМКН, тимчасом, як експресивно-стилістичні конотації дозволяють виділити пейоративні та меліоративні АМКН; 3) АМКН – специфічний засіб позначення та йменування поведінки людини, її власних уподобань і життєвої позиції, адже акт словотвірної композитної номінації передбачає, як правило, вибір наявного в мові ресурсу для позначення суті відображуваної типової ситуації; 4) АМКН – це стійкі відтворювані стереотипи, які постають із пам'яті як мовленнєві реакції на типовість подій і явищ. Мета актуалізованої АМКН – не кваліфікувати дійсність, а схарактеризувати та оцінити її.

Прагнення схарактеризувати явище найповніше семантично і водночас найбільш стисло лексично мотивує появу композитних утворень. Поняття мотивованості композита в дослідженні розуміємо як типову умовну характеристику предмета або явища, яка обґрунтовується значенням і співвідношенням структурних компонентів. Композити реалізують свою мотиваційну силу шляхом набуття ними різних відтінків значення і передусім аксіологічних.

Аксіологічна проблематика в мові сягає загальнофілософських положень, оскільки природна мова – носій цінностей і реалізатор цінностей, якими послуговується суспільство. Когнітивний ракурс вивчення аксіологічної семантики мовного знака продиктовано сучасною функціональною парадигмою і дозволяє по-новому осмислити таксономію

різних груп номінативних одиниць, особливо тих, лінгвістичний статус яких у мовній категоризації і дотепер є дискусійним. Саме такими одиницями є аксіологічно марковані композитні номінації. Аксіологічне значення композитних одиниць, що позначають: 1) відповідності / невідповідності *морально-етичним* нормам, принципам і стереотипам поведінки, прийнятим в англійському й українському соціумах, 2) *соціально-культурного* життя, суспільних взаємин, 3) *конфесійної належності*: відповідності / невідповідності релігійним канонам, 4) *естетичних* форм прекрасного в світі, 5) *емотивних* переживань людини, 6) *емпіричного* сприйняття світу через колірні, світлові, зорові, дотикові органи чуття, 7) різних *інтелектуальних* здібностей людини, 8) її *фізичних якостей*: зовнішності, стану здоров'я, 9) *прагматичних*, зокрема практичних, утилітарних інтересів реалізується в єдності їх плану змісту та плану вираження.

На основі характеру відношень компонентів АМКН у дисертації визначено різні типи їхньої дериваційної мотивації: словотвірну, морфологічну і лексичну, спільні для обох мов, і фонетичну, характерну для англійської мови.

Словотвірна мотивація засвідчила специфіку валентністних можливостей компонентів АМКН. Виявлено АМКН зі спільними першим і другим компонентами в обох мовах та з повторюваними компонентами в англійській мові.

Морфологічний тип дериваційної мотивації АМКН дав змогу простежити тенденцію до активності аксіологічно маркованого іменникового композитного словотворення в англійській мові і до прикметникового – в українській. Оскільки мова, відображаючи менталітет народу, є дзеркалом культури певного етносу, то можна припустити, що більший ліризм, сентиментальність, образність, емоційність і абстрактність мислення українців демонструє характерологічну домінанту при утворенні прикметникових АМКН, водночас, як стабільність, стриманість, раціональне

сприйняття дійсності англіїців зумовлюють номінативність іменникових АМКН в англійській мові.

Лексична мотивація властива для АМКН-запозичень, які вирізняються фонетичною дистрибуцією, не характерною для зіставляваних мов, і є в обох мовах як внутрішньомовними, так і зовнішньомовними запозиченнями.

Класифікація АМКН на основі оцінного значення відношення між дійсним світом і його ідеалізованою моделлю, створеною людиною (соціальною групою), а також соціально закріпленого ставлення людей до об'єктів дійсності, представлена тематичною групою "Ставлення до способу життя" з її семантичними підгрупами, які відображають різні стереотипи поведінки людини в суспільстві: а) за оцінкою власного "я" та міжособистісних стосунків з "іншими", б) за оцінкою власних уподобань та життєвої позиції, в) за оцінкою мовленнєвої поведінки (спілкування): якості, інтенсивності, надмірності мовлення.

АМКН за оцінкою власного "я" та міжособистісних стосунків з "іншими" утворюються за спільними моделями з компонентом *self / сам* і містять у своїй семантичній структурі концепт Я, семантизація якого дає змогу визначити зміст думки про себе в носіїв англійської й української мов.

Основна спрямованість меліоративної семантики АМКН із компонентом *self / сам* пов'язана з позитивними характеристиками людської особистості в контексті її взаємодії із соціумом, зокрема з: вихованням самого себе; відчуттям власного морального або фізичного стану; здатністю володіти собою, контролювати й дисциплінувати себе, мати витримку, бути холонокровним; наданням собі допомоги; спроможністю жертвувати собою, своїми особистими інтересами заради блага інших; захистом самого себе власними силами; власним духовним збагаченням, самовдосконаленням; самоповагою, почуттям власної гідності; прагненням зберегти своє життя; здатністю вивчати себе, спостерігати за собою, своєю зовнішністю; незалежністю, самостійністю, самовпевненістю.

Зіставлення пейоративної семантики АМКН із компонентом *self / сам*,

себе з урахуванням образності англійських і українських утворень, а також на рівні їх внутрішньої та зовнішньої форм засвідчило спільну мотиваційну основу їхнього творення в обох мовах, зумовлену потребами мовця відобразити негативні або несхвально-зневажливі характеристики людської особистості в контексті її взаємодії із соціумом. Відмінні ж особливості досліджуваних українських і англійських АМКН простежуються на рівні образності при оцінці таких якостей людини, як: марнославство, пихатість, ненависть до себе, власна неохайність, схильність скаржитися на долю, жалю до себе, користолобство, лицемірство, фарисейство. Українська мова на позначення таких вад людини композитних номінацій не має, принаймні це не зафіксовано відомими нормативними словниками. Такий факт, очевидно, можна пояснити тим, що процеси утворення пейоративних номінацій з такими семними характеристиками шляхом композиції в українській мові є повільними і не активними, порівняно з англійською мовою.

АМКН англійської і української мов функціонують як назви онтологічних класів об'єктів і суб'єктів, у яких представлено колективне, соціально закріплене ставлення до них людини. Як узуальні неологізми, вони є фрагментами ідеалізованих моделей англійської й української мовних картин світу, створених самою людиною (соціальною групою, нацією, суспільством), що пояснює їхнє варіювання, переорієнтацію та переосмислення.

Оцінне значення АМКН зіставляваних мов виступає як вид когнітивної інформації, що передається через семантику слова та відтворює когнітивну структуру концепту, вираженого цим словом. АМКН з позитивною / негативною семантизацією морально-етичних концептів ДОБРО, БЛАГО / ЗЛО, ГРІХ та їхні семантичні похідні мають спільну мотивацію в зіставляваних мовах.

У словотвірно-семантичній структурі АМКН відображено зв'язок між дійсним світом і його ідеалізованою моделлю, оскільки вони виражають не тільки діапазон різних відтінків значення, але й експресивно-стилістичні

конотації, що надають меліоративну експресивно-емоційну оцінку предмету, особі, явищу позначуваної дійсності або характеризуються іронічно-зневажливим оцінно-пейоративним компонентом значення. Ці одиниці стилістично марковані на нейтральному тлі англійського й українського літературних стандартів, оскільки мотивовані соціопрагматичними потребами носіїв цих мов.

АМКН-прикметники й іменники з позитивною семантизацією морально-етичних концептів ДОБРО, БЛАГО та їхніх семантичних похідних як НАДІЯ, ОBOB'ЯЗОК, ТЕРПІННЯ, ПОРЯДНІСТЬ, ПРАВДА в зіставляваних мовах мають спільну мотивацію. Ядерними тематичними асоціаціями, які об'єднують АМКН, виступають ті, що символізують *добро* як порядність, чуйність, волю, власне бажання; *благо* як щедроти, дари, достаток, добробут, щастя, чесність, порядність, досконалість, високу мораль, культуру, терпіння, згоду, дозвіл, схвалення, довіру, надійність; *правду, право, істину* як захист, боротьбу, щирість, порядок, чесність, порядність. Відмінності простежуються в зовнішній формі композитів: більшість англійських АМКН пишуться через дефіс, порівняно з українськими, які пишуться разом.

Образи ж, що лежать в основі пейоративних АМКН, імплікують ідею дій-стимуляторів негативної поведінки людини та вад її характеру, які засуджуються суспільством. АМКН, що характеризують негативні *етичні* риси людини, семантично поєднуються в такі семантичні підгрупи: "надмірне ставлення до чогось", "залежність від чогось", "порушник суспільних правових та моральних норм". Найчисленнішою виявилися в обох мовах АМКН-пейоративи, семантична структура яких має семи "надмірне ставлення до чогось", "залежність від чогось". Зіставивши англійські й українські пейоративні АМКН, семантика яких розвивалася на основі ставлення людини до морально-етичних категорій *зла, гріховності*, або оцінки поведінки людини з позицій носія зла та гріховності, варто зазначити, що відмінність цих одиниць зумовлена різним виявленням зла в

англійському й українському соціумах. На рівні мотивації це відображено у функціональному переосмисленні прямого буквального значення в оцінно-марковане, пейоративне, – в англійських АМКН, тимчасом, як українські приклади є моносемантами, які виникали безпосередньо на позначення тієї ситуації, у якій поведінка людина асоціювалася зі злом та всілякими гріхами.

Морально-етичні концепти ЗЛО, ГРІХ однаково семантизуються в англійських і українських АМКН на позначення людини нечестивої, недоброчливої, ворожої, яка віщує зло; що переймається помстою; сповненої гріха і ненависті до Бога; що має погану славу; із мізерною душею; хитрої, лицемірної, підступної, нещирої; боягузкої, лякливої, нерішучої; гонористої; нахабної; жорстокої; п'яниці.

Англійські полісемантичні АМКН-прикметники й іменники з негативною семантизацією морально-етичних концептів вмотивовані переосмисленням нейтральних значень, одним із ЛСВ яких є символіка "ошукання", "розчарування", "зради", "шахрайства". Українських полісемантичних одиниць з такими семами в цій семантичній підгрупі не зареєстровано.

Онтологічна негативна характеристика людини виражена в АМКН із семною структурою "неспроможність людини як індивіда" та "як індивіда, що має фізичні й інтелектуально-вольові дефекти". АМКН-прикметники з негативною семантизацією фізичних вад людини, її поведінки та характеру вмотивовані соматичним компонентом і його оцінним значенням. Фізичне каліцтво, як це не парадоксально, викликає здебільшого не співчуття, а зневагу й презирство з боку фізично повноцінних людей як в англійському, так і в українському соціумах.

За оцінкою мовленнєвої поведінки людини в семантичній структурі англійських і українських АМКН базовими ідентифікаторами виступають семи 'голос', 'слово', 'мовити (говорити)', 'звучати'. Якісна перевага процесів мовлення і відповідних реакцій, дій стосовно певної норми актуалізується в українських АМКН через віддієслівну семантику обох

компонентів з ідеєю веселого гумористичного мовлення. Англійські ж АМКН із символікою виявлення позитивних якостей веселої людини, яка безпосередньо виявляється в її мовленні, на відміну від українських, є невмотивованими своїм компонентним складом.

Негативні процеси мовлення у зіставлюваних англійській і українській мовах актуалізовано в АМКН з ідеєю інтенсивного, надмірного, гучного говоріння. При зіставленні англійських АМКН з українськими за семантичним обсягом поняття "балакучість", встановлено, що семантична структура англійських прикладів більш розвинута, оскільки всі вони характеризуються полісемантичністю оцінної семантики, порівняно з українськими, які чітко демонструють пейоративність і є моносемантами.

Перспективами дослідження є подальше вивчення аксіологічної семантики складних одиниць, які й дотепер у різних мовах залишаються okazіональними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азнаурова Э. С. Стилистический аспект номинации словом как единицей речи / Э. С. Азнаурова // Языковая номинация: виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 86–129.
2. Акуленко В. В. Лексика аксіологічної оцінки як засіб інтенсифікації / В. В. Акуленко // Проблеми зіставної семантики : мат-ли Всеукраїнської наук. конф., 28–30 вересня 1995 р. – К. : КГПШІЯ, 1995. – С. 58–59.
3. Английские неологизмы (60–70-е годы) / Ю. А. Жлуктенко, В. П. Березинский, И. И. Борисенко и др. – К. : Наукова думка, 1983. – 172 с.
4. Андрусяк І. В. Англійські неологізми кінця ХХ ст. як складова картини світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / І. В. Андрусяк. – К., 2003. – 20 с.
5. Андрусяк І. В. Концептуалізація дійсності англійськими неологізмами кінця ХХ століття / І. В. Андрусяк // Вісник Харківського нац. ун-ту. – 2003. – № 586. – С. 117–119.
6. Антонченко Т. М. Виявлення аксіологічного значення лексеми-американізму при її інтеграції в тексті американської художньої прози / Т. М. Антонченко // Актуальні проблеми функціонування мовних одиниць різних рівнів у тексті : зб. наук праць. – Суми : Слобожанщина, 1997. – С. 8–14.
7. Антонченко Т. М. Лінгвопрагматичні особливості функціонування етнонімів та етнофобізмів (на матеріалі американського варіанта англійської мови) / Т. М. Антонченко // Вісник Київського лінгвістичного ун-ту. – Сер. Філологія. – 1999. – Т. 2., № 1. – С. 95–103.
8. Антонченко Т. М. Основні тенденції аксіологічних змін у семантичній структурі американізмів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Т. М. Антонченко. – К., 2000. – 18 с.

9. Антонченко Т. М. Основні тенденції аксіологічних змін у семантичній структурі американізмів: дис. ... кандидата філол. наук : спец. 10.02.04 / Антонченко Тетяна Миколаївна. – К., 2000. – 229 с.
10. Антонченко Т. М. Функціональні чинники аксіологічної еволюції американізмів / Т. М. Антонченко // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – Вип. 3. – К. : КДЛУ. – 2000. – С. 7–9.
11. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Юрий Дереникович Апресян. – М. : Наука, 1974. – 367 с.
12. Арделян О. В. Сленгова лексика мікрополя ‘людина’ у сучасному мовленні американців як об’єкт лінгвокультурологічного дослідження / О. В. Арделян // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. ст. – 2009. – Вип. 26. – Ч. 1. – С. 27–31.
13. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка (The English Word) / Ирина Владимировна Арнольд. – М. : Высшая школа, 1973. – 304 с.
14. Арутюнова Н. Д. Аксиология в механизмах жизни и языка / Н. Д. Арутюнова // Проблемы структурной лингвистики. АН СССР Ин-т русск. языка. – М. : Наука, 1982. – С. 5–23.
15. Арутюнова Н. Д. Истина. Добро. Красота: Взаимодействие концептов / Арутюнова Н. Д. // Логический анализ языка. Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного. – М. : Индрик, 2004. – С. 5–29.
16. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Нина Давыдовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
17. Архипов И. К. Семантика производного слова английского языка / Игорь Константинович Архипов. – М. : Просвещение, 1984. – 128 с.
18. Ахманова О. С. О методологии языкознания / О. С. Ахманова, И. Е. Краснова // Вопросы языкознания. – 1974. – № 6. – С. 32–47.
19. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии / Ольга Сергеевна Ахманова. – М. : Учпедгиз, 1957. – 294 с.

20. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с. – (Серія “Альма-матер”).
21. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов : Свит, 1997. – 394 с.
22. Белозьоров М. В. Англійські лексичні та фразеологічні новотвори у сфері економіки: структурний, семантичний і соціофункціональний аспекти : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Белозьоров Максим Віталійович. – К., 2003. – 223 с.
23. Бессонова О. Л. Оценочный тезаурус английского языка: общая характеристика / О. Л. Бессонова // Вісник Харківського нац. ун-ту. – 2003. – № 586. – С. 14–17.
24. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. Л. Бессонова. – К., 2003. – 39 с.
25. Бессонова О. Л. Категорія оцінки в світлі теорії поля / О. Л. Бессонова // Семантика мови і тексту : зб. статей VI Міжнародної наукової конференції. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 57–61.
26. Бортничук Е. Н. Словообразование в современном английском языке / Бортничук Е. Н., Василенко И. В., Пастушенко Л. П. – К. : Вища школа, 1988. – 384 с.
27. Блумфильд Л. Язык / Леонард Блумфильд; [пер. Е. С. Кубряковой и В. П. Мурат]. – М. : Прогресс, 1968. – 608 с.
28. Васильєва О. Г. Концептуальна семантика субстантивних композитів-бахуврїхі (на матеріалі антропосемічної лексики сучасної англійської мови) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Васильєва Олена Григорівна. – К., 2005. – 266 с.
29. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.

30. Вендина Т. И. Словообразование и "сокрытые смыслы" языка культуры / Т. И. Вендина // Вестник Московского гос. ун-та. – Сер. 19 „Лингвистика и межкультурная коммуникация”. – 2001. – № 2. – С. 14–32.
31. Вендина Т. И. Словообразование как источник реконструкции языкового сознания / Т. И. Вендина // Вопросы языкознания. – 2002. – № 4. – С. 42–72.
32. Вендлер З. О слове good / Зено Вендлер // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. X. – М. : Прогресс, 1981. – С. 531–554.
33. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов : [пос. для переклад. відділ. вузів] / Лідія Георгіївна Верба. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 160 с.
34. Віняр Г. М. Словотворчі тенденції в сучасній українській мові (на матеріалі усного і писемного мовлення 80-х – початку 90-х років ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 „Українська мова” / Г. М. Віняр. – Дніпропетровськ, 1992. – 16 с.
35. Войтович Валерій. Українська міфологія / Валерій Войтович. – [вид. 2-ге, стереотип.] – К. : Либідь, 2005. – 664 с.
36. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Елена Михайловна Вольф. – [2-е изд., доп.] – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 280 с.
37. Воркачѳв С. Г. Лингвоконцептология и межкультурная коммуникация: истоки и цели / С. Г. Воркачѳв // Филологические науки. – 2005. – № 4. – С. 76–83.
38. Гак В. Г. О современной французской неологии / В. Г. Гак // Новые слова и словари новых слов : сб. статей. – Л. : Наука, 1978. – С. 37–52.
39. Гапченко О. А. Парадигматичні зв'язки номінантів емоцій в українській і російській мовах / О. А. Гапченко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. ст. – 2009. – Вип. 26. – Ч. 1. – С. 208–212.

40. Гинатулин М. М. К исследованию мотивации лексических единиц (на материале наименований птиц) : автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. филол. наук. 10.02.19 „Общее языкознание” / М. М. Гинатулин. – Алма-Ата, 1971. – 18 с.
41. Гоббс Т. Избранные произведения: В 2 т. / Томас Гоббс. – [пер. с англ. А. Гутермана] – М. : Мысль, 1964. – Т. 2 – 748 с. (Редакция, вступительная статья и примечания Е. М. Вейцмана).
42. Голев Н. Д. Введение в теорию и практику мотивационного и структурного анализов / Николай Данилович Голев. – Барнаул, 1981. – С. 89.
43. Голев Н. Д. Динамический аспект лексической мотивации / Николай Данилович Голев. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1989. – 252 с.
44. Голев Н. Д. О соотношении семантических и мотивировочных признаков / Н. Д. Голев // Вопросы языкознания и сибирской диалектологии. – Томск, 1977. – С. 21–26.
45. Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. Є. Голод. – Львів, 2001. – 18 с.
46. Головенко К. В. Емотивно-оцінне ставлення до дійсності через метафоричність внутрішньої форми / К. В. Головенко // Нова філологія : зб. наук. праць. – 2005. – Вип. 1(21). – С. 185–190.
47. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / Ірина Олександрівна Голубовська. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Логос, 2004. – 284 с.
48. Гонта И. А. Структурные и семантические особенности композит-метафор в американском сленге: дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Гонта Игорь Анатольевич. – К., 2000. – 194 с.
49. Гончарова Н. В. Аксиологическая структура англоязычного диалогического дискурса (на материале художественной прозы) :

- автореф. дисс. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Н. В. Гончарова. – К., 2002. – 20 с.
50. Гончарова Т. В. Лінгвоаксіологічна семантика агентивних номінативних одиниць із формантом -er у сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Т. В. Гончарова. – Донецьк, 2006. – 19 с.
51. Гончарова Т. В. Лінгвоаксіологічна семантика агентивних номінативних одиниць із формантом -er у сучасній англійській мові: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Гончарова Тетяна Володимирівна. – К., 2006. – 187 с.
52. Гончарова Т. В. Типологія аксіологічно маркованих агентивних номінативних одиниць із формантом -er / Тетяна Володимирівна Гончарова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 165 с.
53. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт [пер. с нем. под ред. и с предисл. д.-ра филол. наук, проф. Г. В. Рамишвили] / Общ. ред. Г. В. Рамишвили; послесл. А. В. Гулыги и В. А. Звегинцева. – [2-е изд.] – М. : Прогресс, 2001. – 400 с.
54. Данилевская Н. В. Место оценки в чередовании старого и нового знания (на материале научных текстов) / Данилевская Н. В. // Филологические науки. – 2005. – № 4. – С. 60–69.
55. Деменчук О. В. Колоративна композита в англійській мові: когнітивно-ономасіологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. В. Деменчук. – К., 2003. – 19 с.
56. Дионисий Ареопагит. О божественных именах. О мистическом богословии / Дионисий Ареопагит; Изд. подгот. Г. М. Прохоровым; [Вступ. ст., с. VII-XXII, подгот. греч. текстов и рус. пер. Г. М. Прохорова]. – СПб. : Глаголь, 1994. – 170 с.

57. Дорда С. В. Аксіологічний аспект лінгвістики тексту / С. В. Дорда // Актуальні проблеми функціонування мовних одиниць різних рівнів у тексті : зб. наук. праць. – Суми : Слобожанщина, 1997. – С. 38–43.
58. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов: посібник [для студ. та викл. вищ. навч. закл.] / Олена Юріївна Дубенко – Вінниця : Нова книга, 2005. – 224 с.
59. Дьолог О. С. Новітні англіцизми та їхня асиміляція в сучасній українській мові / О. С. Дьолог // Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах. – Дніпропетровськ : Пороги, 2005. – С. 136–139.
60. Дюжикова Е. А. Метафора в словосложенні / Екатерина Андреевна Дюжикова. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 1990. – 156 с.
61. Євтушенко В. М. Роль поняття "стилістичне маркування" у визначенні характеристик слова / В. М. Євтушенко // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2005. – № 2. – С. 24–28.
62. Емельянова О. Н. Стилистическая помета как лексикографическое средство / О. Н. Емельянова // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 71–75.
63. Єнікєєва С. М. Трансорієнтація мовних одиниць у періодичних виданнях Великої Британії та США / С. М. Єнікєєва // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2005. – № 2 (22). – С. 28–35.
64. Єнікєєва С. М. Формування нових словотворчих елементів англійської мови шляхом афіксалізації лексичних одиниць / С. М. Єнікєєва // Загальні питання філології. – Т. 1. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – С. 85–90.
65. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка / Вера Ивановна Заботкина. – М. : Высшая школа, 1989. – 126 с.
66. Заботкина В. И. Семантика и прагматика нового слова (на материале английского языка) : автореф. дисс. на соискание учён. степени докт.

- філол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / В. И. Заботкина. – М., 1991. – 51 с.
67. Зацний Ю. А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя : Запорожский гос. ун-т, 2000. – 202 с.
68. Зацний Ю. А. Неологізми англійської мови 80-90 років ХХ століття / Юрій Антонович Зацний. – Запоріжжя : РА Тандем-У, 1997. – 396 с.
69. Зацный Ю. А. Новая общественно-политическая лексика и фразеология английского языка / Ю. А. Зацный, В. Н. Бутов. – Запорожье : Запорожский гос. ун-т, 2000. – 200 с.
70. Зацный Ю. А. Развитие словарного состава английского языка в 80-е – 90-е годы ХХ столетия: дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Зацный Юрий Антонович. – К., 1999. – 492 с.
71. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-ті – 90-ті роки ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Ю. А. Зацний. – К., 1999. – 32 с.
72. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови / Юрій Антонович Зацний. – Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 1998. – 431 с.
73. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Юрій Антонович Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.
74. Зверев А. Д. Словообразование в современных восточнославянских языках / Андрей Дмитриевич Зверев. – М. : Высшая школа, 1981. – 206 с.
75. Згурська В. Г. Лексичні інновації англійської мови як вербальне відбиття нових концептів / В. Г. Згурська // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2005. – № 649. – С. 41–45.

76. Земская Е. А. Виды семантических отношений словообразовательной мотивации / Е. А. Земская // Wiener Slavischer Almanach. – Wien, 1984. – Bd. 13. – С. 3–23.
77. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Елена Андреевна Земская. – М. : Наука, 1992. – 221 с.
78. Зернова В. К. Архитектоника производящих и производных основ в современном немецком языке (на материале терминологической лексики): дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Зернова Валентина Константиновна. – М., 1992. – 384 с.
79. Змиёва И. В. "Добро" как аксиологическая категория английской языковой картины мира / И. В. Змиёва // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – № 649. – Харків, 2005. – С. 46–49.
80. Зюзькіна Г. М. Адаптація іншомовних структурних елементів в українській мові / Г. М. Зюзькіна // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2007. – Вип. 6 – С. 51–59.
81. Иванов А. Н. Лексическая номинация как деятельность / А. Н. Иванов // Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тереза. – 1983. – Вып. 227. – С. 3–16.
82. Иванова Е. В. Сопоставительный анализ моделей словосложения в стандартной и нестандартной лексике английского языка : автореф. дисс. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Е. В. Иванова. – Л., 1983. – 16 с.
83. Ивин А. А. Основания логики оценок / Александр Архипович Ивин. – М. : Изд-во Московского гос. ун-та, 1970. – 230 с.
84. Ивлева Г. Г. Тенденции развития слова и словарного состава: на материале немецкого языка / Галина Гурьевна Ивлева. – М. : Наука, 1986. – 136 с.
85. Иваненко Н. В. Добро в англійській та українській мовних картинах світу / Надія Вікторівна Иваненко. – Кіровоград : КОД, 2008. – 199 с.

86. Карасик В. И. Базовые характеристики лингвокультурных концептов / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Антология концептов. – М. : Гнозис, 2007. – 512 с.
87. Карасик В. И. Язык социального статуса / Владимир Ильич Карасик. – М. : ИТДТК Гнозис, 2002. – 333 с.
88. Каращук П. М. Словообразование английского языка / Павел Михайлович Каращук. – М. : Высшая школа, 1977. – 303 с.
89. Кацберт Т. Л. Національні стереотипи в англо-німецьких відносинах: лінгвокультурний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Т. Л. Кацберт. – К., 2007. – 21 с.
90. Квеселевич Д. И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Дмитрий Иванович Квеселевич. – К. : Вища школа, 1983. – 84 с.
91. Кисельова О. В. Онімні та відонімні okazіоналізми в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. В. Кисельова. – Одеса, 2000. – 20 с.
92. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики) / Тарас Романович Кияк. – Львов : Изд-во при Львовском гос. ун-те издат. объединения "Вища школа", 1988. – 164 с.
93. Клименко И. М. Поликомпонентные лексические единицы в американском варианте английского языка (структурно-семантический и функциональный аспекты) : автореф. дисс. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / И. М. Клименко. – К., 1993. – 15 с.
94. Клименко Н. Ф. Національно-мовні особливості запозичень у часи глобалізації / Н. Ф. Клименко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. ст. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 2. – С. 49–56.

95. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Ніна Федорівна Клименко. – К. : Наукова думка, 1984. – 251 с.
96. Кобушкина Е. А. Экзоцентрические и эндоцентрические сложноструктурные имена действия в современном английском языке / Е. А. Кобушкина // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. Серія „Філологія, Педагогіка, Психологія”. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. – Вип. 1 : Мова, освіта, культура : наукові парадигми і сучасний світ. – С. 171–176.
97. Ковалик І. І. Про деякі питання слов'янського словотвору / Іван Іванович Ковалик. – К. : Видавництво АН УРСР, 1958. – 24 с. (Повідомлення IV Міжнародного з'їзду славістів).
98. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Тетяна Космеда. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с.
99. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история / Эуджен Косериу // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 3. – М. : Издательство иностранной литературы, 1963. – С. 143–343.
100. Котелова Н. З. Неологизмы / Надежда Захаровна Котелова. – М. : Наука, 1990. – 331 с.
101. Коць Т. А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Коць Тетяна Анатоліївна. – К., 1997. – 194 с.
102. Коржева Л. Б. Мотивация композитных новообразований в современном английском языке / Л. Б. Коржева // Сб. научн. трудов. – 1982. – С. 100–108.
103. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підруч.] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2003. – 464 с.

104. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : [підруч.] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 426 с.
105. Крайняк Л. К. Композити з першим дієслівним компонентом у сучасній англійській мові: семантико-когнітивний аспект : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Крайняк Людмила Костянтинівна. – К., 2001. – 184 с.
106. Крайняк Л. К. Лінгвокогнітивні особливості актів словоскладання в сучасній англійській мові (на прикладі категорії "імперативних" композитів) / Л. К. Крайняк // Наук. записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – Тернопіль: ТДПУ ім. В. Гнатюка. – 2000. – Вип. 1. – С. 118–124.
107. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Николай Алексеевич Красавский. – М. : Гнозис, 2008. – 374 с.
108. Красных В. В. Основы психолінгвістики и теории коммуникации : [курс лекцій] / Виктория Владимировна Красных. – М. : Гнозис, 2001. – 270 с.
109. Кремих И. И. Отрицательный оценочный компонент в семантической структуре слова / И. И. Кремих // Прагматика слова. – М. : Московский гос. пед. ин-т, 1985. – С. 28–40.
110. Кресан О. Я. Функції композитної ономаціологічної структури в англійській художній прозі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. Я. Кресан. – Одеса, 2001. – 19 с.
111. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 158 с.
112. Кубрякова Е. С. Словообразование / Е. С. Кубрякова // Общее языкознание. Внутренняя структура языка. – М. : Наука, 1972. – С. 346–347.

113. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: семантика производного слова / Е. С. Кубрякова // Аспекты семантических исследований. – М. : Наука, 1980. – С. 81–155.
114. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование? / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Наука, 1965. – 176 с.
115. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в подсознании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянских культур, 2004. – 560 с.
116. Кувинова Н. Б. Семантика и прагматика смыслового пространства положительной оценки в современном английском языке : автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. филол. наук : 10.02.04 „Германские языки” / Н. Б. Кувинова. – М., 2005. – 22 с.
117. Кудрявцева Л. А. Моделирование динамики словарного состава языка / Людмила Алексеевна Кудрявцева. – К. : ИСДОУ, 1993. – 280 с.
118. Лапінська О. М. Новітні англiцизми в українському художньому тексті / О. М. Лапінська // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2007. – Вип. 6. – С. 74–81.
119. Левицкий В. В. Семасиология / Виктор Васильевич Левицкий. – Винница : Нова книга, 2006. – 512 с.
120. Левченко В. О. Экстралінгвальні фактори англійського словоскладання / В. О. Левченко // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2005. – № 2 (22). – С. 60–63.
121. Леонова Л. П. Инкорпорированное слово в типологическом аспекте / Л. П. Леонова // Семантика и структура слова : сб. научн. тр. Калининского гос. ун-та. – Калинин, 1985. – С. 77–88.
122. Ломовцева А. Новітні англiцизми в українській мові і проблема лексичної варіантності / Аліна Ломовцева // Українська мова. – 2003. – № 1. – С. 96–102.

123. Лопатин В. В. Рождение слова: неологизмы и ocasionальные образования / Владимир Владимирович Лопатин. – М. : Наука, 1973. – 152 с.
124. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Д. В. Мазурик. – Львів, 2002. – 19 с.
125. Манакін В. М. Внутрішня форма слова як параметр міжмовного зіставлення / В. М. Манакін // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. праць. – К. : Вид. центр КНЛУ. – 2005. – Вип. 7. – С. 138–140.
126. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
127. Маркелова Т. В. Функционально-семантическое поле оценки в русском языке / Т. В. Маркелова // Вестник Московского гос. ун-та. – Сер. 9. „Филология”. – 1994. – № 4. – С. 12–19.
128. Мешков О. Д. О речевых композитах в современном английском языке / О. Д. Мешков // Иностранный язык в школе. – 1981. – № 2. – С. 16–19.
129. Мешков О. Д. Пополнение словарного состава английского языка путем словосложения в 60–70-е годы ХХ века / О. Д. Мешков // Иностранные языки в школе. – 1975. – № 2. – С. 18–24.
130. Мешков О. Д. Семантические аспекты словосложения английского языка / Олег Давидович Мешков. – М. : Наука, 1986. – 208 с.
131. Мешков О. Д. Словообразование современного английского языка / Олег Давидович Мешков. – М. : Наука, 1976. – 246 с.
132. Мінчак Г. Б. Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (на матеріалі української преси 90-х років ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

- філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Г. Б. Мінчак. – К., 2003. – 21 с.
133. Мореховская Э. Я. Основные аспекты общей теории лингвистических моделей / Эмилия Яковлевна Мореховская. – К. : Вища школа, 1975. – 245 с.
134. Мур Дж. Принципы этики / Джордж Едвард Мур ; [пер. с англ. Л. В. Коноваловой]. – М. : Прогресс, 1984. – 326 с.
135. Муромцева О. Тенденції розвитку словникового складу української літературної мови (кінець 80-х – 90-і рр.) / Ольга Муромцева // Мовознавство: доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. українців. – К. : Пульсари, 2002. – С. 22–25.
136. Ніколаєнко Л. С. Аксіологічні компоненти семантики композитних номінацій в англійській і українській мовах / Л. С. Ніколаєнко // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей. – К. : Вид. центр КНЛУ. – 2007. – Вип. 8. – С. 158–163.
137. Ніколаєнко Л. С. Критерії визначення аксіологічного значення мовних одиниць у різних наукових парадигмах / Л. С. Ніколаєнко // Мови у відкритому суспільстві : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Чернігів, 13–14 жовт. 2006 р.). – Чернігів : ВіТ-сервіс, 2006. – С. 44–46.
138. Ніколаєнко Л. С. Прагматична мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій / Л. С. Ніколаєнко // Ономастика і апелятиви : зб. наук. праць. Ювілейний випуск на пошану 80-річчя від дня народж. проф. Володимира Горпинича. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 30. – С. 292–301.
139. Ніколаєнко Л. С. Поняття мотивації та мотиваційних відношень у сучасній лінгвістиці / Л. С. Ніколаєнко // Науковий часопис : зб. наук. праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія № 9 “Сучасні тенденції розвитку мов”. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2007. – Вип. 1. – С. 37–42.

140. Ніколаєнко Л. С. Пейоративні композитні номінації на позначення емоційного стану людини в англійській та українській мовах / Л. С. Ніколаєнко // Науковий вісник : зб. наук. праць Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія “Філологічні науки”. – 2008. – № 4. – С. 377–380.
141. Ніколаєнко Л. С. Принципи класифікації аксіологічно маркованих композитних номінацій сучасної англійської мови / Л. С. Ніколаєнко // Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві : матеріали студ. наук.-практ. конф. (Київ, 4–6 квіт. 2007 р.) / відп. ред. Г. Б. Мінчак. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – С. 188–191.
142. Ніколаєнко Л. С. Семантизація компонентів *self* / *сам-себе* у структурі аксіологічно маркованих композитних номінацій на матеріалі англійської і української мов / Л. С. Ніколаєнко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць. – К. : Вид. центр КНЛУ. – 2008. – Вип. 20. – С. 148–154.
143. Ніколаєнко Л. С. Словотвірні можливості англійської і української мов на сучасному етапі їхнього розвитку / Л. С. Ніколаєнко // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2007. – Вип. 24, ч. 2. – С. 340–345.
144. Ніколаєнко Л. С. Структурно-семантичне моделювання аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської мови / Л. С. Ніколаєнко // Психолого-педагогічні проблеми освіти і виховання в умовах глобалізації та інтеграції освітніх процесів : тези доповідей наук. конф. кафедри ЮНЕСКО КНЛУ, 12 грудня 2007 р. / відп. ред. А. М. Чернуха. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – С. 199–200.
145. Ніколаєнко Л. С. Функціонально-стильовий компонент оцінного значення аксіологічно маркованих композитних номінацій / Л. С. Ніколаєнко // Актуальні проблеми германської філології : матеріали III Міжнар. наук. конф., присв. 70-річчю від дня народж.

- проф., д-ра філол. наук Левицького В. В. (Чернівці, 10–12 квіт. 2008 р.). – Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. – С. 377–380.
146. Олексенко В. Інноваційні композитні утворення: лінгвістичний статус / Володимир Олексенко // Слов'янські мови в їх історичному розвитку : зб. наук. праць, присвячених 100-річчю від дня народж. проф. С. П. Самійленка. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006. – С. 100–107.
147. Омельченко Л. Ф. Английская композита: структура и семантика : автореф. дис. на соискание учён. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Л. Ф. Омельченко. – К., 1989. – 43 с.
148. Омельченко Л. Ф. Английская композита: структура и семантика: дис. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Омельченко Лариса Фёдоровна. – К., 1989. – 493 с.
149. Омельченко Л. Ф. Деякі тенденції у розвитку телескопійних слів сучасної англійської мови / Л. Ф. Омельченко, Н. М. Максимчук, П. О. Бех, Л. В. Биркун. – К. : УМК ВО, 1992. – 60 с.
150. Омельченко Л. Ф. Семантико-стилістичний аспект англійських субстантивних "бахувріхі" антропосемічного поля / Л. Ф. Омельченко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. – 2000. – Вип. 2. – С. 38–44.
151. Омельченко Л. Ф. Синтаксическая композиция в английском языке / Л. Ф. Омельченко, Н. Н. Максимчук, И. А. Онищенко // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 636. – С. 128–13.
152. Омельченко Л. Соціопрагматичний потенціал англійських науково-технічних телескопізмів і особливостей їх перекладу / Л. Омельченко, О. Жихарєва, Т. Мороз // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Вип. 441 – 443 : Германська філологія. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – С. 137–140.
153. Оніщенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. на здобуття

- наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 „Українська мова” / І. В. Оніщенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 21 с.
154. Петрищева Е. Ф. Стилистически окрашенная лексика русского языка / Евгения Феликсовна Петрищева. – М. : Наука, 1984. – 224 с.
155. Плющ М. Я. Способи словотвору в сучасній українській літературній мові: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.02 / Плющ Марія Яківна. – К., 1956. – 277 с.
156. Полюжин М. М. Функциональное словосложение и префиксальные ономаσιологические категории в английском языке : [уч. пособие] / М. М. Полюжин, Л. Ф. Омельченко. – Ужгород : Патент, Ужгородский гос. ун-т, 1997. – 99 с.
157. Пономарів О. Мовностилістичні поради / Олександр Пономарів // Урок української. – 2001. – № 11–12. – С. 25–27.
158. Попко Л. П. Неологизация в языке как трансляция культурно-лингвистической национальной ментальности / Людмила Петровна Попко. – К. : ГАРККиИ, 2007. – 360 с.
159. Потыкина В. Л. Негативная оценка достоверности высказывания как дискурсивный акт / В. Л. Потыкина // Вісник Харківського національного університету ім. В. М. Каразіна. – № 636. – Харків, 2004. – С. 102–104.
160. Почепцов Г. Г. (мл.) Коммуникативные технологии XX века / Георгий Георгиевич Почепцов. – М. : Рефл-бук; К. : Ваклер, 2000. – 352 с.
161. Почепцов О. Г. Языковая ментальность: способ представления мира / О. Г. Почепцов // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6. – С. 110–122.
162. Приходько А. Етнічний менталітет і концептуальні доміанти лінгвокультури / Анатолій Приходько // Наукові записки. – Вип. 75 (4). – Серія „Філологічні науки” (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 11–16.

163. Приходько Г. І. Оцінний компонент в семантичній структурі слова / Г. І. Приходько // Наукові записки. – Вип. 59. – Серія „Філологічні науки” (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – С. 145–152.
164. Приходько Г. І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові / Ганна Іллівна Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 362 с.
165. Ребрій О. В. Оказіоналізми як засіб формування мовної картини світу / О. В. Ребрій // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – № 667. – Харків : Константа, 2005. – С. 137–140.
166. Ретунская М. С. Английское окказиональное словообразование. (На материале имён существительных и прилагательных) : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / М. С. Ретунская. – Горький, 1974. – 21 с.
167. Розен Е. В. Новое в лексике немецкого языка : [пос. для уч-ся] / Евгения Владимировна Розен. – [2-е изд.]. – М. : Просвещение, 1976. – 174 с.
168. Савинкина Н. Б. Пейоративное словообразование и его функционально-стилистическое своеобразие / Н. Б. Савинкина // Прагматика слова. – М. : Московский гос. пед. ин-т, 1985. – С. 48–62.
169. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підруч.] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 711 с.
170. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
171. Семерикова З. В. Становление когнитивного словообразования / З. В. Семерикова // Языковая категоризация (части речи, словообразование, теоретическая номинация). – М. : Ин-т языкознания РАН, Тамбовский гос. ун-т, 1997. – С. 75–76.

172. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / Станіслав Володимирович Семчинський. – [вид. 2-ге, переробл. і доп.] – К. : АТ ОКО, 1996. – 416 с.
173. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. На матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів / Станіслав Володимирович Семчинський. – К. : Вища школа, 1974. – 255 с.
174. Серебренников Б. А. О материалистическом подходе к языкознанию / Борис Александрович Серебренников. – М. : Наука, 1983. – 317 с.
175. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М. А. Жовтобрюх. – К. : Наукова думка, 1979. – 406 с.
176. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / Александр Иванович Смирницкий. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1956. – 259 с.
177. Смирнова Є. С. Висловлювання-ображення: комунікативно-функціональний аспект (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Є. С. Смирнова. – К., 1993. – 17 с.
178. Снітко О. С. Внутрішня форма і зміст номінативних одиниць / О. С. Снітко // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 9–14.
179. Спиноза Б. Избранные произведения : в 2 т. / Бенедикт Спиноза. – М. : Гослитиздат, 1957. – Т. 1. – 631 с.
180. Степанов Ю. С. Язык и метод: К современной философии языка / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Прогресс, 1998. – 784 с.
181. Степанова М. Д. Аспекты синхронного словообразования / М. Д. Степанова // Иностранный язык в школе. – 1972. – № 3. – С. 4–12.
182. Степанова М. Д. Вопросы морфологического анализа слова / Мария Дмитриевна Степанова. – М. : Прогресс, 1975. – 266 с.
183. Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики (на материале современного немецкого языка) / Мария Дмитриевна Степанова. – М. : Высшая школа, 1968. – 199 с.

184. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та. – 1979. – 156 с.
185. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.01 „Українська мова”/ О. А. Стишов. – К., 2003. – 36 с.
186. Стишов О. А. Нові словотвірні гнізда з онімами в ролі вершин у сучасних українській і російській мовах / О. А. Стишов // Ономастика і апелятиви. – Вип. 30. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – С. 161–167.
187. Стишов О. А. Нові тенденції в словотворенні української і російської мов кінця ХХ – початку ХХІ ст. / Олександр Стишов // Слов’янські мови в їх історичному розвитку : зб. наук. праць, присвячених 100-річчю від дня народж. проф. С. П. Самійленка. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006. – С. 128–145.
188. Стишов О. А. Новотвори на основі власних назв у мові засобів масової інформації / О. А. Стишов // Наукові записки. – Вип. 31. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2001. – С. 51–55.
189. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: (на матеріалі мови засобів мас. інформації) / Олександр Анатолійович Стишов. – [2-ге вид., переробл.]. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.
190. Стишов О. Чи стануть канікули веселішими, якщо назвати їх вакаціями? / О. А. Стишов // Відродження. – 1995. – № 4. – С. 74–75.
191. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия / АН СССР. Ин-т языкознания; отв. ред. А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 143 с.

192. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 26–52.
193. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 262 с.
194. Тищенко О. В. Аксіологічно марковані номінації та стереотипи ритуальної поведінки в різномовному віддзеркаленні (на матеріалі української, польської та російської мов) / О. В. Тищенко // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей. – Вип. 7. – 2005. – С. 42–47.
195. Тищенко О. В. Термінологічна номінація концепту "дар" у слов'янських мовах / О. В. Тищенко // Вісник Київського лінгвістичного ун-ту. – Серія „Філологія“. – 2001. – Т. 4, № 2. – С. 36–45.
196. Товстенко В. Функціонально-стильова диференціація іменникових суфіксів із значенням збільшеності-експресивності / Вікторія Товстенко // Українська мова. – 2003. – № 1 (6). – С. 61–65.
197. Толстая С. М. Труд и мука / С. М. Толстая // Язык Африка Фульбе : сб. научн. ст. в честь А. И. Коваль. – СПб, 1998. – С. 22–28.
198. Толстой Н. И. Бинарные противопоставления типа правый – левый, мужской – женский / Н. И. Толстой // Язык и культура. – М., 1995. – С. 151–166.
199. Тропина Н. П. Семантическая деривация: мультипарадигмальное исследование / Нина Павловна Тропина. – Херсон, 2003. – 333 с.
200. Турчак О. М. Юкстапозиція як один із способів творення okazionalizmів у мові преси 90-х років ХХ століття / О. М. Турчак // На ниві української філології. – Дніпропетровськ : Пороги, 2003. – С. 72–77.
201. Украинская грамматика / В. М. Русановский, М. А. Жовтобрюх, Е. Г. Городенская, А. А. Грищенко ; отв. ред. В. М. Русановский. – К. : Наукова думка, 1986. – 360 с.

202. Улуханов И. С. Мотивация в словообразовательной системе русского языка / Игорь Степанович Улуханов. – М. : Азбуковник, 2005. – 313 с.
203. Улуханов И. С. Мотивация и производность (о возможностях синхронно-диахронического описания языка) / И. С. Улуханов // Вопросы языкознания. – 1992. – № 2. – С. 5–20.
204. Уфимцева А. А. О типологическом изучении лексики / А. А. Уфимцева // Структурно-типологическое описание современных германских языков. – М. : Наука, 1962. – С. 218–236.
205. Ферм Л. Особенности развития русской лексики в новейший период (на материале газет) / Людмила Ферм. – Uppsala, 1994. – 238 с.
206. Харитончик З. А. О некоторых путях сопоставительного изучения словообразовательных систем / З. А. Харитончик // Сопоставительное изучение словообразования славянских языков. – М., 1987. – С. 112–119.
207. Христенюк В. Ф. Динаміка аргументативно-пейоративного словотвору іменника в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 „Українська мова” / В. Ф. Христенюк. – К., 1995. – 25 с.
208. Худолій А. О. Функціональні зміни у мові американської публіцистики кінця ХХ – початку ХХІ століття / Анатолій Олексійович Худолій. – Острог : Вид-во НаУОА, 2006. – 384 с.
209. Царёв П. В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке / Пётр Владимирович Царёв. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1984. – 225 с.
210. Царёв П. В. Сложные слова в английском языке : [уч. пособие] / Пётр Владимирович Царёв. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 126 с.
211. Цвиллинг М. Я. Эквиваленты неологизмов в словаре и тексте / Михаил Яковлевич Цвиллинг. – М., 1984. – 124 с.

212. Чаадаевская Е. И. О "вставочном словообразовании" / Е. И. Чаадаевская // Вопросы словообразования. – 1961. – № 4. – С. 140–142.
213. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
214. Шаховский В. И. Значение и эмотивная валентность единиц языка и речи / В. И. Шаховский // Вопросы языкознания. – 1984. – № 6. – С. 97–103.
215. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Виктор Иванович Шаховский. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1987. – 192 с.
216. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций / Виктор Иванович Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.
217. Ширшов И. А. Множественность словообразовательной мотивации в современном русском языке / Иван Алексеевич Ширшов. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 1981. – 118 с.
218. Шмелёв Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Дмитрий Николаевич Шмелёв. – М. : Наука, 1973. – 280 с.
219. Этнокультурная специфика языкового сознания : [микроформа] : сб. науч. ст. / Отв. ред. Н. В. Уфимцева. – М. : РАН, Ин-т языкознания, 1996. – 227 с.
220. Юрченко Т. Г. Оказіоналізми у творчості Павла Загребельного: структурно-семантичний і стилістичний аспекти: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Юрченко Тетяна Григорівна. – К., 2003. – 259 с.
221. Языковая номинация: Общие вопросы / Под ред. Б. А. Серебренникова. – М. : Наука, 1977. – 359 с.
222. Янценецкая М. Н. Словообразовательная и лексическая мотивированность слова / М. Н. Янценецкая // Вопросы русского языка и его говоров. – Томск, 1977. – Вып. 4. – С. 116–127.

223. Adams V. *An Introduction to Modern English Word-Formation* / Valerie Adams. – L. : Longman, 1973. – 230 p.
224. Anagnostopoulos G. *Aristotle on Function and the Attribute Nature of Good* / Georgios Anagnostopoulos // *The Greek and the Good Life* / ed. by David J. Depew. – Fullerton : California State University, 1980. – P. 91–137.
225. Andersen H. *Towards a typology of change : Bifurcating changes and binary relations* / Henning Andersen // *Theory and Description in Phonology. Proceedings of the First International Conference on Historical Linguistics, Edinburgh 2–7 September 1973.* – Amsterdam : North Holland. – 1974. – P. 17–60.
226. Aristotle. *Nicomachean Ethics* / Aristotle. – [translated by J. A. K. Thompson]. – Harmondsworth : Penguin Books, 1976. – 738 p.
227. Bergstrom G. A. *On Blendings of Synonymous, or Cognate Expressions in English* / Gustav Adolf Bergstrom. – L. : Academic Press, 1906. – 439 p.
228. Blum-Kulka Sh. *Cross-cultural and situational variation in requesting behaviour* / Shoshana Blum-Kulka, Juliane House, Gabriele Kasper // *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies (Advances in Discourse Processes, V. 31).* Norwood (New Jersey), 1989. – P. 123–154.
229. Bok D. *Universities in the Marketplace. The Commercialization of Higher Education* / Derek Bok. – Princeton : Princeton University Press, 2003. – 233 p.
230. Bolinger D. L. *The uniqueness of word* / D. L. Bolinger // *Lingua.* – 1975. – Vol. 12. – P. 109–112.
231. Bruner J. *Acts of Meaning* / Jerome Bruner. – L. : Cambridge, Mass., 1990. – 380 p.
232. Buchanan A. C., Klingsporn D. *1000 Voices That Shared Our Souls. Wisdom to Guide Our Future* / Anne Christian Buchanan, Debra Klingsporn. – Bloomington : Front Porch Books, 1999. – 159 p.

233. Burrow Th. Nominal composition / Thomas Burrow // *The Sanskrit Language*. – Oxford : Oxford University Press, 1965. – P. 207–218.
234. Cooper J. Reason and Human Good in Aristotle / John M. Cooper. – Cambridge : Harvard University Press, 1985. – 179 p.
235. Crystal D. Language and the Internet / David Crystal. – Cambridge University Press, 2001. – 272 p.
236. Ezard J. A. New Word Order for 2002 / John A. Ezard // *Guardian*. – 2002. – Febr. 4. – P. 9.
237. Farrell J. J. One Nation Under Goods. Malls and the Seduction of American Shopping / James J. Farrell. – Washington, L. : Smithsonian Books, 2003. – 329 p.
238. Fishman J. The relationship between micro- and macrosociolinguistics in the study of who speaks what language to whom and when / Joshua A. Fishman. – Harmondsworth, 1972. – 345 p.
239. Galperin I. R. Stylistics [учебн. для ун-тов и фак-тов иностр. яз.] / Ylia Romanovich Galperin. – M. : Higher school, 1981. – 334 p.
240. Geertz C. "From the Native's Point of View" : On the nature of anthropological understanding / Clifford Geertz // *Culture Theory : Essays on Mind, Self and Emotion* / R.A. Shweder and R.A. LeVine, eds. – Cambridge : Cambridge University Press. – P. 123–136.
241. Gregory M. Language and situation: language varieties and their social context / Michael Gregory, Susanne Carol. – L., 1978. – 120 p.
242. Grzebieniowsky T. Słownictwo i słowotworstwo angielskie / Tadeusz Grzebieniowsky. – Warszawa : Państw. Wyd. naukowe, 1962. – 281 s.
243. Kachru B. American English and other Englishes / B. Kachru // *Language in the USA*. Ed. By Charles A. Ferguson and Shirley Brice Heath. – Cambridge : Cambridge University Press, 1982. – P. 21–42.
244. Hymes D. Models of the interaction of language and social life. "Directions in sociolinguistics" / Dell Hymes. – N. Y., 1972. – 366 p.

245. Jespersen O. A modern English grammar on Historical Principles / Otto Jespersen. – L. : Macmillan Press Ltd, 1954. – 164 p.
246. Jespersen O. Growth and Structure of the English Language: Preliminary Sketch / Otto Jespersen. – Leningrad : Prosvescheniye, 1961. – 245 p.
247. Lees R. B. The Grammar of English Nominalizations / Robert B. Lees. – The Hague : Mouton, 1966. – 205 p.
248. Lutz C. Emotion, Thought and Estrangement : Emotion as a Cultural Category / Catherine A. Lutz // Cultural Anthropology. – 1986. – № 1. – P. 287–309.
249. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation / Hans Marchand. – Alabama : University of Alabama Press, 1966. – 379 p.
250. Maurer D.W. New words – where do they come from and where do they go / D. W. Maurer, F. C. High // American speech. – 1982. – № 55. – P. 2–32.
251. Osgood Ch. E. Probing subjective culture / Charles Egerton Osgood // Language, meaning, and culture // The selected papers of Ch. E. Osgood / Ed. by Ch. E. Osgood, O. C. S. Tzeng. N. Y. ; L., 1990. – P. 235–269.
252. Quinion M. Cyberplaque // [http // www.worldwidewords.org](http://www.worldwidewords.org). – Заголовок з екрана.
253. Quirk R. A. Grammar of Contemporary English / Randolph A. Quirk. – L. : Longman, 1974. – 1120 p.
254. Rawls J. A Theory of Justice / John Rawls. – Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1991. – 277 p.
255. Rey A. Semantics / Alain Rey. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 184 p.
256. Ryle G. The Concept of Mind / Gilbert Ryle.– London : Penguin Books, 2000. – 316 p.

257. Speech act theory and pragmatics / Ed. by J. R. Searle, F. Kiefer, M. Bierwisch. – Dordrecht, 1980. – 317 p.
258. Searle J. R. Speech acts: an essay in the philosophy of language / John Rogers Searle. – Cambridge University Press (Mass.), 1976. – 203 p.
259. Schippan Th. Zum Charakter stilistischer Markierungen im Wörterbuch / Thea Schippan // in: Linguistische Studien. – Berlin, 1987. – S. 58–66.
260. Stein G. Better Words. Evaluating EFL Dictionaries / Gabriel Stein. – Exeter : University of Exeter Press, 2002. – 246 p.
261. Tynan T. Dictionary Goes Pop / Tom Tynan // Houston Chronicle. – 2003. – July 2. – P. 14.
262. Wierzbicka A. “Culture scripts”: A semantic approach to cultural analysis and cross-cultural communication / Anna Wierzbicka // Pragmatic and Language Learning : Monograph Series. – 1994. – Vol. 5. – P. 1–24.
263. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition. Universal Human Concepts in Culture. Specific Configurations / Anna Wierzbicka. – N. Y. – Oxford : Oxford University Press, 1992. – VIII, 487 p.
264. Zandvoort R. W. A handbook of English grammar / Reinard Willem Zandvoort. – L. : Macmillan Press Ltd, 1958. – 277 p.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

265. Англо-русский словарь американского сленга / [под общ. ред. Е. И. Тузовского и Д. М. Смушковича]. – М. : Книжный сад, 1993. – 544 с.
266. Англо-український словник: близько 120 000 слів: у 2-х т. / [уклад. М. І. Балла]. – К. : Освіта, 1996. – Т. 1 : А - М. – 752 с., Т. 2 : N - Z. – 712 с.
267. Апресян Ю. Д. Новый объяснительный словарь синонимов русского языка / Ю. Д. Апресян, О. Ю. Богуславская, И. Б. Левонтина. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1997. – Вып. 1. – 511 с.

268. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – [3-е изд., стереотип.] – М. : Комкнига, 2005. – 571 с.
269. Бибик С. П. Словник іншомовних слів : близько 35000 слів і словосполучень / С. П. Бибик, Г. М. Сюта; С. Я. Єрмоленко (ред.). – Х. : Фоліо, 2006. – 623 с. (Бібліотека державної мови).
270. Большой немецко-русский словарь : в 3 т. / [под общ. рук. О. И. Москальской] / Е. И. Лепинг, Н. П. Страхова, Н. И. Филичева и др. – [4-е изд., стереотип.]. – М. : Русский язык, 1998. – 760 с.
271. Великий англо-український словник : 120 000 слів / [авт.-уклад. М. В. Адамчик]. – Донецьк : Сталкер, 2002. – 1152 с.
272. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
273. Гороть Є. І. Англо-український словник / Є. І. Гороть, Л. М. Коцюк, Л. К. Малімон, А. Б. Павлюк; під заг. керівн. Є. І. Гороть. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 1700 с.
274. Девлин Д. Словарь синонимов и антонимов английского языка / Джозеф Девлин. – М. : ЗОА Центрполиграф, 2005. – 559 с.
275. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови / Зоряна Йосипівна Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2005. – 848 с.
276. Мазурик Д. Нове в українській лексиці. Словник-довідник / Данута Мазурик. – Львів : Світ, 2002. – 130 с.
277. Новейший философский словарь / [сост. А. А. Грицанов]. – Минск : Изд. В. М. Скакун, 1998. – 896 с.
278. Новый большой англо-русский словарь: В 3 т. / Ю. Д. Апресян, Э. М. Медникова, А. В. Петрова и др.; Под общ. рук. Ю. Д. Апресяна и Э. М. Медниковой. – [8-е изд., стереотип.]. – М. : Рус. яз., 2003. – Т. 1 – 832 с., Т. 2 – 828 с., Т. 3 – 824 с.

279. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови / НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Український мовно-інформаційний фонд. – 3-тє вид. – К. : ТОВ Видавництво "Довіра", 2007. – 477 с. – (Словники України)
280. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
281. Словник комп'ютерного сленгу української мови : понад 1500 слів і стійких словосполучень / [авт.-укл. Щур І. І.]. – К. : Діал, 2006. – 144 с.
282. Словник української мови: В 11-ти т. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
283. Ставицька Л. Український жаргон. Словник : близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень. – К. : Критика, 2005. – 496 с.
284. Торн Т. Словарь современного сленга / Thorne T. Dictionary of Modern Slang. – М. : Вече, Персей, 1996. – 542 с.
285. Трофимова З. С. Словарь новых слов и значений в английском языке / Зоя Семёновна Трофимова. – М. : Павлин, 1993. – 302 с.
286. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [ред. С. Я. Єрмоленко] / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
287. Українська мова. Енциклопедія / [ред. кол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
288. Философский словарь / [ред. И. Т. Фролова]. – М. : Политиздат, 1987. – 588 с.
289. Философский энциклопедический словарь / [ред. С. С. Аверинцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
290. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – К. : Рад. шк., 1989. – 511 с.

291. Эйто Дж. Словарь новых слов английского языка / Ayto J. The Longman Register of New Words / Spec. edition. – М. : Русский язык, 1990. – 434 с.
292. English-Ukrainian Dictionary, Ukrainian-English Dictionary: 40 000 слів / [уклад. В. Ф. Малишев]. – Донецьк : Сталкер, 1999. – 480 с.
293. The Barnhart Dictionary of Etymology / ed. by R. Barnhart. – N. Y. : The H. W. Wilson Co, 1988. – 1284 с.
294. Barnhart R. Dictionary of Etymology. The Origins of American English Words. – N. Y. : Harper Collins Publishers, 1996. – 916 p.
295. Chapman R. L. Thesaurus of American Slang / ed. by R. L. Chapman. – N. Y. : Harper and Row, 1990. – 489 p.
296. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 489 p.
297. Green J. Bloomsbury Dictionary of New Words. – М. : Персей, Вече, 1996. – 352 p.
298. Хан-Е Сидиан (Китайско-русский словарь) / Xia Zhongyi zhubian. – Xiudingben. – Beijing: Shangwu yinshuguan, 2000. – 1250 с.
299. The New Bantam English Dictionary / Gen. Editor Edwin B. Williams. – N. Y., 1977. – 1076 p.
300. The New Oxford American Dictionary / ed. by E. Jewel, F. Abate. – N. Y., Oxford : Oxford University Press, 2001. – 2023 p.
301. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury : Lexicon Publications, 1993. – XIX, 1216 p.
302. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – 6th ed. by Sally Wehmeier. – 2004. – 1539 p.
303. Knowles E., Elliot J. The Oxford Dictionary of New Words. – N. Y. : Oxford University Press, 1997. – 349 p.
304. The Oxford Dictionary of English Etymology / Ed. By C. T. Onion. – N. Y. : Oxford University Press, 1995. – 1025 p.